

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ •
ΛΕΥΚΟΣΙΑ - ΚΥΠΡΟΣ

ΕΤΟΣ ΙΖ'

ΑΠΡΙΛΙΟΣ, 1952

ΑΡ. 202

ΤΑ ΑΡΡΩΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΑΤΡΕΙΟΥ ΤΟΥ GREAT ORMOND STREET

Τὰ κόκκινα κυκλάμινα μὲς τῆ μικρούλα γλάστρα
τὶ θαυμασμός τρελλός!
Τ' ὠραῖο παιδάκι γέλασε κί' ἀπ' τὰ ματάκια τ' ἄστρα
ξεμύτησε ὁ Θεός.

Τὸ καναρίνι μίλησε γιὰ λούλουδα στὰ δάση
καὶ γιὰ καλὸ καιρὸ
κί' οἱ ἀνεμῶνες ἔλαψαν καὶ γέμισαν τὴν πλάση
γαλάζιο φωτισμό.

Χλωμὰ παιδάκια κί' ἄσκαρκα, σταρένια κεφαλάκια,
χεράκια τραγανά,
μυτίτσες καταγάλανες κί' ἀπ' τὸν καῦμό χειλάκια
σὰ φῶς κιτρινωπά,

Σᾶς ξεκουράζει ἡ γαλανὴ τῆς ἀνεμῶνας πλάση
κί' ὁ κόκκινος καῦμός
ἀπ' τὸ κυκλάμινο π' ἀνθεῖ μὲ τ' ὄνειρο ἀπ' τὰ δάση
κί' ἀπ' τ' ἀνοιχτὸ τὸ φῶς.

(Δαμάσκηνα χειλάκια μου καὶ μῆλα μάγουλά μου
καὶ τοῦ ματιοῦ ἄστραπή,
κρίνου κοτσάνια δάχτυλα καὶ ποδαράκια χάμου
σὰν ἄνθη στὴ βραγῆ.

Τρεχάματα τοῦ ποταμοῦ, πηδήματα τοῦ σπίνου,
σκαρφάλωμα κισσοῦ,
πετάγματα τῆς μέλισσας, μυρίσματα τοῦ κρίνου
καὶ τρελλαμοὶ τοῦ νοῦ.)

Φέρτε τα πίσω στὸ φιλί — ἡ χρυσούλα μου μητέρα —
καὶ στὴν ἀνθοστρωμνὴ,
στὸ τραγουδάκι ποῦ μεθὰ μὲς τῆ γαλάζια ἑσπέρα
τὴν κοιμισμένη γῆ.

Νὰ κοιμηθῆ στὰ δάχτυλα — χρυσούλα μου μητέρα —
κί' ὁ Μᾶης νὰ τὸ κρατᾶ,
σὲ ρόδα καὶ χρυσόμηλα, στὸν μυρισμένο ἀγέρα
νὰ τὸ χαϊδολογᾶ.

Νὰ παίξει μὲ τὸ λούλουδο — χρυσούλα μου μητέρα —
στὸ κόκκινο πρωί,
σιρόπια νᾶναι ὁ ἴδρωτας στὸ παίξιμο ὅλη μέρα,
κόμποι μελιοῦ χρυσοί.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΒΟΡΑ ΤΗΣ ΜΠΟΡΑΣ

Σαλεύουν άργά,
 • τά μεγάλα φεγγερά μάτια στή μνήμη.
 Είναι πουλιά κουρασμένα από τή θύελλα
 με φτερούγες αιάσσοις.
 Το θέρος πού πέρασε
 άφησε ίχνη ανεξίτηλα
 από ύακίνθους, κιθάρες νυχτερινές,
 λευκών πουλιών ξεκίνημα
 για κλίματα θερμά...
 "Άφησε ζωντανό τó κοχύλι
 τών χειλιών σου στά χείλη μας,
 σάν πυρακτωμένο μέταλλο.
 "Ένας σάπφειρος απόστησε
 πρós τά ντελικάτα δάκτυλα:
 Πήγε ν' άγκαλιάσει τά κύματα;
 Πόση γαλήνη στίς θραχοσπηλιές;
 Κι' έξω ή μόρα!

Τώρα άγκάθια,
 στάχτη πικρή
 σπασμένες σέρρες,
 σπασμένα κοτσάνια λουλουδιών,
 φτωχογραμμές στεγνές—νά ή ζωή μου,

Φωτεινά ραπίσματα
 θέλω νά δώσω,
 στό ώραίο σου πρόσωπο
 με τών έξαισίων κούφίων λέξεων τó μαστίγιο
 μά δέν μπορώ—γιατί ήδη ύχτωσε.

"Όμως άκουσε.
 Κράτα κάτι από μένα τίς νύχτες πού θάρθουν
 σάν φυλαχτό—σάν τιμαλφές νεκρού,
 κράτα τόν πυρετό—κράτησε τώρα
 κάτι από τó λαχάνιασμα τής νοσηρής ψυχής μου.
 Κράτα τó χέρι μου, Marie,
 για μά χρυσή στιγμή.
 Γιατί θά φύγω σέ λίγο.
 Ξέρεις. Είναι ένα πλοίο με σπασμένη καρίνα.

Βορά τών άκεανών,
 ένα έλάφι μακρυά από τó κοπάδι
 με σχισμένο λαιμό.
 Δέν άρμόζω δίπλα σου
 έτσι φτώχός καί δίχως φόντο,
 σάν τούς πενιχρούς μου στίχους.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΦΑΝΟΣ

ΧΕΙΜΩΝΙΑΤΙΚΗ ΝΥΧΤΙΑ...

Χειμωνιάτικη νυχτιά όλο τρόπο
 έδιώξε τήν περασμένη μέρα,
 κι' άνοιξε καινούργιο δρόμο
 στή νοτιά καί στόν άγέρα.

ΤΑΣΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ

ΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΙΜΑΡΜΕΝΗΣ

Τοῦ Γιώργου Μάνθου

Φίλε!

Τὶ θὰ σοῦ πῶ ἀπόψε
 ποῦναι βαρειά τὰ σύννεφα
 κι' ἡ μνήμη ἀδιόρατη λοχίζει
 τὰ στεριά ἀπομεινάρια τῶν πόθων μας
 μεσ' τὴν ἀμφίβολη νοτιά τῆς φθινοπωρινῆς αἰίας;

Ἡ σελήνη βρίσκεται στὸ τελευταῖο τῆς τέταρτο
 κι' εἶν' ἡ καρδιά τῆς κόκκινη, σὰν αἷμα
 κι' ἔχει τὰ μάτια τῆς στραμμένα κάτω
 σὰν κουρασμένη.

Γιατὶ σταθήκαμε ἔτσι καὶ κοιτοῦμε στὸ κενὸ
 μ' ἄδεια χέρια, μ' ἄδεια καρδιά
 ἀδιάφορο ὅν οἱ ἦχοι τῆς μουσικῆς
 γύρω μας εἶναι ἐξαίσιοι;

Φίλε!

Ὅσο κι' ἂν νοιώθουμε τὸ αἷμα μας
 νὰ ρεῖ καυτὸ μέσα στὶς φλέβες,
 ὅσο κι' ἂν θέλουμε νὰ μείνουμε ἔξω
 ἀπὸ τὰ παλῆὰ χαραγμένα ἀχνάρια
 τῆς γραμμένης πορείας,
 πάντα ἡ μνήμη μᾶς πλανᾷ.
 Καὶ σκυμμένοι στὸ δρόμο τῆς μοίρας μας
 ἀκολουθοῦμε θῆμα πρὸς θῆμα
 τὴν αἱμάτινη γραμμὴ τῆς σελήνης
 στὴ θαμπή τῆς ἀπόσταση...

Μέσα στὴν ἀπέραντη
 παγωμένη στέππη τοῦ γυμνοῦ ἑαυτοῦ μας,
 μάτια περιμένοντας τὸ καρᾶνι τῆς λύτρωσης,
 ὑψώνουμε δεητικὰ τὰ χέρια μας στὸ ἄπειρο
 κι' ἕνα καντῆλι ἀναμμένο ἀναπολοῦμε
 πλάι στὸ κρεβάτι μας τοῦ πόνου
 σὰν στερνὴ ἱκεσία.

ΜΙΧ. ΙΑΚ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

ΤΟΥ ΜΑΒΙΛΗ

Πενθεὶ τῆς Ἑφταήσου ἀκόμη ἡ λύρα
 τὸ ζηλευτὸ σου θάνατο, Μαβίλη!
 Μπροστὰ στὴν ἠθική σου, μαύρη ἡ ὕλη.
 Ὁ τάφος σου σκορπάει ἀνοιξῆς μῦρα.

Μὲ τὴ βαρειά κι' ὀλόχρυση σου σφῦρα
 καὶ μὲ τὴν ἀπσαλένια σου τὴ σμίλη
 δούλευες τὸ στιχάρι αὐγὴ καὶ δέιλι—
 Σοῦ τόχε τάξει ἡ πλούσια σου ἡ κλήρα.

Τ' ἀρχοντικοῦ σοιέτου σου ἡ ἀχτίνα
 μέσ' στὴν καρδιά μας μπήγεται σὰ σφήνα
 καὶ τίς μικρόπνοες σκέψεις μας σκοτώνει.

Ἔνα σονέτο ἦταν ἡ ζωὴ σου,
 καὶ ἡ στερνὴ θανατικὴ πνοή σου
 τὸν ὕστερο του στίχο περατώνει.

ΜΑΚΗΣ ΚΑΛΟΖΩΗΣ

ΑΠΟΨΕΙΣ

Η ΗΡΩΪΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Σπάνια στη διεθνή ιστορία υπάρχουν ήμερομηνίες με τόσο πλατειά, τόσο καθολική σημασία, όπως η εικοστή πέμπτη Μαρτίου 1821, για τον Έλληνισμό.

Ἐλεύθερον πολιτικὸν βίον καὶ κοιτίδα ἐθνικὴν καὶ πνευματικὴν χάρισε τὸ Ἐικοσιένα στοὺς Ἕλληνες. Ἐδῶσε νέα ὑπόσταση καὶ περιεχόμενο στὸν Ἐλληνισμό· νέα ζωὴ στὸ δουλωμένον ἔθνος. Ἄνοιξε καινούργιους ὀρίζοντες στὴς ἱκανότητες καὶ τὴς δυνατοτήτες τῆς φυλῆς. Καὶ μαζί μ' ὅλα αὐτὰ ἐδύπησε τὴν ἠρωϊκὴν παράδοσιν τοῦ γένους.

Τὸ ἠρωϊκὸ στοιχεῖο, εἶναι ἀλήθεια, ὑπῆρχε—πολὺ πρὶν ἀπὸ τὸ Ἐικοσιένα—ἀπὸ τὰ θαμπὰ ἀκόμη χρόνια τῆς προϊστορίας, σὰν κύρια ἔκφραση τῆς Ἐλληνικότητος, σὰν χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῆς ἀρετῆς. Αὐτὸ μᾶς λένε οἱ μῦθοι κι' οἱ παραδόσεις, αὐτὸ μᾶς λέει ἡ ἱστορία τοῦ ἔθνους, μιὰ ἱστορία ποῦ ξεκινᾷ μὲς ἀπὸ τοὺς θρύλους τοῦ Ἡρακλῆ καὶ τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας, περνᾷ ἀπὸ τὸ Μαραθῶνα καὶ τὴ Σαλαμίνα, διασχίζει ὕστερα τὴς Κλεισοῦρες τοῦ Αἵμου καὶ συνεχίζει τὴν πορεία τῆς μὲς ἀπὸ τὸ Ζάλογγο καὶ τὸ Μανιάκι, τὴς νέες Θερμοπόλες καὶ τὰ Κρητικὰ βουνά.

Ὁ ἠρωϊσμός ὑπῆρξε, σ' ὅλα τὰ χρόνια τοῦ ἐθνικοῦ μας βίου, τὸ ἔτερον σκέλος τοῦ Ἐλληνισμοῦ. Κι' ὄχι μονάχα σὰν ὕλική ἔκφραση· ὄχι μονάχα σὰν τυφλὴ δύναμη καὶ στοιχεῖο ἀλόγης παλληκαριάς. Ἀπεναντίας: Κύριο γνώρισμα καὶ συστατικὸ περιεχόμενο τοῦ Ἐλληνικοῦ ἠρωϊσμοῦ ὑπῆρξε πάντα ἡ ἀρετή. Τόσο, ποῦ στὰ παλῆα χρόνια ἡ ἔννοια τῆς ἀρετῆς συνέπιπτε ἀπόλυτα καὶ ἑταυτίζετο μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς παλληκαριάς. Κι' ἦταν ἀδύνατο νὰ νοηθῆ τότε παλληκαριά ποῦ νὰ μὴν ἔχει ἠθικὸ περιεχόμενο· ποῦ ἡ ἀσκησὴ τῆς νὰ μὴ συνεπάγεται μιὰν ἠθικὴν κάθαρσιν καὶ μιὰ λύσιν σύμφωνη μὲ τὸν ἀνθρώπινο καὶ τὸ θεῖο νόμο. Τέτοια εἶναι ἡ παλληκαριά τοῦ Ἡρακλῆ καὶ τοῦ Ἀχιλλέα, τῶν δυῶ ἀυτῶν μοναδικῶν συμβόλων μέσα στὴν παγκόσμια μυθολογία. Καὶ τέτοια εἶναι ἡ παλληκαριά κι' ὁ ἠρωϊσμός ὄλων τῶν Ἑλλήνων, εἴτε αὐτοὶ ἐνεργοῦνε σὰν ἄτομα, εἴτε δροῦνε σὰν ὁμάδες, ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια μέχρι σήμερα.

Πιστὴν εἰκόνα τοῦ ἠρωϊκοῦ αὐτοῦ στοιχείου τῆς Φυλῆς μᾶς ἔδωκε ὁ Ἐλληνικὸς λαὸς μέσα στοὺς διάφορους μύθους, ἀλλὰ καὶ τὴς παραδόσεις καὶ τὰ λογοτεχνικὰ του κείμενα: Ἀπὸ τὸ συναρπαστικὸ τύπο τοῦ Προμηθέα τὸ ὑψηλὸν Ἐλληνικὸν ἠρωϊκὸν ἦθος περνᾷ στοὺς ἥρωες τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν γιὰ νὰ διοχετευθῆ ἀργότερα στὸ Διγενῆ Ἀκρίτα καὶ νὰ φτάσει στοὺς κλέφτες τοῦ νεώτερου Ἐλληνικοῦ Δημοτικοῦ Τραγουδιοῦ.

Ἔπος εἶναι ὀλόκληρη ἡ ἱστορία τῆς φυλῆς μας. Ἔπος ἠρωϊκὸ, γιομάτο ποίηση, ὠμορφία, λεβεντιά καὶ ἀρετῆ. Ἔπος ποῦ τὸ καθέναν ἐπεισοδίον του ξεπερνᾷ τὸ ἄλλο σὲ ἠρωϊσμὸ καὶ εὐγένεια. Ἔπος μὲ ἀμέτρητους ἥρωες· ἀφανεῖς καὶ γνωστούς, ποῦ ὅλοι μαζί συνθέτουν τὴν περήφανη ἐθνικὴ μας παράδοση, γραμμμένη, πολλὰς φορές, μὲ αἷμα καὶ θυσιῆς ἀλλὰ καὶ μὲ ἀγάπη—ἀμέτρητη ἀγάπη—στὴν ὠμορφίαν καὶ στὴ ζωὴ.

Αὐτὴ τὴν ἠρωϊκὴν παράδοση ξαναφέρνει σήμερα στὸ νοῦ μας ἡ ἐθνικὴ μας γιορτῆ. Παράδοση ἀπὸ τὴν ὁποίαν εἶναι ἐμποτισμένη ὀλόκληρη ἡ λαϊκὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἔντεχνη λογοτεχνία μας. Παράδοση πλούσια, ἀνθρώπινη καὶ μεγάλη, ποῦ στέκει στὰ χέρια τὰ δικά μας νὰ τὴν ἀγκαλιάσουμε μ' ἀγάπη, καὶ νὰ τὴν ἀξιοποιήσουμε σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς Ζωῆς καὶ τῆς Τέχνης μας.

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

Ο ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΚΩΔΙΣ ΤΗΣ ΜΟΛΔΑΥΙΑΣ ΚΑΙ ΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΤΟΥ ΗΓΕΜΟΝΟΣ ΑΥΤΗΣ ΣΚΑΡΛΑΤΟΥ ΚΑΛΛΙΜΑΧΗ

Περὶ τοῦ Σκαρλάτου Καλλιμάχη, τοῦ γνωστοῦ Φαναριώτου ἡγεμόνος τῆς Μολδαυίας, τοῦ ἡγεμονεύσαντος ἐν αὐτῇ κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐκρήξεως τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, ἐπικροτοῦν ἀντιμαχομένοι ἀντιλήψεις. Οἱ μὲν θεωροῦσι τούτον ὡς προδῶσαν τὰ σχέδια τῶν Φιλικῶν εἰς τὸν Σουλτάνον, ἄλλοι δὲ πιστεύουσιν ἀντιθέτως ὅτι τὸ γεγονός τῆς ἐκτελέσεως αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Σουλτάνου ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς ἐπαναστάσεως εἶναι ἀρκετὴ ἐνδείξις τοῦ ὅτι οὗτος δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆι ἔνοχος τοιαύτης ἀτιμωτικῆς πράξεως. (Βλ. Ἐγκ. Λεξ. Ἐλευθ. τόμ. 7, σ. 118).

Ὁ Τάκης Κανδηλῶρος εἰς τὸ ἔργον του «Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία» (σελ. 135 κ. ἑ.) ἀπακαλεῖ τὸν Σκαρλάτον Καλλιμάχην φιλότουρκον Φαναριώτην καὶ διὴ ὡς ἔχοντα μετὰ τοῦ Καρατζᾶ συνειδησιν Τούρκου ὑπαλλήλου, ἀνευ ἀμφιβολίας (σελ. 137), καὶ ὅσα ἀντίποδα τοῦ προκατόχου του Κωνσταντίνου Ὑψηλάντου. Τὸ ζήτημα τοῦτο ἐλλείπει ἐπαρκῶν μαρτυριῶν—αἱ ὑπάρχουσαι ἐνδείξεις φιλοτουρκισμοῦ δὲν εἶναι ἐπαρκεῖς, οὐδ' αἱ περὶ αὐτοῦ πληροφορίαι—δὲν δύναται νὰ ἐξέλθῃ τῶν εἰκασιῶν καὶ τῶν προσωπικῶν ἀπόψεων καὶ νὰ κοιθῆ ἀντικειμενικῶς. Διὰ τοῦτο δὲν πρόκειται νὰ ἐκτεθῆ καὶ συζητηθῆ εἰς τὸ παρὸν σύντομον σημείωμα. Θὰ ἐξετασθῆ μόνον τὸ δυνατόν τῆς διαμορφώσεως ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τούτου ἐθνικῆς ἐλληνικῆς συνειδήσεως, καὶ τοῦτο ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντος Πολιτικοῦ Κώδικος τοῦ Πριγκιπάτου τῆς Μολδαυίας. Τὸ ἔργον ἐξεδόθη ἐλληνιστὶ τῷ 1817, περιλαμβάνει 3 μέρη μετ' ἀλφαριθμητικῶν πινάκων τῶν προειχομένων, ἐτυπώθη δ' ἐν Ἰασιῶ εἰς τὸ «νεοσυργηθὲν ἐλληνικὸν τυπογραφεῖον ἔνδον τοῦ ἱεροῦ μοναστηρίου τῶν τοιῶν Ἱεραρχῶν» μετεφράσθη μετέπειτα εἰς τὴν ουμανικὴν γλῶσσαν, τῆς ἐκδόσεως ταύτης γενομένης 12 ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σκαρλάτου Καλλιμάχη, ἤτοι τῷ 1833. (Βλ. Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκ. τόμ. 1Γ', σ. 572 κ. ἑ. Ἐγκ. Λεξ. Ἐλευθ. τόμ. 7 σ. 118).

Τὸ περιεχόμενον τοῦ Κώδικος δὲν πρόκειται ὡσαύτως νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ εἰς τὰς λεπτομερείας, πράγμα τὸ ὅποιον θὰ ἦτο ἔργον εἰδικῶν περὶ τὰ νομικὰ προβλήματα. Θὰ ἐξετάσωμεν μόνον ὅ, τι εἶναι δυνατόν νὰ μᾶς ἐνδιαφέρῃ ἀπὸ ἀποφύσεως πολιτικῶν ἀρχῶν, αἱ ὁποῖαι περιέχονται εἰς αὐτόν, ἰδίᾳ εἰς τὰ εἰσαγωγικὰ σημειώματα, προσφωνήσεις, ἐπιγράμματα κ.τ.λ.

Τοῦ ἔργου προτάσσειται τὸ χωρίον τῶν Πλάτωνος νόμων (δ' 715), δι' οὗ ὀρίζεται ὡς ὑπέρτατος σκοπὸς τοῦ ἀρχοντος ἡ σωτηρία τῆς πόλεως, τὴν ὁποίαν ἐπιφέρουσιν οἱ νόμοι. Τοῦτο εἶναι χαρακτηριστικὸν τῶν ἀντιλήψεων, ἐξ ὧν ὠρμήθη ὁ ἡγεμὼν οὗτος τῆς Μολδαυίας πρὸς ἐκδοσιν τοῦ Πολιτικοῦ Κώδικος τῆς χώρας. Λέγει τοῖς νόμοις ἐκάλεσα, οὗτι κενοτομίας ὀνομάτων ἔνεκα, ἀλλ' ἡγοῦμαι παντὸς μᾶλλον εἶναι παρὰ τοῦτο σωτηρίαν τε πόλει καὶ τούαντίον. Ἐν ἡ μὲν γὰρ ἀρχόμενος ἦ καὶ ἄκυρος νόμος, φθορὰν δοῶ τῇ τοιαύτῃ ἐτοίμῃν οἴσῃ· ἐν ἡ δὲ ἂν δεσπότης τῶν ἀρχόντων, οἱ δὲ ἀρχοντες δεῦλοι τοῦ νόμου, σωτηρίαν καὶ πάνθ' ὅσα θεοὶ πόλεσιν ἔδοσαν ἀγαθὰ γιγνόμενα καθορῶ. Ἡ εὐνομία τῆς πόλεως εἶναι ὁ ὑπέρτατος ρυθμιστὴς αὐτῆς ὁ ἐπιφέρων τὴν σωτηρίαν τῆς, ὡς ὀρθῶς ἤδη ὑπὸ τοῦ Σόλωνος εἶχε διακηρυχθῆ. Ἡ τοιαύτη ἀποψις διέπει πάσας τὰς ἐνεργείας τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν εἰς πάσας τὰς περιόδους τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ καὶ ρωμαϊκοῦ βίου.

Ὁ Σκαρλάτος Καλλιμάχης φαίνεται ἐμπεποτισμένος ὑπὸ τῶν ἀρχῶν τούτων τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ κόσμου, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν ὁ γνώμων καὶ τῶν μετέπειτα χρόνων ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν τοῦ κράτους. Ὁ νόμος εἶναι δεσπότης, οἱ ἀρχοντες δὲ οἱ ὑπηρεταὶ καὶ δεῦλοι τῶν νόμων, ἵνα αἱ πόλεις καὶ τὰ κράτη ἔχωσι τὴν σωτηρίαν καὶ πάντα τὰ ἀγαθὰ, ὅσα παρέχει ὁ θεὸς εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἡ ἀρχὴ αὕτη εἶναι ἰκανὴ, διὰ νὰ ἀνυψώσῃ τὸν Σκαρλάτον Καλλιμάχην εἰς ἓνα φωτισμένον ἡγεμόνα, ὁποῖον ἡ παιδεία καὶ ὁ πολιτισμὸς τῶν παραδοσιαθίων ἡγεμονιῶν κατὰ τὸν 18 καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19. αἱ εἶχον διαμορφώσει. Εἰς χρόνους ἀκμῆς τῆς ἀνόμου Τουρκικῆς δεσποτείας ἡ ἀνάληψις τῆς ἀρχῆς μιᾶς τουρκικῆς ἐπαρχίας ὑπὸ τῶν φωτισμένων ἀνδρῶν δεικνύει, πῶς τὸ ἔθνος ὡδηγεῖτο δια τῆς πνευματικῆς ἀνοπτύξεως εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Ὁ τοιοῦτος ἀρχων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐνεργῆ ὡς ἀρχων μὲ συνειδησιν Τούρκου ὑπαλλήλου, ὡς τὸν θέλει ὁ Τάκης Κανδηλῶρος (ἑ.ἀ.).

Ἄλλ' ἄς ἴδωμεν περαιτέρω τὰς ἀντιλήψεις αὐτοῦ, οἷα αὐταὶ διαφαίνονται εἰς

τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην προκήρυξιν ἐπὶ τῇ ἐκδόσει τοῦ ἔργου (σελ. Γ—Ν) καὶ εἰς τὴν προταχθεῖσαν ἀφιερωματικὴν πρὸς τὸν πατέρα του ἐπιστολὴν (σελ. Α—Β «Τούτου τὴν ἀνάθεσιν προσηνῶς ἀποδέξαιο»). Ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν ὑψηλότερον αὐθέντην, «τὸν τρισέβαστον καὶ φιλόστοργον αὐτοῦ πατέρα», τὸν πρῶτον ἡγεμόνα τῆς Μολδαυίας, Ἀλέξανδρον, ὁ Σκαρλάτος Καλλιμάχης, δικαίως ὑπερφανευόμενος διὰ τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτελεσθῆν ἔργον τῆς ἐκδόσεως τοῦ Κώδικος, λέγει ὅτι ἡ ἀπολλαγὴ τοῦ ὑπὸ τοῦ οἰκτρὰ πάσχοντος ἀπὸ τῆς πλεονεξίας ὑπῆρξε καὶ ἡ ἐπιθυμία ἐκείνου ἢ νῦν ὑπὸ τοῦ υἱοῦ διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ κώδικος πραγματοποιουμένη, ἵνα τελεσφόρος καὶ σωτήριος ἢ νομοθεσία αὐτῇ τῇ Μολδαυίᾳ γένηται, καὶ τοῦ λοιποῦ μηδεὶς ἐν αὐτῇ φανῇ ἀθέμιτα πράττων, ἢ γοῦν κακοήτως καὶ φαύλως πολιτευόμενος». Ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ ἀνύψωσις τοῦ λαοῦ τῆς Μολδαυίας καὶ ἡ προστασία αὐτοῦ ἀπὸ τῶν κακοήθων καὶ φαύλων πολιτευομένων τίθεται οὕτω ὡς σκοπὸς τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἔργου ἀποδεικνύων καὶ τὰς πολιτικὰς πεποιθήσεις τοῦ ἡγεμόνος αὐτῆς.

Οἱ χρόνοι τῆς ἐκδόσεως τοῦ Πολιτικοῦ Κώδικος τῆς Μολδαυίας εἶναι χρόνοι πνευματικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἔθνους φερομένου διὰ ταύτης πρὸς τὴν ἐθνικὴν του ἀπελευθέρωσιν. Πλείστα ἐκδόσεις ἐπὶ πλείστον θεμάτων εἶχον γίνεαι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἰς πλείστα πνευματικὰ κέντρα τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' ἡ ἔκδοσις Πολιτικοῦ Κώδικος ἔχει ἰδιαίτερον σημασίαν, διότι ἀποδεικνύει πρὸς τοὺς ἄλλοις πολιτικὴν ὠριμότητα. Ὁ τοιοῦτος Κώδιξ ἠδύνατο νὰ εἶναι ἡ βάση τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως τοῦ λαοῦ. Ὁ «ἔλέω θεοῦ αὐθέντης καὶ ἡγεμῶν πάσης Μολδαυίας», ὅπως ἀποκαλεῖ ἑαυτὸν ὁ βοεβόδος Σκαρλάτος Καλλιμάχης ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ ἔργου του, ἐθεώρει τὴν ἀρχὴν «μεγολεπηθολον καὶ μεγαλοφῆς καὶ τῷ ὄντι θεῖον», ἴσον πρὸς τὸ ὅποιον οὐδὲν ἄλλο ἀνθρώπινον ὑπάρχει. Αὕτη συνέστη ἐξ ἀνάγκης τῆς φύσεως καὶ εἶναι εἰς τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὴν εὐζωίαν τῶν ἀρχομένων, ὅπως καὶ ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης διέτυπωσαν (Βλ. Πλάτ. Νόμ. β. ἀ. Ἀριστ. Πολιτ. V. vii 8). Ὁ ἄρχων κατὰ τὸν Σκαρλάτον εἶναι πατὴρ χρηστός, ἥπιος καὶ κοινὸς κηδεὼν καὶ προστάτης τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἀντίληψις οὕτη συμπίπτει πρὸς τὴν παρὰ τοῖς Ἑλλῆσι διανοουμένοις καὶ ποιηταῖς περὶ τοῦ ιδεώδους ἄρχοντος διαμορφωθείσαν. Μὰς ἐνθυμίζει πλὴν ἄλλων τὴν περὶ πατρὸς—ἄρχοντος ἄποψιν τοῦ Σοφοκλέους ἐν τῷ Οἰδίποδι Τυράννῳ καὶ τὴν περὶ τοῦ ἄρχοντος—προστάτου γνώμην τοῦ Θουκυδίδου. Καὶ ὁ Σκαρλάτος Καλλιμάχης μνημονεῖ τοὺς ἀρχαιστάτους τῶν ἀνθρώπων ὡς διαμορφώσαντας τὰς τοιαύτας περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ ἄρχοντος ἀντιλήψεις, δι' ὧν ὁ ἄνθρωπος ταυτίζεται πρὸς τὸ θεῖον. «Ὁ ἐμβριθέστερον συνορῶν, καὶ τὸν νοῦν ἀκριβέστερον τῷ πράγματι ἐφιστῶν, εὖροι ἂν οὐ μᾶλλον ταῦτα (δηλ. ὅτι ὁ θεὸς καὶ ἄνθρωπος ἔχουν ὡς κοινὸν τὴν εὐεργεσίαν καὶ τὴν ἀλήθειαν, περὶ τῶν ὁποίων διέλαθεν ἐν τῷ ἔργῳ του) ἢ τὴν ἀρχὴν ἀφομοιοῦσαν τὸν ἄνθρωπον θεῷ, καὶ τούτην συστάσαν πρὸς παράδειγμα τὸ ἐκείνου».

Ἀναλύων περαιτέρω τὴν θέσιν τοῦ ἄρχοντος ἐν τῇ πολιτείᾳ ὁ Σκαρλάτος Καλλιμάχης ἐξηγεῖ, πῶς ὁ νόμος τοῦ θεοῦ διατρεῖ τὸ περικολλῆς αὐτοῦ δημιούργημα διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ προνοίας, καὶ πῶς ἀντιστοίχως ὁ ἄρχων μεριμνᾷ περὶ τῆς συντηρήσεως καὶ διαμονῆς τῶν ἀρχομένων, κυρίως δὲ ποιοῦσι περὶ τῆς εὐδαιμονίας καὶ εὐζωίας αὐτῶν, ὡς εἶπε καὶ εἰς τὴν ποδὸς τὸν πατέρα του Ἀλέξανδρον ἀφιέρωσιν. Τὰ ἀγαθὰ ταῦτα ἐπιτυγχάνονται διὰ τῆς συνεχούς ἐξετάσεως καὶ βασάνου πάντων τῶν πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἀρχομένων τεινόντων. Ἡ περὶ εὐδαιμονίας τοιαύτη μερίμνα τοῦ ἄρχοντος εἶναι σύμφωνος πρὸς τὴν ἀντίστοιχον γνώμην τοῦ Πλάτωνος, τὴν ὅποιον ὁ Σκαρλάτος Καλλιμάχης καὶ ὡς προμετωπίδα τοῦ ἔργου του, ὡς εἶδομεν, παρέθεσεν. Ὁ νόμος εἶναι διὰ τὸν ἄρχοντα τὸ μέσον πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς τοιαύτης τοῦ ἀποστολῆς, διότι οὗτος εἶναι ἀναγκαῖος ποδὸς σύστασιν τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας καὶ τὴν εὐδαιμονίαν αὐτῆς. Διὰ τῶν νόμων δύναται ὁ ἄρχων νὰ ρυθμίσῃ τὰ πάντα σύμφωνα πρὸς τὸ συμφέρον τῶν ἀρχομένων, θεωρῶν τούτους τὸ ὠφελιμώτερον, τὸ σωστικώτατον καὶ κοινωφελέστατον πρᾶγμα. Ἀποκτὰ δ' οὕτω, γινόμενος θεσμοθέτης, ἀθάνατον εὐκλείαν καὶ ἀγήρω μνήμην. Οὕτω ἐξετάζεται ὁ ἄρχων καὶ ὡς νομοθέτης συγχρόνως.

Ἐπὶ τῶν ἀντιλήψεων τούτων στηριζόμενος ὁ Σκαρλάτος Καλλιμάχης ἐπεδιώξε, λέγει, τὴν εὐζωίαν καὶ εὐδαιμονίαν τῶν ἀρχομένων, τὴν εὐημερίαν καὶ εὐκληρίαν αὐτῶν, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀνέλαθε τὸ πηδάλιον τῆς «θεοσώστου ταύτης ἡγεμονίας», ἐν πλήρει ἐπιγνώσει «οἶον τὸ τῆς ἀρχῆς χρήμα», ἀφειδήσας πάντων τῶν πόνων καὶ τῶν παντοίων δυσχερειῶν. Πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν ταύτην τῶν ἀρχομένων ἀποβλέπει, λέγει,

ή έκδοσις τοῦ Πολιτικοῦ Κώδικος ἀποτελοῦντος τὸ πρῶτον μέρος τῆς νομοθεσίας, τὸ καὶ ἀναγκασιότερον. Ἡ ἔκδοσις, λέγει, ἐγένετο ἐν πλήρει ὁμοφωνίᾳ πρὸς τὸν Μητροπολίτην, τοὺς Ἐπισκόπους καὶ τοὺς εὐγενεῖς ἀρχοντας καὶ τῆ παρορμητικῆς αὐτῶν. Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι οὐδεμίαν μνείαν γίνεται τῆς Τουρκικῆς ἐξουσίας. Ὡς βάσις τοῦ ἔργου ἐλήφθησαν κατὰ τὴν ἰδίαν τοῦ Καλλιμάχη ὁμολογίαν, τὰ «Βασιλικά» τῶν Παλαιολόγων συμπληρωθέντα διὰ τῶν νεωρῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τοῦ Λέοντος, τῆς εἰσαγωγῆς τῶν νόμων τοῦ Θεοφίλου τοῦ Ἀντικήνωρος, τοῦ Γραικορωμαϊκοῦ νομικοῦ καὶ τοῦ Προχείρου τοῦ Ἀρμενοπούλλου, χρησιμοπονηθέντων καὶ νεωτάτων εὐρωπαϊκῶν κωδίκων, τῆς μεθόδου αὐτῶν ἰδίως κριθείσης ἀρίστης. Τοῦτο ἐξαιρεῖ καὶ μαρτυρεῖ καὶ ὁ Σκαρλάτος Γκίκας μετὰ τῶν κατοίκων τῆς Μολδαβίας ἐν τῇ προσφωνήσει καὶ ἀφιερώσει αὐτῶν τῇ συνεκδοθείσῃ μετὰ τοῦ Κώδικος (σελ. 3) : «Ὁ μόνον τὰς τῆς ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας διατάξεις ἐπίδεισκεύασε καὶ θεσπίσματα, ἀλλὰ καὶ συνηρπίσατο ὅσας νομικὰς διελεύκανεν εἰδήσεις ἢ δύσεις. Πρόκειται περὶ τοῦ αὐστριακοῦ Χριστιανοῦ Φλέχτενμάρτερ τοῦ συνεργασθέντος μετὰ τοῦ Ἑλλήνος Ἀνανίου εἰς τὴν ἐλληνικὴν ἔκδοσιν τῶ ἔργου (Βλ. Μεγ. Ἑλλ. Ἔγκ. τόμ. ΙΓ' σελ. 573). Ἄλλα τόνιζει οὗτος ὅτι ἡ ἐπίδρασις τῆς δυτικῆς νομοθεσίας ὑπῆρξε μικρά. Ἡ χεὶρ τοῦτου ἀφ' οὗ ἀπεδρέψατο ὀλίγα τινὰ ἀνθη φύομενα μεταῦ βωτῶν καὶ ἀκανθῶν τῆς δυτικῆς νομοθεσίας, ἀπεσφενδόνισεν τὰ ἐπιλοιπα εἰς τὰς φλόγας». Ἡ ἀρχή, ἐξ ἧς ὠρμήθη, εἶναι ἡ τοῦ Πλάτωνος (Πολιτ.) : «Οὐδὲν δεῖ τῶν νόμων εἶναι σφώτερον» καὶ ἡ τοῦ Ἀριστοτέλους (Ρητορ. β. 1 κεφ. κ') «τὸ τῶν νόμων σφώτερον ζητεῖν εἶναι, τοῦτ' ἐστίν ὁ ἐν τοῖς ἐπαινουμένοις νόμοις ἀπαγορευεῖται». Διὰ τοῦτο προσέταξεν ἐκ παντὸς τρόπου πείθεσθαι τῷ νόμῳ, κἄν ἡ παντελῶς κακὸς γεγραμμένος διορθοῦν δὲ συνεχώρησε τὸν χρεῖαν ἔχοντα διορθώσεως πιστεύσει εἰς τὴν ἀπόλυτον καὶ τὴν σχετικὴν χρηστότητα τῶν νόμων. Ἡ ἀποψις αὕτη περὶ τῆς ἰσχύος τῶν νόμων εἶναι ἡ διατυπωθεῖσα καὶ ἰσχύουσα ἐν τῷ ἀρχαίῳ ἐλληνικῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ νομοθέτου Χαράνδα (ς' αἰ. π.Χ.).

Ὁ Γκίκας ἐγκωμιάζων τὸν Σκαρλάτον Καλλιμάχη λέγει ὅτι «δικαίως ἀποκλέσει αὐτὸν τὸ πλήθος ποιμένα, κηδεμόνα, εὐεργέτην, σωτήρα, διότι οὗτος διεκρίνετο «ἐκ τῆς φεροῦσης αὐτὸν προθυμίας πρὸς τὸ εὖ ποιεῖν τοὺς ἀπαντῶντας» καὶ «ἀγωνιζόμενος εἰς τὴν ὑπόσχεσιν ὅπως ἐκτελεῖ εὐεργετημάτων». Περαιτέρω ἐπιαιεῖ τὰς ἀρετὰς καὶ τὸν χαρακτήρα του, πρὸς τοὺς ἄλλους ὡς πρᾶτον πρὸ τῆς δυστυχίας, πραιοτέρου δ' ἐν τῇ ἀτυχίᾳ καὶ πραιοτέρου ἐν τῇ εὐτυχίᾳ» καὶ ὅτι «συγχωρεῖ πάντα εἰς τοὺς ἄλλους». Διὰ τῆς διαγραφῆς τοιοῦτου χαρακτήρος ἀρχοντος προσεγγίζομεν πρὸς τὸν ἰδεῶδη τύπον ἀρχοντος, ὅσον διέγραψαν αὐτὸν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες διανοούμενοι, φιλόσοφοι καὶ ποιηταί. Ὁ καλὸς ἀρχων πάντοτε ἐθελωρήθη ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ὑπηκόων του εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ ὁ ὁποῖος ἔπεινε εἰς τὸ νὰ εἶναι ὁ εὐεργέτης καὶ πατὴρ τοῦ λαοῦ του. Εἰς τὴν τοιαύτην προσασίαν καὶ σωτηρίαν τοῦ λαοῦ ἀπέβλεπεν ἡ ἔκδοσις τοῦ Πολιτικοῦ Κώδικος. Καὶ τὸ εἰς τὸν ἡγεμόνα ἠρωλεγεῖον, τὸ ὁποῖον μετ' ἄλλων ἐπιγραφμάτων δημοσιεύεται εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Κώδικος καταλήγει :

Χαίρεις, Μολδαυῖν τοῖον δ' ὑπὸ ἡγεμονίᾳ,

ἔνδικον εὐνομῆς τὸ κλέος ἀρνούμενον.

Πρόθεσις ὑπῆρχε περαιτέρω ὁ Πολιτικὸς Κώδιξ νὰ μὴ ἀποτελέσῃ τὸ ὅλον τῆς ἐκδιδομένης νομοθεσίας, ἀλλὰ μέρος αὐτῆς, τῆς ὁποίας ἄλλα μέρη θὰ ἦσαν ἡ δικαστικὴ διάταξις, ὁ Ἐμπορικὸς κώδιξ, ὁ ἐγκληματικὸς κώδιξ καὶ ὁ κώδιξ τῆς ἀστυνομίας. Πάντες οὗτοι προωρῖζοντο διὰ προσεχείς ἐκδόσεις, ὑπαρχούσης ἡσυχίας καὶ τῆς «ἀπὸ τῶν καιρῶν εὐροίας καὶ εὐμαρείας».

Ἡ ἀνάλυσις τῶσων τῶν πολιτικῶν ἀπόψεων τοῦ Σκαρλάτου Καλλιμάχη ὅσον καὶ τῶν ἀντιλήψεων τοῦ λαοῦ τῆς Μολδαβίας τῶν διατυπωμένων εἰσαγωγικῶς ἐπὶ τῇ ἐκδόσει τοῦ Πολιτικοῦ Κώδικος δεῖκνυε ὅτι ὁ ἡγεμὼν οὗτος τῆς Μολδαβίας ἡγεμονεύσας αὐτῆς ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 κατείχετο ὑπὸ ὑγιᾶν πολιτικῶν ἀρχῶν, ἐμφεροῦμενος ὑπὸ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν λαόν του καὶ καθοδηγούμενος ὑπὸ τοῦ ὀρθοῦ συμφέροντος αὐτοῦ. Ἡ μόρφωσις τοῦ ἡγεμόνος τούτου, ἦτο, ὡς εἴπομεν, εὐρεία. Τοῦτο δεῖκνυε καὶ ἡ καλὴ γνώσις τῶν ἀντιλήψεων τῶν ἀρχαίων ἐπὶ τῶν διαφόρων προβλημάτων τῆς πολιτείας καὶ τὰς ὁποίας οὗτος ἐπικαλεῖται, διὰ νὰ δείξῃ τὴν ὀρθότητα τῶν ἰδίων αὐτοῦ πολιτικῶν κατευθύνσεων. Πορὰ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων εἶναι φανερὸν ὅτι ἠντλησε τὰς περὶ ἀρχοντος καὶ τῶν σχέσεων αὐτοῦ

πρὸς τὸν λαὸν καὶ ἀντιστρόφως ἀπόψεις του, τὰς ὁποίας καὶ κατέστησε κτῆμα καὶ ὁδὸν του.

Ὑπὸ τοιαύτην ἄποψιν πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὸν Σκαρλάτον Καλλιμάχην ὡς ἓνα φωτισμένον ἡγεμόνα, ὁ ὁποῖος δὲν ἦτο εὐκόλουν νὰ ἀνέτρεπεν ἑαυτὸν ἀμέσως μετ' ὀλίγον διὰ μιάς προδοτικῆς πρὸς τὸν Σουλτάνον ἀποκαλύψεως, ἡ ὁποία μάλιστα θὰ ὠδήγει πρὸς τὴν καταστροφὴν τοῦ ὅλου ἐπαναστατικοῦ κινήματος. Εἰς τὰς πολιτικὰς του ἀντιλήψεις, οἱαὶ ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτουν, διαφαίνεται ὅτι ὁ Σκαρλάτος Καλλιμάχης ὄχι μόνον δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχη Τούρκου ὑπαλλήλου συνειδήσιν, ὡς φρονεῖ, εἴδομεν, ὁ Κανδηλώρος, ἀλλὰ πρέπει νὰ διείπετο ὑπὸ ἀνωτέρου πνεύματος, οἷον ἠδύνατο οὗτος νὰ μορφώσῃ ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ ἐκ τῆς ἀποδοχῆς τῶν πολιτικῶν ἀντιλήψεων ἐκείνων.

Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙΣ

ΤΟ ΤΕΜΕΝΟΣ ΜΙΑΣ ΜΩΑΜΕΘΑΝΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Βρισκόμαστε στὰ μέσα τοῦ ἐβδόμου αἰῶνα μετὰ Χριστόν. Οἱ φανατικοὶ ὀπαδοὶ τῆς νέας θρησκείας τοῦ Ἰσλάμ, ποὺ ξεπήδησε μέσα ἀπ' τὶς φλογισμέναις καὶ πετρωδίαις ἐρήμοις τῆς Ἀραβίας, ξεκινοῦν γιὰ νὰ ξαπλώσουν μετὰ τῆς βία τὶς ιδέαις τοῦ Προφήτη. Οἱ τρανεῖς πολιτεῖαι τῆς Ἀνατολῆς, ἀπ' τὴ Βαγδάτη ὡς τὴ Δαμασκὸν, ἡ μιά κατόπι τῆς ἄλλης μετὰ πολὺ γοργὸν ρυθμὸν, ἀσπάζονται τὴν νέα πίστιν.

Ἀπανωτὰ κύματα Ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν ξεσποῦν καὶ στὰ ἤρημα ἀκρογιάλια τοῦ νησιοῦ μας. Σὲ μιά ἀπ' αὐτὰς τὶς ἐπιδρομὰς λαμβάνει μέρος καὶ κάποια στενὴ συγγένισσα τοῦ Προφήτη, ἡ Οὐμ Χαράμ, ἡ ὁποία συνοδεύει στὴν Κύπρον τὸν ἐπιδρόμα Χαλίφη Μωαβία.

Οἱ χρονιογράφοι τῆς ἐποχῆς μᾶς λέγουσιν ὅτι ὁ σύζυγος τῆς Οὐμ Χαράμ ἦτον Καδῆς τῆς Παλαιστίνης καὶ πέθανε στὰ Ἱεροσόλυμα περὶ τὸ 655 μ. Χ. Κι' ἡ μεγάλη αὐτὴ γυναίκα τοῦ Μωαμεθανικοῦ κόσμου ἦταν γραφτὸ νὰ βρεῖ ἄδοξο τέλος στὸ ὁμορφο Ἑλληνικὸν μας νησί. Πηγαίνοντας καβάλλα κάπου κοντὰ στὴν Ἀλικὴ τῆς Λάρνακος, ἔπεσε ἀπὸ τὸ ἄλογό της, καὶ τὸ πέσιμον ἦταν τέτοιον,—κτύπησε στὸν τράχηλον—ποῦ τῆς ἔφερε ἀμέσως τὸ θάνατον. Κι' ἡ ψυχὴ της, μ' ἓνα γοργὸν πέταγμα, βρέθηκε στοὺς κόσμους τῶν οὐρί, ἀγνάντια στὸ μεγάλο Δημιουργό, τὸν ἀληθινὸ Θεὸ τοῦ Προφήτη. Τὸ σῶμα της θάφτηκε κάτω ἀπ' τὸ τρίλιθον τοῦ Τεκκέ στὴν ἀντιπέρα ὄχθον τῆς λίμνης. Τὸ μυρωμένο χῶμα τοῦ νησιοῦ μας ποὺ σκέπασε τὸσους καὶ τὸσους ἁγίους δέχτηκε εὐλαβικὰ καὶ τὴν Οὐμ Χαράμ τὴν τρανὴ αὐτὴ «ἁγία» τοῦ Ἰσλάμ.

Κάποια μωαμεθανικὴ παράδοση λέγει πὼς οἱ τρεῖς πελώριαι πέτρες ποὺ στεγάζουν τὸν τάφο τῆς σεπτῆς αὐτῆς «ἁγίας», κομίστηκαν ἀπ' τὴν Παλαιστίνην ἀπὸ ὁμάδες ἀγγέλων, ὅπως καὶ τὸ «Santa Casa» («Ἅγιο Σπίτι») τοῦ Λορέττο τῆς Ἰταλίας.

Ὁ πρῶτος συγγραφέας ποὺ ἀναφέρει αὐτὸ τὸ μνημεῖον εἶναι ὁ Cornelius Van Bruyn, ὁ ὁποῖος ἐπεσκέφτηκε τὴν Κύπρον τὸ 1674. «Κοντὰ στὴν Ἀλική», γράφει, «εἶναι τὸ τέμενος ὅπου θάφτηκε ἡ Μίνα, ἡ μητέρα τοῦ Προφήτη. Τὸ μνημεῖον στεγάζεται κάτω ἀπὸ τρεῖς πελώριαι πέτρες· οἱ δυὸ ἀπ' αὐτὰς εἶναι ὄρθιαι, καὶ ἡ ἄλλη στηρίζεται ἐπάνω τους.» Ὁ Mariti ἐπίσης, στὸ βιβλίον του «Ταξίδιον εἰς τὴν Νῆσον Κύπρον» (1760) δίνει μιά ὠραία περιγραφήν τοῦ Τεκκέ. Ὁ ἀρχαιολόγος, Καθηγητῆς Sayce μιλῶντας γιὰ τὸ τρίλιθον, διατείνεται ὅτι εἶναι λείψανον Φοινικικῆς ἢ προ-Φοινικικῆς ἐποχῆς.

Ὅποιαδήποτε ὅμως κι' ἂν εἶναι ἡ ἀληθινὴ ἱστορία τῶν τοιῶν αὐτῶν λίθων, τὸ γεγονός ὅτι κάτω ἀπ' αὐτοὺς θάφτηκε μιά στενὴ συγγένισσα τοῦ Προφήτη, τὴν ὁποίαν οἱ Μουσουλμάνοι λατρεύουν τόσο εὐλαβικὰ ὅπως ἐμεῖς τὴ Μάνα τοῦ Χριστοῦ, ἦταν ἀρκετὸ νὰ τοὺς κάνει ἱεροὺς γιὰ τὸν Μωαμεθανικὸν κόσμον. Γι' αὐτὸ κάθε φορὰ ποῦ τὰ Μουσουλμανικὰ καρὰβια δισσχίζουν τὰ ἤσυχα νερὰ τῆς ἀπέναντι θάλασσας—ὁ Τεκκέ φαίνεται ἀπ' τὴ θάλασσαν—βαφτίζουσι μέσα σ' αὐτὰ τὴ σημαία τους, γιὰ νὰ δεῖξουν τὸν ἀπέραντον σεβασμὸν ποὺ νοιώθουν γιὰ τὴ μεγάλη του σημαίαν «ἁγίαν».

ΚΩΣΤΑΚΗΣ ΚΑΚΟΥΛΑΣ

Η ΛΑΜΠΑ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ *

Ἡ μεγάλη μορφή τοῦ ποιητῆ τῆς Πολιτείας καὶ Μοναξιάς, τοῦ Δωδεκάλογου τοῦ Γύφτου, τοῦ ἔθνικοῦ ἔπους τῆς Φλογέρας τοῦ Βασιλιά, γέμισε ἤδη κυριαρχικὰ μισὸν αἰῶνα τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων. Ἡ ἐπίδρασή του ἐξακολουθεῖ. Θὰ ἐξακολουθήσει γιὰ πολλὰ χρόνια ἀκόμα. Γιατὶ εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς ποιητικῆς γλώσσας τοῦ Ἐθνους. Γιατὶ εἶναι ὁ προφήτης τῆς Φυλῆς. Ὁ φλογερός τραγουδιστὴς τῶν πεπρωμένων καὶ τῆς πολιτιστικῆς ἀποστολῆς τοῦ Γένους. Ὁ αὐστηρὸς μαστιγωτὴς τῶν ἐλαττωμάτων του. Καὶ συγχρόνως ὁ τρυφερὸς ὑμνητὴς τῆς Γυναίκας, ποῦ ἀποτελεῖ γιὰ τὸν καλλιτέχνη τὸ κίνητρο καὶ μαζί τὸν κεντοικὸ στόχο τῆς Δημιουργίας, τῆς κάθε λογῆς δημιουργίας.

Εἶχα τὴ χαρὰ, ἀπὸ παιδί σχεδόν, νὰ τὸν γνωρίσω ἀπὸ κοντὰ. Γιὰ μένα, ὅπως καὶ γιὰ κάθε Ἑλληνα λογοτέχνη, στάθηκε ὁ μεγάλος φίλος, ὁ τρανὸς ἐγκαρδιωτὴς, ὁ φωταυγὴς ὁδηγός. Ἡ ἱερὴ θύμησή του γεμίζει τὴ μνήμη μου, ζεσταίνει τὴν καρδιά μου. Ἀπ' αὐτὰ τ' ἀξέχαστα θυμητικὰ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου του προκύπτει νὰ ἀντλήσω τοῦτῃ τὴν ὁμιλία ποῦ θάχετε τὴν καλωσύνη νὰ παρακολουθήσετε σήμερα στὴν ἐπίσημη αὐτὴ αἴθουσα τοῦ πνευματικοῦ κέντρου τῆς Κύπρου μας.

* * *

Ἐπῆρχε κάποτε στὴν Ἀθήνα, ὡς ποῖν ἀπὸ τὸν τελευταῖο πόλεμο, ένας «Ἑλληνογερμανικὸς Σύνδεσμος», ποῦ, ὑποτίθεται, καλλιουργοῦσε τὴν πνευματικὴ ἐπαφὴ ἀνάμεσα στὰ δύο ἔθνη. Κάποια μέρα λοιπὸν πῆσα ἀπὸ μέσου του μὴ ποσόκληση, ποῦ μὲ καλοῦσε στὶς αἰθούσες του γιὰ τὰ ἐγκαίνια τῆς ἐκθεσης τῶν ἔργων τοῦ γερμανοῦ ζωγράφου Ματέυ. Ἐνας συνάδελφος ἤθελε νὰ μὲ πάσει νὰ πάμε μαζί, καὶ ἔτσι ποῦ συνηθίζω νὰ μὴ ποσεῶχο ποτέ τους δρόμους καὶ τὴν κατεῦθνηση ὅταν κάποιος μὲ ὀδηγεῖ, ὅταν σταμάτησε τὸ ταξί βρέθηκα σὲ λίγο μέσα σ' ἕνα σπῆτι μὲ τὶς αἰθούσες λαμπρὰ φωταγωγημένες, μὲ τοὺς ζωγραφικὸς πίνακες ὁμοφα κρεμασμένους σὲ μεγάλα τελάρια ἀπὸ καναβάτσο. Στὶς ἐταζέρες ἔλαμπαν κουστᾶλλινα ἀνθογιᾶλια, γεμάτα ἀπὸ φρέσκα φθινοπωρινὰ λουλούδια. Ὅλα ἀστοαφταν ἐκεῖ μέσα. Τὰ λαμπερὰ παοκέτα, ποῦ μύοιζαν φρέσκο ρετσίνι, οἱ ἠλεχτρικὲς θερμάστρες, ποῦ ἔκαμαν εὐχάριστα ζεστουλὴ τὴν ἀτμόσφαιρα, καὶ πιὸ ἐντονη τὴν εὐωδιά τῶν λουλουδιῶν καὶ τὰ ἀσώματα τῶν ὠραίων κυριῶν ποῦ πεταλούδιζαν καὶ μιλοῦσαν μὲ χαμηλὴ φωνὴ μπροστὰ στὶς ζωγραφιές. Παντοῦ μέσα στὶς σάλες ἦταν κοεμασμένα τοπεῖα μὲ θέματα ἑλληνικά, καὶ τὸ περιβάλλον ἦταν γερμανικό. Καὶ ἡ γλώσσα ποῦ δοῦζε γύρω κι αὐτὴ γερμανική.

Σιγὰ-σιγὰ λοιπόν, ὅλη τὴν ὥρα ποῦ γύριζα ἀπὸ δωμάτιο σὲ δωμάτιο καὶ ἀπὸ πίνακα σὲ πίνακα, ἄρχισε νὰ σχηματίζεται μέσα μου ἕνα παοάξενο αἰσθημα δυσφορίας. Προσπαθοῦσα νὰ τὸ καθορίσω καὶ δὲν μποροῦσα. Ἴσως, ἔλεγα, νάναὶ ἡ ξένη ἀτμόσφαιρα ποῦ τυλιγε τὰ ζωγραφιστὰ ἑλληνικά τοπεῖα, ἴσως νάναὶ καὶ αὐτὴ ἡ παχύφθογγη γλώσσα ποῦ γεμίζει τὶς αἰθούσες. Καὶ πάλι, ἔλεγα, δὲν εἶναι αὐτό. Ἦταν ἕνα ἀκαθόριστο αἰσθημα τσοαγμένου προσανατολισμοῦ, μιὰ ἀνεκφραστη διαμαρτυρία γιὰ κάτι ποῦ δὲν ἦτανε σωστὰ στὴ θέση του. Κάτι ποῦ τραβοῦσε καὶ συγχρόνως ἔσπρωχνε, ποῦ πάλευε νὰ πάρει μέσα στὴ συνείδησή μου τὴ μορφή του, καὶ δὲν τὸ κατορῶνε.

Καὶ ἔξαφνα τὸ χέρι τοῦ συναδέλφου ποῦ μὲ συνόδευσε, ἀκούμπησε στὴν πλάτη μου καὶ ἡ φιλικὴ φωνὴ του μὲ τοποθέτησε μεμιάς μέσα στὸ νόημα τῆς δυσφορίας μου καὶ μοῦ τῆνε ξηγήσε.

— Θυμάσαι; μοῦ εἶπε. Ἐδῶ ποῦ εἴμαστε τώρα ἦταν τὸ «κελλι» τοῦ Παλαμά! Τινάχτηκα ξαφνισμένος.

— Ἀ!, εἶπα, αὐτὸ εἶναι λοιπόν!

Καὶ καθὼς ἔξω εἶοιχνε πιλὸ χιονόνερο, καὶ ἡ λάσπη στοὺς δρόμους δημιουργοῦσε αὐτὴ τὴ δυσάρεστη αἰσθηση ποῦ δίνει ἡ μουσκεμένη βροθυνη Ἀθήνα, γύρισα καὶ καίταξα μὲ θλίψη καὶ μὲ ἔχτρα τὰ φρέσκα παοκέτα, τὶς γιαλιστεοὲς σόμπες, τοὺς φρεσκοβαμένους τοίχους καὶ τὶς καινούργιες πόστες μὲ τὶς ἀσπλιες ριπολίνες.

Ἐτσι λοιπόν, δίγως νὰ τὸ καταλάβω, εἶχα βρεθεῖ στὸ σπῆτι τοῦ Παλαμά, στὸ παλιὸ σπῆτι τῆς ὁδοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἀπὸ τὸ ὁποῖο εἶχαν ἐξῶσει τὸν ποιητὴ καὶ τώρα

* Διάλεξη ποῦ δόθηκε στὶς 5 Φεβρουαρίου, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου, στὴ μεγάλη αἴθουσα τοῦ Παγκυπριοῦ Γυμνασίου, κ' ἐπαναλήφθηκε, ἕστερα, στὴν Πάφο καὶ τὴν Ἀρμόχωστο.

τό είχανε καινούργισει με γενική επίσκευή και με τή νέα διαρρύθμιση του χώρου, που τόκαμε αγνώριστο.

Ήταν ένα αίσθημα θεδηλώσης και άμαρτίας, μιὰ διαμαρτυρία ενάντια στην ύβρη. Και αυτό ανέβαινε σάν σιωπηλή κραυγή από την επαναστατημένη μου συνείδηση και δούρκωσε τα μάτια μου.

Μαζί με τό φίλο μου αρχίσαμε νά αναπλάθουμε τὰ πρόσωπα που έλειπαν, τὰ χρώματα που έσβησαν. Αρχίσαμε νά ξανατοποθετούμε τὰ παλιά έπιπλα και τὰ πράματα στη θέση τους, με τή βοήθεια τής επανορθωτικής φαντασίας. Έδώ ήτανε «τό κελλι». Έδώ ήτανε τό χώρισμα του μικρού δωματίου και άριστερά μόλις έμπαινες ήταν τό τραπέζι του Παλαμά. Αντίκρυ του, άκουμπισμένος στον έξωτερικό τοίχο, ό μικρός καναπές, όπου μάς δεχότανε, φοιτητάκια πρωτοετή, θεομάλιαρα, τὰ παλιά τὰ χρόνια, κατόπι άντρες μεσούς, ίσαμε πρότεροι που άλλαξε σπίτι. Μάς δεχότανε σάν έπεφτε τό βράδυ, και γύρω εκεί μέσα όλα ήταν τυλιγμένα στο ήμίφως, και οι γωνιές ήταν μέσα στον ίσκιο.

Έβγαينه πίσω από τό γραφείο του νά μάς δεχτεί, καθότανε στην παλιά πολυθρόνα του και μάς μιλούσε με καταδεχτική τρυφερότητα, με στοργή και με σοφία. Και μεις τον άκούγαμε και τον λατρεύαμε, γιατί ήταν ό πνευματικός ένθάρχης μας, γιατί ήταν ό ένθικός μας προφήτης, γιατί ήταν ό ποιητικός μας Όλυμπος, και μαζί ό άφοβος άρχηγός για τήν ένθική γλωσσική επανάσταση, δεύτερος και ίσαπόστολος ύστερα από τό Σολωμό.

Νιώθαμε εύτυχισμένοι που ζούσε στις μέρες μας και που ζούσαμε στις μέρες του. Τον άκούγαμε άχόρταγα, και όλοένα βλέπαμε τὰ λαμπρά μάτια του, συήθως χαμηλωμένα πάνω στα πόδια του, νά μάς κοιτάζουν ξαφνικά κάτω από τὰ πυκνά φρυδιά, που έμοιαζαν με δυο νευοικές φτερουγες.

Έδώ ένα γύρω ήταν όλο βιβλία. Αυτά κυριαρχούσαν στους τοίχους, στα τραπέζια, στα ράφια, στα παράθυρα, στις καρέκλες. Πρόβαλλαν από παντού, και κάποτε, όταν τ' άνασκάλευε, τὰ χαρτιά θρούζαν κάτω από τὰ δάχτυλά του, ψιθύριζαν μαζί του έμπιστευτικές κουβέντες. Αυτά γιόμιζαν άσφυκτικά τον τόπο, και έτσι, σάν από συγκατάβαση, άφηναν και λίγο χώρο για τον ποιητή, άφηναν κι' άκόμα λίγο για μάς τους πιστούς του.

Τώρα δεν είχε άπομείνει τίποτε από τό δωμάτιο εκείνο. Τώρα είχανε σαρωθεί όλα αυτά, ξετοπίστηκαν μ' έναν τρόπο θάρβαρο, άπίστευτα ανάλητον. Δεν μπορούσε νά τό χωρέσει ό νους μας πώς μπορούν και γίνονται τέτοια πράματα χωρίς νά ξεσηκωθεί ό κόσμος. Έδώ ήταν τό «κελλι» του Παλαμά. Σαραντά χρόνια μέσα σε τόυτο τό δωμάτιο έζησε, έρωτεύτηκε, πόνεσε, δημιούργησε, άγωνίστηκε σάν άνθρωπος, σάν Έλληνας και σάν ποιητής του Γένους, ό πιό μεγάλος ποιητής τής εποχής μας. Έτούτο τό δωμάτιο είχε γίνει τό μουσικό ήχοιο για τό βιολιό του τσιγγάνου, που γιόμισε κλαϊδισμούς και προφητείες των Έλλάδα. Προφητείες, και μελωδίες, και ένπικά σαλπίσματα, και τρυφερές προσευχές. Και ένα πρωί νά κ' έρχεται ένας ιδιοκτήτης, ένας ξένος του ιερού αυτού χώρου, ένας άνθρωπος που καμιά γωνίτσα, κανένα σανίδι, κανένα ράφι αυτού του σπιτιού δεν τότε γνωρίζει. Ένας περαστικός, που κανένα παιδί δεν γέννησε, κανένα νεκρό δεν μοιρολόγησε, κανέναν έρωτα δεν του έπώασε τούτο τό σπίτι, που κανένας αγαπημένος του δεν τραγούδησε, δεν άρρώστησε, δεν χόρεψε και δεν πέθανε εδώ μέσα, νά έρχεται και νά τὰ σαρώνει, νά τὰ κρεμίζει όλα: Τό γραφείο με τὰ αγαπημένα βιβλία, τὰ σημαδεμένα με μουλυδιά και σημειώσεις στα περιθώρια, σάν στίγματα από έρωτικά φιλιά, σε κορμί λατρευμένης γυναίκας. Και τή λάμπα με τις γόνιμες όλουυχτίες. Και τὰ ράφια με τὰ πυκνογραμμένα, τὰ βασανισμένα χειρόγραφα. Και τό παράθυρο, τό παράθυρο του Παλαμά, που έγινε τό ακριβό πλαίσιο μιás από τις πιό γοητευτικές μινιατούρες τής ελληνικής ποίησης.

Άγνάτια τό παράθυρο
στο βάθος ό ουρανός, όλο ουρανός και τίποτ' άλλο.

Κι' άνάμεσα, ουρανόζωστον όλόκληρο,
ψηλόλιγνο ένα κυπαρίσσι, τίποτ' άλλο.

Και ή έσστερος ό ουρανός, ή μαύρος είναι,
στη χαρά του γλαυκού, στής τρικυμιάς τό σάλο,
όμοια και πάντα άργολυγεί τό κυπαρίσσι.

Ήσυχο. Ωραίο. Άπελπισμένο. Τίποτ' άλλο!

Ποτέ πιά, κανένας από τή γενεά των Έλλήνων που θάρθουν, δεν θά μπορούσει ν' άνέβει εδώ επάνω, ν' άνοίξει τό παράθυρο του «κελλιού», και ν' άντικρύσει τό συμ-

βολικό κυπαρίσσι του Παλαμά, να ἀργολυγάζει ζωσμένο από τὸν οὐρανὸ τῆς Ἀθήνας καὶ ἀπὸ τὴν ποίηση. Τὸ σάρωσε κι' αὐτὸ ὁ ἰδιοχτήτης. Ὅπως σάρωσε τὶς θύμψεις τῶν παιδιῶν, τῶν γυναικείων μορφῶν, τῶν οἰκογενειακῶν τρυφερῶν μυστικῶν. Ὅπως σάρωσε τοὺς ἴσκιους καὶ τοὺς ἤχους ἀπὸ τὰ μεγάλα οὐράματα, ἀπὸ τὰ βασιλικά ἔπη ποὺ καταλάγιαζαν ἐδῶ στὶς γωνιές, ποὺ διάβηκαν μαγικά μέσα ἀπὸ τοὺς καθρέφτες. Ποὺ διάβηκαν καὶ πέρασαν, ὅμως ἐδῶ μέσα εἶχε ἀπομείνει ὁ ἀντίπαλός τους, ὁ παραπονετικὸς ψίθυρός τους, ἡ εὐωδία ἀπὸ τοὺς λιβανωτοὺς τους, ἡ κλαγγὴ ἀπὸ τὴν παρέλαση τῶν βυζαντινῶν θριάμβων, τὸ θρόισμα ἀπὸ τὴν πορφύρα τῶν πριγκηπισσῶν, τῶν ζωστῶν, ἀπὸ τὰ λάβαρα τῶν δικέφαλων ἀετῶν!

Ἐξω ἔρριχνε πάντα ψιλὸ χιονόνερο, καὶ ἡ παγωνιά του περνοῦσε τώρα τοὺς φρεσκοβαμμένους τοίχους, ἀγνοοῦσε τὶς θεομάστορες καὶ ἔφτανε βαθειά ὡς μέσα στὴν καρδιά μας. Γύρω μας τὰ παρόετα εἶχαν ὅλη τὴν ἀντιπαθητικὴ φτήνηα τοῦ καινοῦργιου, ποὺ δὲν ἔχει ἱστορία καὶ ψυχὴ, ποὺ δὲν ἔχει μορφὴ καὶ χαραχτήρα, καὶ μὐρίζει ρετσίνα καὶ ριπολίνη. Καὶ γύρω μας, ἓνας κόσμος ἀλλότριος, ποὺ δὲν γινώριζε τὸν ποιητὴ, βομβοῦσε μὲ μιὰ γλώσσα παραγεμισμένη μὲ παχειὰ σύμφωνα, μιὰ γλώσσα μὲ παχὺ σβέрко, τὰισμένη χοιρινὰ λουκάνικα.

* * *

Σὰν βρέθηκα κάτω στὸ δρόμο, ξανακοίταξα τὸ παλιὸ σπῆτι τοῦ Παλαμά, ποὺ εἶχε γίνει αἴθουσα τοῦ Ἑλληνογερμανικοῦ Συνδέσμου. Ὁ δρόμος ἦταν μισοφωτισμένος, καὶ ψηλά, τὰ παράθυρα φεγγολοῦσαν, κατάφωτα ἀπὸ τὰ ἠλεκτροκὰ. Ἀπὸ μέσα ἐρχότανε ὑπόκουφὴ ἡ βοὴ τῶν κοσμικῶν κυράδων, τῶν Γερμανῶν καὶ τῶν γεργὶ μανομαθῶν. Τώρα, μέσα ἀπὸ τὸ μισοσκόταδο, ξέκοψε μπροστά στὴ φαντασία μου εὐκόλα καὶ ξεκάθαρα ἡ πρωτεινὴ μορφή τοῦ ἱστορικοῦ σπιτιοῦ, καὶ τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ κελιοῦ. Ἐκεῖ μέσα δὲν ὑπῆρχε φασαρία καὶ δάρβαρα ἐπίδειξη. Ἐκεῖ μέσα ἦταν ὅλα ἤσυχα. Οἱ φωνές ἦταν σιγανές, ὅλο αἰδημοσύνη καὶ σεμνότητα. Μέσα στὸ κελλὶ ἤμασταν ἐμεῖς οἱ νέοι φοιτητές. Δυὸ ἢ τρεῖς, ὅσους χωροῦσε ὁ καναπές. Ὁ Παλαμάς μᾶς μιλοῦσε μὲ χαμηλὴ φωνή, κι' ὁ λόγος του κόμπιαζε ὅλο περισυλλογῇ. Ἡ φράση του, δύσκολα διατυπωμένη, ὅλο παύσεις, σχεδὸν μὲ δειλία διατυπωμένη. Πάνω στὸ γραφεῖο του ἦταν μιὰ λάμπα τοῦ πετρελαίου. Μόνο αὐτὴ εἶριχνε τὸ διακριτικὸ τῆς φῶς ἐκεῖ μέσα, γράφοντας ἓνα χρυσοῦ φωτοστέφανο πάνω στ' ἀπλωμένα χαρτιά. Αὐτὴ καὶ κείνα τὰ πασάξενα μάτια τοῦ Παλαμά. Τούτῃ ἡ ἀντίθεση μὲ τὰ φωταγωγημένα παράθυρα τῆς γερμανικῆς ἐκθεσης, κάρφωσε τὸ νοῦ μου σὲ κείνη τὴ λάμπα ποὺ φώτιζε τὰ χαρτιά, τὸ πρόσωπο καὶ τὰ χέρια τοῦ Παλαμά. Κάτω ἀπὸ τὸ φῶς αὐτῆς τῆς λάμπας ἦταν ποὺ τόνε πρωτογνώρισα. Τὸ πρόσωπο τοῦ ποιητῆ ἦταν ὅ,τι μπορεῖ κανεὶς νὰ φανταστεῖ πιὸ ἀντιπροσωπευτικὸ τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου.

Ἦταν ἓνας ἠλικιωμένος ἀνθρώπος, μικροῦ σώματος, λεπτοκαμωμένος, μὲ φιλογραμμένα χαρακτηριστικὰ καὶ χλωμὸ πρόσωπο. Τὰ χέρια του, τὸ ἴδιο χλωμά, λεπτὰ καὶ ἀνήσυχα. Τὰ χέρια του καὶ τὰ μάτια του. Δυὸ ὀλόμαυρα, ἡμερα καὶ ὀλόφωτα μάτια, φωλιασμένα, σὰν τρώμαγμένα, κάτω ἀπὸ κάτι φρύδια πυκνά, εὐκίνητα σὰν φτεροῦγες πουλιοῦ. Κάθε φορὰ ποὺ τόνε κοίταζα ἀπὸ κοντὰ μέσα στὸ χρυσοῦ φῶς τῆς λάμπας του, μοῦ ἔδινε τὴν αἴσθησιν σὰν νάβλεπα μιὰν ἀνθρώπινη λαμπάδα ἀπὸ καθαρὸ κερί, ποὺ ἔλυωνε καὶ αὐτοκαταλυόταν ἀπὸ τὴ μυστικὴ φλόγα τοῦ Ἀπόλλων. Τῆ φλόγα ποὺ τὸν ἔκαιγε σιγὰ-σιγὰ, καὶ τοῦ ἄφηνε ὅσο γίνεται πιὸ λίγη ὕλην ὑπόστασιν.

Κοίταζα τὰ διάφανα παιδιάτικα χέρια του καὶ ἀποροῦσα τὸ πῶς μπόρεσε καὶ κράτησε μ' αὐτὰ τὴ φλογερὴ σημασία τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος ξεδιπλωμένη ἐπὶ μισὸν αἰῶνα πάνω ἀπὸ τὸ βασανισμένο ἔθνος μας. Καὶ τὴν κράτησε ἀχαμῆλτη, μόνος του, ἀπλησίστος, τριγυρισμένος ἀπὸ τὴν ἔχτρα τῶν ἀνίδεων καὶ τῶν φθονερῶν, ἀσύγκριτος καὶ ἀπόλυτος μονάρχης τοῦ ἔντεχνου λόγου, σὲ ὅλες του τὶς μορφές. Ὅλοι οἱ ἄλλοι μας ποιητὲς κινήθηκαν, καὶ κινοῦνται ἀκόμα, μέσα στὴ σκιά αὐτῆς τῆς πλατειᾶς Παλαμικῆς σημαίας. Ἀρνητὲς ἢ πιστοί, εἴμαστε ὅλοι παιδιὰ του.

Μέσα στὰ μάτια τοῦ Παλαμά ἔκαιγε ἀδιάκοπα τὸ ἀπόφευγο τῆς σκοτεινῆς φλόγας ποὺ ἀγοῦπνοῦσε στὰ βάθη τους καὶ ἀναδεύονταν ξαφνικά. Ἦταν σὰν ἀντανάκλαση ἀπὸ πυρσοδὸ μέσα σὲ σκοτεινὰ νερά. Μέσα σὲ κείνο τὸ «κελλί» τῆς ὁδοῦ Ἀσκληπιοῦ γεννήθηκε ὅλο τὸ πελώριο ἔργο τοῦ ποιητῆ. Γράφονταν ἐπὶ σάραντα συναπτὰ χρόνια. Μέρα μὲ τὴ μέρα. Νύχτα μὲ τὴ νύχτα. Ὅρα μὲ τὴν ὥρα. Καὶ πάνω ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀπέραντη δημιουργία φώτιζε μιὰ φτωχὴ λάμπα τοῦ πετρελαίου. Αὐτὴ ἡ λάμπα ἀναβε ἐκεῖ ψηλά, σχεδὸν μαζί μὲ τὸν ἀποσπερίτη, μόλις ἔπεφτε πάνω στὴν

Ἄθῃνα τὸ μούχρωμα τοῦ δειλινοῦ. Οἱ βραδινὸι ἴσκιοι ἔμπαιναν πολὺ νωρὶς μέσα στὸ στενὸ κελλί καὶ κούρνιαζαν στὰ ράφια μὲ τὰ χαρτιά. Αὐτὴ ἡ λάμπα εἶδε ὅλο τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ ν' ἀνθίζει στίχο στίχο καὶ στροφή στὴ στροφή. Δὲν ξέρω ἂν περισώθηκε σὰν ἔθνικη κληρονομιά γιὰ ἓνα μουσεῖο αὐτὴ ἡ λάμπα, κείνο τὸ τραπέζι τῆς ἐγοασίας, κείνη ἡ παλιά πολυθρόνα καὶ ὁ κοντυλοφόρος καὶ τὰ μικροπράματα ποὺ γήρασαν καὶ πάλωσαν μαζί του.

Ἔνα ἔθνος σὰν τὸ Ἑλληνικὸ, ποὺ ὅλη ἡ ἱστορία του καὶ ἡ ζωὴ του, καὶ ἡ δόξα του, στάθηκαν ὑπόθεση καθαρὰ πνευματικὴ, ἔχει χρέος νὰ κατανοήσει τὴ σπουδαιότητα ποὺ ἔχουν γιὰ τὴ συνέχεια τῆς πολιτιστικῆς του πορείας μερικὰ πρόσωπα, μερικὰ πράγματα ποὺ μετουσιώθηκαν σὲ σύμβολα τῆς εὐγένειάς του. Ἡ λάμπα τοῦ Παλαμά εἶχε πάσει τὶς διαστάσεις μυστικοῦ συμβόλου στὴν ψυχὴ τῆς πνευματικῆς γενεάς μου. Τὸ ἔθνος μας περνοῦσε τότες, ὅπως καὶ τώρα, μεγάλες χαοεὲς καὶ μεγάλες θλίψεις. Φουρτοῦνες τὸ κλυδωνίζαν. Μιά τὸ τίναζαν ὡς τὸν ἑβδομον αὐρανὸ, καὶ μιὰ τὸ βύθιζαν στὰ τάρταρα. Τότες χάναμε τὴ χαρὰ τοῦ ἡλίου, καὶ ὁ οὐρανὸς τῆς ἐλπίδας σκοτείνιαζε πάνωθὲ μας. Ἦταν τὸ 12. Ἦταν τὸ 13. Ἦταν τὸ μετέωρο τοῦ Βενιζέλου. Ἡ Πόλη. Ἡ Σμύρνη. Ὁ ἔθνικὸς διχασμὸς ὁ ἀδερφοχωριστῆς. Τὸ 17. Κατόπι τὸ τρομερὸ 22.

Ὅλα αὐτὰ τὰ χρόνια, ἐμεῖς ποὺ ἤμασταν νέοι τότες, ὅσο θρῖσκόμεσταν στὴν Ἄθῃνα περνούσαμε ἐκεῖ ἀπὸ τὴν ὁδὸ Ἀσκληπιοῦ, σηκώναμε τὰ μάτια καὶ βλέπαμε τὴ λάμπα τοῦ Παλαμά ν' ἀνάβει μέσα στὸ μικρὸ δωμάτιο, ποὺ στεκόταν σὰν βίγλα καὶ σὰν μετεορίζι στὴν ἄκρη τῆς πετρενίας σκάλας. Τότες μιὰ παρηγοριά στάλαζε στὴν καρδιά μας, ὅπως τοῦ ναύτη ποὺ ξεκόβει πέρα στὸν ἀνταριασμένον ὀρίζοντα ἀναμένο τὸ φῶς τοῦ γνώρισμο φάρου. Ἔτσι, πάνω ἀπὸ τὶς σκοτεινὲς νύχτες τῆς Φυλῆς, ἀνάβει τὸ ἱλαστὸ φωσάκι τῆς λάμπας τοῦ ποιητῆ. Πότε πάλι μὰς εἶχε συνεπάρει ὁ σίφουνας τοῦ πολέμου μακρὰ ἀπὸ τὴν Ἀθῃνα. Στρατιῶτες τῆς Φυλῆς μέσα στὰ ἄγρια Βαλκάνια, μέσα στὴν Ἀσία. Καὶ πάλι μέσα στὰ γυλιά μας σέρναμε τὸ «Δωδεκαλόγο τοῦ Γύφτου» καὶ ξαναλέγαμε τὶς προφητείες του μέσα σ' ἓνα χιονισμένον ἀντίσκηνο, φωτισμένοι ἀπὸ τὸ φῶς ἐνὸς κεριοῦ. Κανένας ἄλλος ποιητῆς, ἐξὸν ὁ Σολωμός, δὲ χάρηκε τούτη τὴ δόξα ἀνάμεσα στοὺς νέους τῆς Φυλῆς.

Υπάρχει ἓνα παλιὸ τραγουδάκι τοῦ Παλαμά. Ἔνα πολὺ παλιὸ καὶ πολὺ ἀπλὸ τραγουδάκι, ποὺ τ' ἀγαποῦσα ξεχωριστὰ ἀπὸ παιδί, κ' ἀπὸ τότες τὸ θυμάμαι:

Θέλω νὰ χτίσω ἓνα σπιτάκι
στὴ μοναξιά καὶ στὴ σιωπῆ.
Ξαίρω μιὰ πράσινη ραχούλα.
Δὲ θὰ τὸ χτίσω ἐκεῖ...

Ξαίρω στὴ χώρα τῆ μεγάλης
τὸν πλοῦσιο δρόμο τὸν πλατῦ,
μὲ τὰ παλάτια, μὲ τοὺς κήπους,
Δὲ θὰ τὸ χτίσω ἐκεῖ...

Ξαίρω τὸ πρόσχαρο ἀκρογιάλι
ποὺ ὅλο τὸ κύμα τὸ φίλει.
Κρινόσπαρτη εἶν' ἡ ἀμμουδιά του.
Δὲ θὰ τὸ χτίσω ἐκεῖ...

Δὲν θυμάμαι πιὰ τὰ πασακάτω, ὅμως ὡς τὸ τέλος, κάπως ἔτσι προχωρεῖ ὁ στίχος μὲ τὴν ἴδια ἐπωδὸ. Εἶναι ἓνα τραγουδάκι, ποὺ θαρρεῖς καὶ φύτρωσε, ἔτσι σὰν ταπεινὸ κυκλάμινο, στὸν ἴσκιο ἐνὸς βράχου. Νομίζω πὼς κάθε καλλιτέχνης τ' ονειρεύτηκε κάποτε γιὰ τὸν ἑαυτό του ἓνα τέτοιο σπιτάκι, ὅπου νὰ μποεῖ ν' ἀποτραβιέται κάποτε, ὀλομόναχος μὲ τὴν ψυχὴ του, τὶς ὥρες ποὺ τὸν βασανίζει ἡ πείνα τῆς μοναξιάς καὶ τῆς σιωπῆς, τὶς ὥρες ποὺ τὸν καταδιώκει ὁ θόουβος τοῦ ὄχλου καὶ ἡ ἀσκήμια τῆς κατὰ συνθήκη κοινωνικῆς ζωῆς.

Λοιπὸν, ὅσες φοεὲς ἐφαντάσθηκα αὐτὸ τὸ ἀπόμερο σπιτάκι τῆς «ἀσάλευτης ζωῆς», ποὺ νοσταλγοῦσε ὁ ποιητῆς, τὸ ἔβλεπα σ' ἓνα ἤσυχο, σιωπηλὸ τοπεῖο, τυλιγμένον στὴν ἀγράμπελη, γεμάτο εἰσὴνη, γεμάτο γαλήνη καὶ χαμηλοὺς ἤχους. Ἔνα μικρὸ σπιτάκι μὲ κόκκινα κεραμίδια καὶ ἄσπρα κουσινάκια στὰ τζάμια. Καὶ πάντα τὸ ἔβλεπα νάναί βράδυ καὶ νὰ φωτίζεται ἀπὸ μέσα μὲ μιὰ λάμπα τοῦ πετρελαίου.

* * *

Τὴν ἄλλη μέρα, ἀπὸ τὴν ἐκθεση τοῦ γερμανοῦ ζωγράφου, πήγα νὰ ἰδῶ τὸν Παλαμά στὸ σπίτι ποὺ εἶχε μετακομίσει, ἐκεῖ στὴν Πλάκα. Ἦταν μιὰ μοντέρνα πολυκατοικία. Σκάλες φαριδιὲς ἀπὸ τσιμέντο, τζαμόπορτες, περικκοκλαδὲς καὶ τὰ ρέ-

στα. Ἡ κόρη του με ὀδήγησε στὸ νέο δωμάτιό του. Δὲν ὑπῆρχε τίποτε ἀπὸ τὸ «κελλι» τῆς ὁδοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐκεῖ μέσα. Τίποτε ἀπὸ τὰ ἐπιπλα, τίποτε ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιρά του. Ὅλα τώρα πιά ἦταν πολὺ καινούργια, πολὺ βολικά, πολὺ οὐδέτερα, ἀνέκφραστα καὶ κοσμικά. Ὁ Παλαμᾶς, ἄσρωστος, καθόταν ἀπὸ τὸ καινούργιο πολυθρόνα μὲ μεταλλοὺν σκελετό. Τὸ γραφεῖο ἦταν κι' αὐτὸ καινούργιο, σὲ μοντένο στυλ. Καὶ πάνω στὸ γραφεῖο ἀναμμένη μιά ἠλεκτρικὴ λάμπα μὲ κομψὸ καὶ ἀνόητο ἀμπαζού.

Δὲ βάσταξα ἐν μὴν τοῦ πῶ τὴν ἐντύπωσή μου ἀπὸ τὸ βεβηλωμένο σπίτι, τῆς ὁδοῦ Ἀσκληπιοῦ, καὶ ἀκόμα τὴ λύπη μου ποὺ δὲν ἔβλεπα πιά κοντὰ του κεινὴ τὴ λάμπα ποὺ μᾶς γνῶριζε καὶ τὴ γνωρίζαμε ἀπὸ τὰ φοιτητικὰ μας χρόνια.

Γίόμισαν δάκουρα τὰ μάτια τοῦ γέουσι ποιητῆ, ποὺ κούφτηκαν μεμιάς κάτω ἀπὸ τὶς ἄσπρες φτερούγες τῶν φουδιῶν του. Πέρασαν ἔτσι μερικὲς στιγμὲς δυσκολῆς σιωπῆς καὶ ὕστερα, χωρὶς νὰ μοῦ ἀπαντήσῃ τίποτε πάνω σ' αὐτὸ ποὺ τοῦ εἶπα, ἄρχισε νὰ διηγείται μὲ τὴ σιγαλὴ φωνή του:

—Θυμᾶμαι τώρα τὴν πρώτη μας λάμπα. Τὴν ἀληθινὰ πρώτη μας λάμπα! Ἦτανε στὸ Μεσολόγγι ὅταν ἤμασαν παιδιὰ ἀκόμα. Μᾶς τὴν ἔφερε ἀπὸ τὴν πᾶλιτεια ὁ πατέρας. Τὴν ἀπόθεσε πάνω στὸ τραπεζί, μὲ μεγάλῃ προσοχῇ, καὶ εἶχε ἓνα ὕφος ἐπίσημο, μυστηριώδες καὶ θριαμβευτικὸ. «Μὴν τὴν ἀγγίσει κανεὶς», εἶπε. Καὶ μεις καθόμασταν σὲ ἀπόσταση καὶ δὲν τολμοῦσαμε νὰ ψυσοῦμε αὐτὸ τὸ θαυμαστὸ μηχανημα, ποὺ ἔλαμπε δλοκαίνουρο. Περιμέναμε λοιπὸν μὲ ἀγωνία καὶ παρακαλοῦσαμε πότε καὶ πότε νὰ νυχτώσει. Καὶ ὅταν νύχτωσε πιά, μαζευτήκαμε ἓνα γύρω, ἢ μητέρα, ἐμεῖς τὰ παιδιὰ καὶ κάτι γειτόνοι, ποὺ ἄκουσαν τὴ μεγάλη εἶδηση καὶ ἔτρεξαν νὰ δοῦν καὶ νὰ θαμάξουν. Ὅπου ὁ πατέρας πλησίασε σοβαρὸς-σοβαρὸς μέσα στὸ γενικὸ χτυποκάοδι, ἔβγαλε τὸ γυαλί, πήρε φωτιά ἀπὸ ἓνα λυχνιο λαδιοῦ, καὶ ἄναψε τὸ φυτίλι. Κατόπι ξανάβαλε τὸ λαμπογιαλί καὶ ἐσθῆσε ἄλους τοὺς λύχνους. Ὅλοι ἔκαμαν «ἄα!» καὶ ἔβλεπα μὲ θαυμασμὸ πόσο πλούσιο, πόσο ἀφθονο καὶ πόσο ἄσπρο ἦταν κείνο τὸ φῶς τῆς πρώτης μας λάμπας. Καὶ ἦταν μιά λάμπα τοῦ πετρελαίου!»

* * *

Ἔτσι γεροντοσε καὶ ἠλιοβασίλευε μέσα στὴ δόξα του ὁ ποιητῆς στὸ νέο σπίτι. Πέρασαν μέρες, πέρασαν μῆνες καὶ πάνω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἄσπρωσε μὲ τὸ φῶς τῆς ἀστροπελέκι ἡ 28η τοῦ Ὀχτώβρη. Ὁ Παλαμᾶς, ὅταν πήγαν νὰ πάρουν τὴν εὐχή του τὰ νέα παιδιὰ τοῦ 1940, σήκωσε τὸ μισοπροσάλυτο χέρι του καὶ τὰ εὐλόγησε μὲ τὸν τελευταῖο του στίχο, κερνώντας τα ἀπὸ τὸ ἀγιοπότηρο τοῦ Γένουσι:

«Μεθύστε μὲ τ' ἀθάνατο κρασί τοῦ Εἰκοσιένα!»

Ἦστερα ἡ Ἑλλάδα ἔπεσε στὸ χῶμα πάνω στὶς ματωμένες δάφνες τῆς γεμάτης πληγῆς καὶ δόξας, ἀφοῦ ἐνώθησαν οἱ δυὸ πιο μεγάλες αὐτοκρατορίες τοῦ κόσμου γιὰ νὰ τὴ βάλουν κάτω. Πάτησαν τὴν Ἱερὴ Ἀκρόπολη οἱ ὕαινες τοῦ βορρά καὶ οἱ λύκοι τοῦ νότου, σέρνοντας πίσω τους καὶ τὰ τσακάλια τῶν βαλκανίων. Οἱ δρόμοι τῆς Ἀθῆνας γιόμισαν νεκρούς ποὺ ξεψυχοῦσαν πεινασμένοι, ὅμως ἀπροσκύνητοι. Ἡ Ἑλλάδα βογγούσε ἀνυπόταχτη μέσα στὸ ἐρειπωμένο τῆς χαράκωμα χωρὶς ν' ἀφήνῃ τὸ σπασμένο τῆς σπαθὴ ἀπὸ τὸ σακατεμένο χέρι. Καὶ οἱ βάρβαροι τῆς πατοῦσαν τὸ στήθος.

Τὰ ἀγοράκια τῆς Ἀθῆνας μάλλωναν μὲ τὰ λιμασμένα σκυλιὰ γύρω στοὺς σκουπιδοτενεκέδες γιὰ ἓνα κόκκαλο. Καὶ σὰν ἐπαινε νὰ νυχτώσει ἀσάδιαζαν ἔξω ἀπὸ τοὺς στρατώνες τῶν καταχτητῶν σπασμένα γυαλιὰ καὶ ἀνάποδα καρφιά γιὰ τ' αὐτοκίνητά τους.

Ἦπου ἓνα πρωτὶ ἔτρεξε μέσα στὴν Ἀθῆνα τὸ μαῦρο μαντάτο: «Πέθανε ὁ Παλαμᾶς!»

Χειμῶνας ἦταν σὰν καὶ τώρα. Χειμῶνας στὴ χώρα, χειμῶνας καὶ στὴν ψυχῇ. Ὅλοι τὸ ξέραμε ἀπὸ καιρὸ πῶς ἦρθε ἡ ὥρα του νὰ πεθάνῃ, πῶς ἦρθε ἡ ὥρα νὰ σθῆσει ὁ πυρὸς τοῦ πνεύματος, ποὺ φώτιζε τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων μισὸν αἶωνα. Καὶ σὰν τ' ἀκούσαμε πῶς πέθανε, τότες μονάχα μπορέσαμε νὰ καταμετρήσουμε τὸν ἀδειανὸ χῶρο ποὺ ἀνοίξε ἡ ἀπουσία του μέσα στὴν ἱστορία μας καὶ μέσα στὴ ζωῆ μας. Τότες μονάχα μπορέσαμε νὰ νιώσουμε τὴν ἀμὴν γεύση τῆς ὀρφάνιας ποὺ χτύπησε τὴ Φυλῆ. Ὅχι. Δὲν ἔπρεπε νὰ φύγει ἀπ' ἀνάμεσό μας τούτῃ τὴν ὥρα. Γιατὶ ἦταν ἡ ὥρα τῆς σκλαβιάς, γιὰτὰ ἦταν ἡ νύχτα τῆς σκλαβιάς, καὶ μέσα στὴ νύχτα τῆς σκλαβιάς εἶναι ποὺ φυτρῶνουν καὶ θεριέβουν τὰ φειδόχορτα, τὰ γλυστερὰ μαυιτάρια τοῦ δηλητηρίου καὶ τὰ ἄθη τῆς σωτηρίας. Ὅλα αὐτὰ τὰ τερατώδη καὶ

βδελυρά γεννοβολήματα της σκλαβιάς, που ό μεγάλος νεκρός τὰ ἐξόρκισε μὲ τὸ ὀργισμένο ἐκείνο ἀνάθεμά του, πού τὸ χούγιαξε ἀπὸ τὴν ψηλὴ βίγλα τοῦ κελλιῦ του:

«Βοσκοί, στὴ μάντρα τῆς πολιτείας οἱ λύκοι! οἱ λύκοι!
Στὰ ὄπλα Ἀκρίτες! Μακρὰ οἱ φαῦλοι καὶ οἱ περιττοί:
καλαμαράδες, καὶ δημοκόποι, καὶ μπλοσεῖτικοί,
γιὰ λόγους ἀδειους ἢ γιὰ ὀλέθρου τὰ ἔργα θαλαῖ!»

Τώρα ὁ μεγάλος γητευτής, ὁ φοβερός ξορκιστὴς τῆς ἀρρώστειας καὶ τῆς σαπρίας, ὁ λυκοκυνηγός, δὲν ζοῦσε πιά. Ἦταν τὸ τελευταῖο πρωῖνὸ τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1943 σὰν ἔτρεξε μέσα στὴν Ἀθήνα τὸ μήνυμα τοῦ θανάτου. Μέσα στὰ σοκάκια καὶ μέσα στ' ἀργαστήρια. Μέσα στὰ γραφεῖα, στὰ σκολειὰ καὶ στὰ ἐργοστάσια, καὶ στὰ λιμάνια.

Τότες νιώσαμε πὼς κάτι σταμάτησε στὴ ροὴ τῆς πικραμένης ζωῆς μας. Πάντα λέγαμε πὼς ἡ Μοῖρα θὰ τὸν ἄφηνε πρῶτα νὰ δεῖ τὴν Ἄνοιξη πού ἐρχότανε μὲ τὶς μυγδαλιές της. Πὼς θὰ μὰς φύλαγε ζωντανὸ τὸ ἄρωστο χέρι του νὰ προσφτάσει νὰ κρατήσει τὴ λαμπάδα τῆς σιμοτινῆς Ἀνάστασης, πού ἦταν ὁ καημὸς του. Νὰ δεῖ τὴν Ἀθήνα λέπτερη. Καὶ ὕστερα ὡς πέθαινε.

Δὲν ἦταν γραφτὸ του.

Ἐτρεξα καὶ χτύπησα τὴν πόρτα στοῦ σπιτί τῆς Πλάκας. Ἡ κόρη τοῦ ποιητῆ μὲ πήρε ἀπὸ τὸ χέρι καὶ μὲ ὀδήγησε στοῦ νεκροθάλαμο.

—Ἐλάτε, μοῦ εἶπε. Σὰς περιμένει ὁ πατέρας.

Τόπε ἔτσι, ὅπως τότε πού ζοῦσε ἀκόμα ὁ ποιητής.

Ἦταν ἠλιόχαρο κείνο τὸ πρωῖνὸ τοῦ Φλεβάρη. Τὸ φῶς ἔμπαινε ἀπὸ παντοῦ καὶ γιόμιζε τὸ δωμάτιο. Ὁ οὐρανός, μὲ τὰ πιὸ γαλάζια τοῦ πάνω στὴν Ἀκρόπολη, καὶ καλὰ νὰ πνίξει τὰ ὑβριστικὰ χρώματα τῶν καταχτητῶν. Στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ, στὶς σκάλες, γλάστρες ἀνθισμένες.

Ὁ Παλαμᾶς ἦταν ξαπλωμένος σ' ἓνα ἀπλὸ κλινάρι, ἓνα φτωχικὸ ντιβάνι, σκεπασμένο μὲ ἄσπρο σεντόνι.

Τὸ μικρὸ του σῶμα ἔπαινε τόσο λίγοι τόπο! Ὅσο ἓνα παιδί. Ἦταν σκεπασμένος ἀπὸ ἀνθισμένα κλωνάρια μυγδαλιάς, πού τόσο τὰ τραγούδησε, καὶ ἀπὸ ἓνα πλήθος δροσεροῦς μενεξέδες τῆς Ἀττικῆς, πού τόσο τοὺς ἀγαποῦσε.

Τὸ πρόσωπό του...

Ποτές δὲν εἶχαμε ἰδεῖ τὸ πρόσωπο τοῦ Παλαμᾶ τόσο γλυκό, τόσο ἀναπαμένο καὶ ἡμερο. Πάντα του κρατοῦσε ἓνα λαφρὴ στασμὸ ἀγωνίας, πού σήκωνε μιὰ τρικυμία ἀπὸ ρυτίδες στοῦ μέτωπό του. Τώρα κείνη ἡ ταραχὴ τῆς ἀνήσυχης ψυχῆς, πού χτυπᾶ μὲ πάθος μεγάλα φτερά καὶ δοκιμάζει τὴν μπόρεσή της, ἔλειπε.

Πέρασε ἡ τελειωτικὴ γαλήνη τοῦ ἀπόλυτου, πού μόνο στὴ μορφῇ τοῦ θανάτου συλλαβαίνει ἐμπειρικὰ ὁ ἄνθρωπος, σάρωσε τὶς ρυτίδες καὶ γαλήνεψε τὸ μέτωπο τοῦτο, πού χάρεσε κάτω ἀπὸ τὴ λεπτὴ ἀψίδα του ὅλα τὰ καλοκαίρια καὶ ὅλες τὶς καταιγίδες τῆς αἰώνιας Ἑλληνικῆς ζωῆς.

Ἐνα καλοσυνάτο χαμόγελο ἀνθίζε στὰ φιλογραμμένα μουσῖδια. Εἶχε κατακαθίσει τὸ ἴλαρό του φῶς παντοῦ. Στὰ χλωμὰ ἐπίπεδα, στὰ ἄσπρα μουστάκια, στὰ γένεια. Ποτές δὲν εἶχαμε ἀντικρύσει τόσο ὠραῖο, τόσο ἐξαυλωμένο, τόσο ἀπόλυτρωμένο τὸν Παλαμᾶ.

Σὰν ἔσκυμα ν' ἀσπαστῶ γιὰ στερεὴ φορὰ τὸ χέρι πού σήκωσε τὴ Φλογέρα τοῦ Βασιλιά καὶ τὸ Βιολί τοῦ Γύφτου, τὸ ἀναζήτησα ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ γαλάζια ζεμπούλια, κάτω ἀπὸ τὸ εἰκονισματάκι πού ἀκουμποῦσε ἐκεῖ.

Ἦταν τώρα ἀκόμη πιὸ μικρὸ, μὲ τὰ δάχτυλα πιὸ φτενά, πιὸ κοντυλένια. Τὸ μελισσοκέρι τῆς οὐσίας τους ἀκόμα πιὸ χλωμό, διάφανο σὰν κερήθρα. Ἀπὸ μέσα ξεχώριζαν τὰ λεπτότατα κοκκαλάκια τῶν φαλάγγων, σὰν ἀπὸ ἔλεφαντόδοντο. Σὰν θὰ τὰ δοῦμε καὶ μὰς τὰ δόσει στὸ μάρμαρο ὁ καλλιτέχνης πού ἤρθε καὶ πήρε τὸ ἔκτυπό τους, θὰ μπορέσουν ὅλοι νὰ ἰδοῦν πόσο ντελικάτα μποροῦν νὰ εἶναι τὰ δάχτυλα ἐνὸς ἥρωα κ' ἐνὸς κονταρομάχου. Θὰ ἔπρεπε ὁ τεχνίτης νὰ τὰ δόσει σὲ μαστιχοκέρι ἢ σὲ φίλντισι. Σπάνια ἢ εὐγένεια τῆς ράτσας, πού λένε πὼς σημαδεύεται στὰ δάχτυλα καὶ στ' ἄφτια τοῦ ἀνθρώπου, πήρε μιὰ τόσο ἐπίσημη ἐπισφράγιση.

Ἐμεινα πολλὴν ὥρα πλάϊ στοῦ νεκροῦ, ὥσπου νὰ χορτάσουν τὰ μάτια μου τὴν ὀμορφιά του, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ τὴν κρατήσει ἡ μνήμη ἀθάμπωτη ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς μου.

Μιά νέα κυρία μπήκε στο νεκροθάλαμο. "Εσκυψε πάνω στον Παλαμά και με τὰ ντελικάτα, τὰ ώρασιότατα χέρια της, έπιασε και έδενε χιονάτη γραβάτα στον κολλάρο του νεκρού. Ήταν παράξενα συγκινητική τούτη ή τελευταία φιλαρέσκεια, τούτη ή τελευταία περιποίηση, από τὸ χέρι μιάς κομψής γυναίκας, τού ποιητή που στάθηκε σ' όλη τή ζωή του και σ' όλη του τήν ποίηση ὀ ντροπαλός έραστής. Τὸ φυσικάκι στάθηκε σάν ἄσπρη πεταλούδα ανάμεσα στὰ φρέσκα λουλούδια.

"Εξω στους διαδρόμους γυναίκες πηγαινόρχονταν. Τὸ τηλέφωνο μιλούσε ἀδιάκοπα. "Ενας συνεχής ήχος από χαμηλωμένες φωνές γέμιζε τὸ σπίτι, τούς διαδρόμους. "Όμως εκεί, γύρω στο νεκρὸ, μέσα στον νεκροθάλαμο, εἶχε σταματήσει και εἶχε κυριαρχήσει μιὰ ἀπόλυτη σιωπή. Ήταν πάλι διβλία, πολλά διβλία στὰ ράφια, και ανέβαιναν ψηλά ως τὸ ταβάνι. Εἶχα τήν αἴσθηση πὼς ἀπ' αὐτὰ ἔβγαινε κείνη ή ομαδική σιωπή. Καὶ ήταν μ' ἕναν παράξενο τρόπο, σχεδόν μελωδικά, συντονισμένη με τὸ ποιητὴ τή σιωπή.

"Ήταν πάλι τὸ ἴδιο. Τὰ διβλία, ὁ Παλαμάς και δυὸ τρεῖς φίλοι. Ήταν και κάτι ἄλλο: "Εκεί, πάνω στο γραφεῖο, ἕνα νεκροκάντηλο ἄναβε σὲ πιατάκι ἀπὸ ἄσπρη πορσελάνα με γαλάζια λουλουδάκια. Ἡ μικρὴ φλόγα τού λαδιού στεκόταν χρυσή, σχεδόν ἀσάλευτη μέσα σὲ κείνη τή γαλήνη τού χώρου. "Όμως και ἔτσι μικρὴ, κυριαρχούσε στήν ἀτμόσφαιρα τού νεκροθάλαμου, σάν νὰ συγκέντρωνε ὅλο τὸ νόημα του. Ήταν σάν νὰ ἔκτορευόταν ἀπ' αὐτὴ μιὰ ἴλαση ματιά, που ἀκουμπούσε φιλικά, πεταλούδιζε στοχαστικά πάνω σὲ ὅλα. Στὰ πρόσωπα, στὰ ἔπιπλα, στὶς ζωγραφίες, στὰ διβλία και στὰ λουλούδια.

Ξαναθυμήθηκα τὶς λάμπες που ἔπαιξαν τὸν παράξενο ρόλο τους στὴ ζωὴ και στὸ ἔργο τού Παλαμά. Αὐτὴ ἐδὼ ήταν ή τέταρτη και στερητὴ του.

* * *

"Υστερα ήρθαν και σήκωσαν τὸ νεκρὸ. Ἀνακατεύτηκα μέσα στο πλήθος, που ήταν ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι. Κανένας δὲν μιλούσε, και ήταν πολλές χιλιάδες οἱ σιωπές. Ἀκουγότανε μονάχα τὰ ἀμέτρητα βήματα. Ήταν σάν νὰ βάζιζε ὀλόκληρος ἕνας λαὸς πίσω ἀπὸ τὸν ἄρχοντά του.

Στὴν ἐκκλησία τού νεκροταφείου, ἕνας σπουδαῖος ποιητὴς ἀπάγγειλε ἕνα μέτρο ποίημα. "Ενας ἄλλος ποιητὴς ἀπάγγειλε τούς δικούς του στίχους πάνω ἀπὸ τὸν ἀνοιχτὸν τάφο. Ήταν γενναῖα λόγια, που μαστίγωναν ἄφοβα τούς στρατιωτικούς Γερμανούς και Ἱταλούς, που παρακολούθησαν τήν κηδεία με ἐπίσημη ἀποστολή.

"Όμως τὸ πιὸ θαυμάσιο, τὸ πιὸ γενναῖο, τὸ πιὸ ἄξιο γιὰ κείνη τήν ὥρα, τόκαμε ὁ λαὸς τῆς Ἀθήνας. Μόλις ή νεκρόκασα σκεπάστηκε με τὸ νωπὸ χῶμα, ὁ λαὸς τῆς Ἀθήνας ἄρχισε νὰ τραγουδᾷ πάνω ἀπὸ τὸν τάφο. Δὲν ήταν μοιρολόι αὐτὸ τὸ τραγοῦδι. Ήταν ὕμνος και φοβέρρα.

Τὸ τραγοῦδι τού Σολωμοῦ ξέσπασε σάν χιλιόφωνη, μυριόστομη κραυγὴ γιὰ τή λεφτεριά ἐνὸς ἀπροσκύνητου λαοῦ. Καὶ ήταν ἀλαλαγμὸς ὀργῆς, και ήταν ἐμβατήριο νίκης, και ήταν μιὰ τρομερὴ προσευχὴ και ἕνας ὀρκος θανάτου, που ὀρμησε μέσα ἀπὸ τὸ νεκροταφεῖο κατακόρυφα πρὸς τὸν ἥλιο. Μιὰ ἀνατριχίλα διέτρεξε τὰ πεινασμένα κορμιά. Οἱ γροθιές σφίχτηκαν και δούρκωσαν τὰ μάτια. Ἀκόμα μιὰ φορὰ ὁ Παλαμάς ἔσμιγε τὸ νομὰ του με τὸ νόημα τῆς φυλῆς.

"Υστερα τὰ βήματα ἀποτραβήχτηκαν. Ὁ λαὸς τῆς Ἀθήνας κατέβαινε πίσω τήν Ἱερά Ὀδὸ, περισσότερο ἔγκαρδιωμένος, περισσότερο λέφτερος και ἀδούλωτος.

Τὸ νεκροταφεῖο ἀπόμεινε μόνο με τούς σιωπηλοὺς νεκοὺς του. Καὶ ἐκεῖ, πρὸς τὰ χαμηλώματά του, ἕνας μικρὸς τάφος, ἕνας τάφος παιδιοῦ, που χώρεσε μέσα ἕνα μεγάλο ἄνθρωπο.

Γύρω τὸ περιβάλει τῶν κυπαρισσιῶν.

Ὁ Παλαμάς ὀλομόναχος. Καὶ ἕνα κεράκι ἀναμμένο μπροστὰ στον ἥλιο, κολλημένο σὲ μιὰ πέτρα. Καὶ γύρω ή ἀπόλυτη ήσυχια.

Ἀπομείναμε ἐκεῖ, καθισμένοι σὲ μιὰ μαρμαρένια πλάκα, και ἀκούγαμε μ' ἕνα συνάδελφο αὐτὴ τήν ήσυχια. "Ενας μικρὸς κρότος πάνω στο μαλακὸ χῶμα. Ήταν ἕνα κυπαρισσόμηλο που ἔπεσε ἀπὸ ψηλά. Ἡ πικρὴ ὀπώρα τῶν νεκρῶν. Καὶ ή ήσυχια ἔγινε πιὸ ἔντονη.

Ἐπιθυμούσε ἕνα σπιτάκι στὴ μοναξιά και στὴ σιωπή.

ΣΤΡΑΤΗΣ ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ

ΜΠΟΡΑ

Είχεν άρχισεί νά ξαναζεί. Είχε περάσει όλα τά στάδια τής έχθρότητας άπέναντι στον κόσμο, στους ανθρώπους και τ' άψυχα. Στο τέλος τόν ξανακέρδισε ή καθημερινή ρουτίνα τής ζωής, που άλλοτε μισούσε και που τώρα του στάθηκε παρηγορητική.

Χάιρονταν πάλι τὸ σπίτι του, τὸν ήλιο, τὸ φῶς. "Εμαθε πάλι νά χαμογελά. "Απλωνε τὸ κορμί του στὸ μαλακὸ κρεβάτι, κι' ἀγκάλιαζε μετὰ τὰ μάτια τὴν κάμαρα ὅπου ἄφισε ἡ γυναίκα τὴ σφραγίδα τής προσωπικότητάς της.

Τὸ βράδυ τραβούσε τὴ μεγάλη πολυθρόνα, ὅπου άλλοτε χωνόταν ἐκεῖνη, καὶ γελοῦσαν κι' οἱ δύο, γιατί ἔμοιαζε τόσο μικρὴ μετὰ διπλωμένια τὰ πόδια πάνω στὰ μαξιλάρια. Τὴν τραβούσε πλαίϊ στὴ γωνία που ἔφεγγε ἡ λάμπα γιὰ νά φτάνει τὸ χέρι του τὰ βιβλία που ἡ ἴδια ἀκούμπησε στὸ χαμηλὸ τροπέζι.

Εἶχε κρατήσει ἀπὸ τούτη τὴ χαμένη γι' αὐτὸν γυναίκα ὅλες τίς ὁμορφιές που μοιράστηκαν: Τὴ μουσικὴ που ἀκούσαν μαζύ, τὰ βιβλία που διάβασαν στὸ ἴδιο τοῦτο-δωμάτιο, τὰ ἔπιπλα μετὰ τ' ἀπαλά χρώματα που διάλεξε μονάχη της. Ἀκόμα καὶ τὰ λαυλούδια, που ἀνθίζαν τώρα σὲ μιὰν ἄκρη, ἦτανε ἡ μοιρασμένη ζωὴ που ζήσανε ὁ ἕνας πλαίϊ στὸν ἄλλο.

Στὴν ἀρχὴ βασανίστηκε γιὰ νά σῆσει τὸν τόνο τής φωνῆς της, μετὰ τώρα ἔβλεπε πὼς τὸν εἶχε ὀλίτελα χάσει. "Όλα τούτα δίχως πικρία πιά, σχεδὸν δίχως συγκριμένο λόγο. "Ετσι ἀπὸ συνήθειο νά πούμε. Καὶ τὸν γιάτρευε τὴν πᾶσα στιγμὴ ἡ αἴσθησις, πὼς πιά δὲν εἶτανε ὁ μοναδικὸς στὸν κόσμῳ, ὁ διαλεχτός.

"Ετσι καὶ τ' ἀπομесеῖμερο, που ἔβρεξε, ἔτυχε στὸ σπίτι του, ἤρεμος καὶ μονάχος. "Ητανε ἕνα συνηθισμένο χεινοπαριάτικο ἀπόγιομα. Τὰ σύννεφα που ἀπὸ νωρὴς ξέφτισαν πάνω στὴν πολιτεία ξέσπασαν ἀπότομο σὲ μπόρα. Ἀπὸ μακρὰ ἀκούστηκε ἕνας κεραυνὸς κι' ἄστραψε μέσα στὸ δωμάτιο ἡ ὀργὴ τ' οὐρανοῦ σὲ φλόγες γαλάζιες καὶ πορτοκαλίς. "Επεσε ἕνα κοκκινωπὸ φῶς ὀλόγυρα, σὰν ἀντούγεια πυρκαϊῆς, κι' ἔσβησε εὐθύς.

"Ο ἄντρας βρέθηκε ἀνέτοιμος γιὰ τούτη τὴ βροχὴ. "Ετσι ἀναπάντεχη που ἔφθασε τὸν τάραιε ἀνεξήγητα. Μπορεῖ γιατί ἔνοιωθε πὼς μαζύ της ἔφτανε ὁ χειμῶνας που δὲν ἀγαπούσε, ἴσως γιατί ἦτανε πολλὴ ἡσυχία στὸ σπίτι.

"Αξαφνα ἡ ἡσυχία τούφερε παράξενη, ἀδικαιολόγητη θλίψη. Του φάνηκε πὼς ἡ κάμαρα γιόμισε ἀπὸ τὸ ἄρωμα τής γυναίκας καὶ τοῦ θύμιζε τώρα ἀλύπητα τὴν ἀγάπη της. Προσπάθησε νά διώξει τὴν εὐωδιὰ οὕτῃ που τοῦ ἀνέβδιανε στὸ κεφάλι καὶ τὸν ἔπνιγε. Τότε θυμήθηκε ἕνα ἀπόγιομα ἴδιο μετὰ σημερινό....

Ἐκεῖνη, μετὰ τὴν πρώτη ἀστραπὴ εἶχε κρυφτὴ κοντὰ του ρίχνοντας τὸν πέπλο τῶν μαλλιών της στὸ πρόσωπο. Κάθε που βροντούσε ἡ ἄστραψε τὴν κυριεψε μιὰ ἀλλόκοτη αἴσθησις, που τὴνε βασάνιζε καὶ τὴ νικούσε.

"Ετσι κι' αὐτὴ τὴ φορὰ.

Κείνος τὴν κρατούσε ἀγκαλιστὴ, ὅπως κρατοῦνε ἕνα φοβισμένο παιδί.

Πῆρε νά βρέξει ἀσταμάτητα ὡς που κρύφτηκε ἡ πολιτεία στὴ νερένια ὀμίχλη, κι' ἡ γυναίκα ἔτρεμε ἄλαφρα στὰ χέρια που τὴν κρατούσαν.

Τότε συνέθηκε ἕνα περίεργο πράμα.

Τὴνε σῆκωσε στὴν ἀγκαλιὰ του κι' ἀκούμπώντας τὴν ἀπολά' σαν πολῦτιμο εὐθραστο το θσαυρὸ τὴν ἀγάπησε μ' ἀπελπισία, σὰν νὰ τὴν χάνει. Τὰ χεῖλια του ἔπαιξαν στὰ μαλλιά της, ἔπειτα κύλησαν ἀπάνω της ἕνα φωτεινὸ ποτάμι. "Επαῖξαν στὰ μαλλιά, κατέθηκαν στὸ μέτωπο καὶ σφράγισαν τὰ μάτια. Βασάνισαν τὰ χεῖλια καὶ στάθηκαν στὸ λαιμὸ της. "Ητανε πάγος καὶ φωτιὰ κι' εἶχανε χρώματα τὰ φιλιὰ του. "Εφερναν γαλάζιες βούλες μπρὸς στὰ κλειστά της μάτια κι' ἔντυναν ὅλο τὸ κορμί, ἀπὸ τὸν κόρφο ὡς τ' ἀκροδαχτύλια, μετὰ χρυσὲς ἀντιφεγγιές. Στέκονταν ἄσπρα λαυλούδια στὶς ἀδύναμες παλάμες καὶ στένευαν τὴ σφραγίδα τους πάνω στὴ γυμνὴ καρδιά της....

"Ἀπέξω ἀκούγονταν ἡ βροχὴ.

"Ἀνοιξε τὰ μάτια της κι' εὐχῆθηκε νά πεθάνει. Γιατί ποτὲ ξανά δὲ θὰ ἐρχότανε τούτῃ ἡ στιγμὴ. Γιατί ποτὲ δὲν ἔπρεπε νά ξανάρθῃ τόσο φοβερὴ καὶ τόσο μεγάλοπρεπη. Γιατί σήμαινε χαμὸ καὶ χαλασμὸ κι' ὕστερα... τίποτα. Γιατί ἦτανε τὸ τέλος.

"Ἀπὸ μακρὰ κάποια στιγμὴ ἀκουσε νᾶρχεται ἡ φωνὴ. Τῆς ἔλεγε γιὰ ἕνα φῶμα ἀπὸ φιλιὰ που ντύθηκε μ' αὐτὸ καὶ θὰ φοροῦσε ὅσο ζῶσε. "Όπου κι' ἂν πῆ-

γαίνει, ότι κι' αν συνέβαινε, όσο ήτανε στη ζωή θα φορούσε τὰ φιλιὰ του. "Έλεγε ἀκόμο πῶς ποτέ πιά δὲ θ' ἄκουγαν τὴ βροχὴ μαζύ, πῶς ξανά δὲ θὰ εὐχόταν ἐκείνη νὰ πεθάνει.

Κι' ἔπειτα ἴσως ἀπὸ ὧρες... πάντα ἀπὸ πολὺ μακριά... λόγια τρυφερά, γιομάτα ἀπελπίσια καὶ πίστη γιὰ μιὰν ἴδια σὰν τούτῃ τῇ στιγμῇ ζωῆ.

Μονάχα ἡ βροχὴ. Μονάχα αὐτὴν ἄκουγαν, τὸ ἴδιο μονότονη κι' ἀσταμάτητη, νὰ πέφτει ρυθμικὰ ἀπὸ τὶς στέγες. Μονάχα ἡ στιγμῇ ποὺ βάρανε πάνω τους ἔμενε. Λὲς καὶ πῆγαινε ἡ φωνὴ τους καὶ βουβάθηκαν, καὶ στάθηκε σὲ μιὰν ἄκρη ἀντίκρου τους ὁ φόβος καὶ τοὺς περιγελοῦσε.

Ἡ εὐτυχία ποὺ ὡς τώρα ζοῦσε στὸ γαλάζιο δωμάτιο ἔπιασε νὰ τρέμει. Μὲ κλειστὰ μάτια ἔνοιωθε τὴ γυναῖκα στὸ πλευρὸ του ἀκίνητη σὰν νεκρῇ. Μονάχα τὴ βροχὴ καταλάβαιναν τώρα, κι' αὐτὸ γιὰ τὴν ἄκουγαν πάντα ἴδια νὰ πέφτει ὀλόγισια ἀπὸ τὸν οὐρανὸ.

Πέρασε ὥρα πολλή. "Όλες οἱ περασμένες στιγμὲς ἦρθαν καὶ χάθηκαν διαστικὰ κι' οἱ μελλούμενες στάθηκαν πλάι τους σὰν φοβέρα.

Κάποια στιγμῇ τῆς μίλησε. Εἶπε νὰ περπατήσουνε. Ἀνάψανε τὸ μεγάλο φῶς. Κάθησε ἡ γυναῖκα στὸν καθρέφτη κι' ἔδεσε τὰ μαλλιά της ἐνῶ ὁ ἀντρας τῆς χαιδεύε τους ὡμους ὅπως χαιδεύεις τὸ μέτωπο ἑνὸς παιδιοῦ. "Ἐπειτα δίχως νὰ κοιτάξουν πίσω τους κλείσανε ἀθόρυβα τὴν πόρτα καὶ βγήκαν στὸ δρόμο.

"Ἐξῶ ἦτανε σούρουπο ποὺ σὲ λίγο θ' ἄφερνε τὴ νύχτα. Ἐβρεχε ἀκόμο. Βάδιζε ἀκουμπισμένη ἀπάνω του. Δὲν εἶχε πεῖ οὔτε μιὰ λέξη. Περπατοῦσαν μέσα στὴ βροχὴ σηκώνοντας τὸ θανάσιμο βάρος τοῦ ἀγνωστοῦ. Τὸ νερὸ κυλοῦσε ἀπὸ τοὺς ὡμους τους κι' ἐκείνη κάποτε σήκωνε τὰ μάτια κι' ἀμίλητη τὸν κοιτοῦσε.

Προχωροῦσαν ὀλοένα.

Κάποτε ἔπαψε νὰ βρέχει. Στάθηκε ὁ ἀντρας κάτω ἀπὸ τὸ λιγοστὸ φῶς ἐνὸς φαναριοῦ καὶ πήρε τὸ ἀπροσάτευτο πρόσωπό της στὰ χέρια του.

Τὴνε φίλησαν τὰ χέρια του καθὼς τὴν ἄγγιξαν.

"Ἐβγαλε τὸ μαντῆλι του καὶ τῆς σκούπισε τὸ μέτωπο. "Ἐπειτα «πάμε» εἶπε μὲ χαμηλή, γιομάτη εὐγνωμοσύνη γιὰ τὴ σιωπὴ της, φωνή.

Πῆραν δίχως λέξη τὸ δρόμο γιὰ τὸ σπίτι.

.....

Τίποτε πιά δὲν ἀκούγεται. Οὔτε τὰ δῆματά του ποὺ καταπίνει τὸ χαλὶ τὸν ἦχο τους, οὔτε τὰ δικά της ποὺ τὰ πήρε ἡ στιγμῇ.

Ἀπῆξω σταμάτησε ἡ βροχὴ. Μονάχα τὸ ἄρωμα γιομίζει τὸ δωμάτιο. Τὸ ἰδιαίτερο ἄρωμα τῆς γυναίκας, ποὺ ὅσο εἶναι ζωντανὴ θὰ φορεῖ τὰ φιλιὰ τῆς ἀγάπης του.

ΓΙΟΥΛΙΑ Ν. ΡΙΤΣΟΥ

Ἀθήνα.

ΑΠΟΨΕ ΚΥΡΙΕ...

Ἀπόψε Κύριε, φυλάκισα τὴ σάρκα μου
μὴν τὴν ἐβρεῖ ὁ ἀκόρεστος ὁ πόθος.
Γύρω γαλήνη, ξαστεριά, κι' ὄνειρατα,
κι' ἔδω ὁ γυιὸς σου ὁ ἀμαρτωλὸς καὶ νόθος!
Κύριε, ἀπόψε ἔχω γιομίσαι ἀπὸ σέβανε.
Τὸ εἶναι μου ἀνάγλυφὴ σου ἔγινε εἰκόνα,
ὦ Κύριε, καὶ θέλω, μὰ εἶμαι ἀδύνατος,
βοήθά με στὸ δύσκολό μου ἀγῶνα.
Κάνε τὴ δόλια μου τὴ θέληση χαλύβδινη
καὶ γιάτρεψε τὸ ματωμένο τὸ κορμί μου.
Ἀναψ' τὰ φῶτα, προβολεῖς, καὶ λάβα πύρινη
ἀπὸ τὸ βόρβορο νὰ σώσω τὴν ψυχὴ μου...

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΑΤΤΕΣΛΗΣ

ΑΛΛΗ ΧΑΡΑΥΓΗ

Σὲ διαβεβαίω, ἀδερφέ,
 ντυμένος τὴ στολή μου τὴ γιορτάσιμη, ἤμουνα,
 ἀστάθμητο κι' ἀέρινο μάλαμα,
 μὲ τὰ φλουριά που δίχως θάρος κουδουνίζουν,
 ὄντας τὸ φύσημα τ' ἀέρα μπαινοβγαίνει ἀνάμεσὸ τους,
 κι' εἶχα στὰ χεῖλη μου τραγουδι νύθγαλο,
 σὰν ποὺ ἀναλύονται οἱ ἀχτίδες σου χαϊδολογώντας ψηλά σύννεφα.

Ἄιντε, ἄιντε,
 χόρευε στίς φλέβες μου τὸ ρουμπινένιο αἶμα,
 καθὼς γοργάτο κατρακύλασε σὶ' ἀλαφρυά μου γόνατα
 καὶ κάτω,
 καθὼς κλαδίζονταν στὰ μακρὰ μου χέρια,
 ἄιντε, ἄιντε,
 ν' ἀνεβοκατεβοῦν δεξιά, ζερβὰ ν' ἀδράξουν,
 καθὼς τὰ μέλη μου ὅλα,
 ἄιντε, ἄιντε,
 πανέτοιμα γιὰ νὰ φωνάξουν,
 παίζανε ἀρμονικὰ κι' ἀδερφωμένα
 τὸ παιγνίδι τῶν μυῶνων τὸ μεγάλο.

Τὴν ἀγάπη τούτη τὴν ὀριακή,
 ποὺ καθαλᾶ τὰ σύνορα
 καὶ καταλύονται οἱ δυναστείες τοῦ αἵματος,
 ἀνάβλυσε πηγαῖο,
 δυνατὸ καὶ παρατεταμένο
 τὸ θλιβερὸ παράπονο,
 κομμάτι μακρινὸ
 τῆς σκοτεινῆς κι' ἀδέσποτης μου νύχτας.
 ("Ἦπνε τῆς κουρασμένης ρίζας,
 ποὺ παιδεύτηκε χωρὶς νὰ φάει,
 "Ἦπνε τοῦ σαπιμένου φύλλου,
 ποὺ στὴν πράσινῃ του κάποτε ἀγκαλιὰ
 ναυάγησε ὁ πόθος μιᾶς χρυσῆς ἀχτίδας,
 ποιά βαθιὰ γαλήνη,
 ποιά σιωπὴ κρουστάλλινη
 κρυμμένη μέσ' τὴν πέτρα καὶ τὰ δάση θὰ στενάξει;)

Βουτηγμένος στὸ θεογόνο ἴδρωτά σου
 τὸν ἀνομάτιστο θὰ πάρω δρόμο,
 μέσ' τὰ πλατιά δασά μου στήθια
 τὴν κρυφὴ φεύγοντας νὰ διαφυλάξω ἐλπίδα
 πὼς κάποι' ἄλλη χαραυγὴ,
 ἦλιε μου χρυσέ, ἦλιε μου χρυσέ,
 κάποι' ἄλλη χαραυγὴ,
 πιὸ ταιριαστή, πιὸ ταιριαστή,
 θὰ σ' ἀντικρύσω καὶ θὰ σὲ φιλήσω!

Ν. Σ. ΒΡΑΧΙΜΗΣ

ΟΡΜΗΝΕΙΑ

Σὰν ὄγεις στὸ δρόμο τῆς ζωῆς, ποῦναι ἀγκαθοσπαρμένος,
 μὴν ἀκλουθήσεις μὴτ' ἐχθρό, μὴδὲ γονιό, οὔτε φίλο,
 μόν' κοίτα μέσ' τὰ σπλάχνα σου νὰ βρεῖς τὸν ἑαυτὸ σου,
 καὶ κλούθησε τῆς μοίρας σου τὸ δρόμο, τὸ γραφτό σου.

Ρ. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

Α. A. MACLEISH

Ἡ Ἀμερικανική ποίηση στήν Ἑλλάδα περιορίζεται ἀλλά καί ταυτόχρονα διακρίνεται στό πρόσωπο τῶν δύο μεγαλύτερων της ποιητῶν: τοῦ Edgar Allan Poe καί τοῦ Walt Whitman. Ἀλλά κι' αὐτῶν ἀκόμη τό ἔργο ἔχει παρουσιασθεῖ ὡς τώρα στά Ἑλληνικά, ἀποσπασματικό καί σ' ἔκταση περιορισμένη.

Ὅμως, ἡ ποίηση τοῦ Νέου Κόσμου, δέν σταμάτησε σ' αὐτούς τοὺς δύο, ὡς τοὺς πρῶτους «ἔθνικούς» ποιητές της. Ἡ Emily Dickinson ὑπῆρξε κι' αὐτή σχεδόν σύγχρονη τοῦ Whitman, ἀλλά τό ἔργο της ἀναγνωρίστηκε μόνο τίς τελευταῖες δεκαετίες. Σήμερα ἡ ποιήτρια αὐτή ἀναγνωρίζεται σά μιὰ ἀπό τίς μεγαλύτερες τοῦ κόσμου καί θεωρεῖται ἀπό τήν ἐπίσημη κριτική σάν πρόδρομος τῶν μεγάλων ποιητῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνα, ἱκανή νά ἐπηρεάσει σταθερὰ τή νέα ποίηση. Εἶναι, ὡς τήν ὀνομαζομένη κι' αὐτή, ἡ «ἔθνική ποιήτρια» τῆς Ἀμερικής.

Ἀπό τοὺς δικούς μας, ὁ Δ. Καπετανάκης ἀσχολήθηκε μέ τό ἔργο της μιά ἐγράφη τίς μελέτες του Ἀγγλικά καί δημοσιεύθηκαν σέ ἕξνα περιοδικά. Ἐτσι ἡ Dickinson παραμένει ἀκόμα ἡ μεγάλη ἀγνωστὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ κοινού. Ὅπως ἀγνωστὴ παραμένουν ἀκόμα οἱ τοεῖς πλείον ἀντιπροσωπευτικοὶ ποιητές τῆς Ἀμερικής, σήμερα: ὁ Robert Frost, ὁ V. Lindsay καί ὁ Carl Sandburg.

Σκοπός μου δέν εἶναι σήμερα νά δώσω λεπτομερῆ ἐκθεση τῆς Ἀμερικανικῆς Λογοτεχνίας. Θέλω μόνο, γυρίζοντας στό θέμα μου, νά τονίσω τούτο: ὅτι ἡ ἐπίδραση καί ὁ κύκλος ὁ ποιητικός, ποὺ δημιούργησε μιὰ ἀπομεμονωμένη προσωπικότητα τοῦ Νέου Κόσμου (Poe) μέ τήν ποίηση τῆς Ἑπαιρωτικῆς Εὐρώπης καί κυρίως τῆς Γαλλίας (S. Mallarmé) συνεχίζεται ὡς τὰ σήμερα. Τὰ χρονικά ὄρια, ἡ ἀπόσταση καί τό ἐμπόδιο τῆς γλώσσας ὑπερπηδῶνται προκειμένου γιά ποιητές πρώτου μεγέθους. Παράδειγμα: Ὁ Ezra Pound, Ἀμερικανὸς ποιητής, ἕνας ἀπό τοὺς μεγαλύτερους τοῦ αἰῶνα μας, ποὺ καθιερώθηκε κυρίως στήν Εὐρώπη καί ἀπό τήν Εὐρώπη.

Στὶς προσεχεῖς ἐκδόσεις τῶν «Κυπριακῶν Γραμμάτων» θά προσπαθῶ νά παρουσιάσω τοὺς Ἀμερικανικοὺς ποιητές, δίχως νά κρατήσω χρονική ἢ ὀριακή ἀπόσταση ἀπὸ τὴν ἀνάμεσόν τους. Αὐτὸ μὲ διευκολύνει γιά δύο λόγους: 1) Μὲ ἀπελευθερώνει ἀπὸ τό γραμματολογικὸ ζυγὸ καί μοῦ δίνει τὴν εὐκαιρία νά ἐκφράσω δικές μου ἀπόψεις, πρὸ ὑποκειμενικῆς ἀλλὰ καί περισσότερο ἀδέσμευτες, καί 2), ἔχοντας νά μεταφράσω συγχρόνως καί ποιήματα τους, πρέπει νά τηρήσω κάποια ἀναλογία καί κατὰ ἕνα τρόπο νά συμπληρώσω (πιστεύω τοῦλάχιστο) ὀρισμένα κενὰ ποὺ προϋπήρχαν.

Ἀρχίζω ἀπὸ τὸν MacLeish:

Ὁ Archibald MacLeish (1892) εἶναι ἕνα φαινόμενο τῆς ἐποχῆς μας: ποιητής, λόγιος, gentleman, ἀληθινὸς Ἀμερικανὸς, «φῶνὴ τοῦ πεπρωμένου», καθὼς τὸν περιγράφει ὁ Zabel. Ἐπαιξε σημαντικώτατο ρόλο στήν πολιτικὴ ἱστορία τῆς Ἀμερικής καί γενικὰ στήν ἱστορία της, τὰ τελευταῖα χρόνια, χρημάτισε ἐπὶ ἔτη ἰδιαίτερος γραμματέας τοῦ Ρούζβελτ, παίρνοντας συγχρόνως καί μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ τιμητικῆς θέσεις στήν παγκόσμια ποίηση. Οἱ ἐπίδράσεις του, οἱ πιὸ φανερές, εἶναι ἡ Γαλλικὴ ποίηση τοῦ μεσοπόλεμου, ὁ T. S. Eliot καί ὁ Pound. Ἡ ποίησή του ἐπιβάλλεται μέ τό ἀπαράμιλλο, δυνατὸ ἀίσθημα τῆς γλώσσας, μέ μιὰ σπάνια λυρική συγκίνηση συνδυασμένη ἔτσι μέ τίς λέξεις ὥστε νά ταυτίζεται μέ τὴ μουσική. Ἵσως κανεὶς Ἀμερικανὸς σύγχρονος ποιητῆς νά μὴν εἶναι τόσο λυρικά διαυγῆς καί τόσο δεξιότηχης στὴ γλώσσα. Ἄν ποίηση εἶναι ἡ δημιουργία συναρπαστικῶν καταστάσεων μέ τὴν ἀποκαλυπτικὴ δύναμη τῶν λέξεων, ἀναμφισβήτητα τὰ ποιήματα τοῦ MacLeish ἐμπήτουν εἰς τὴν πάρα πάντων κατηγορία. Ὁ ποιητῆς φλέγεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία νά βρεῖ μιὰ ἐρμηνεία στό χάος τοῦ σύγχρονου κόσμου, νά βρεῖ ἕνα τρόπο, μιὰ κατάσταση ἀξιοπρέπειας. «Τὰ παλὰ χρόνια», γράφει, «οἱ ἄνθρωποι μιλοῦσαν καί τοὺς δινόταν ἡ ἀπάντηση, καί τό γεγονός διεδραματιζέτο ξεκάθαρα σὸ φῶς τῆς μέρας. Τώρα δέν συμβαίνει αὐτό. Ἡ γνώση τοῦ κακοῦ εἶναι ἀνάμεσόν μας...». Αὐτὸ εἶναι καί τό θέμα στό μεγάλο συνθετικὸ του ποιήμα: «The Hamlet of Archibald MacLeish». Εἶναι δηλαδή μιὰ σειρά φιλοσοφικῶν παραφροσῶν τοῦ Ἄμλετ, ὅπου ἡ ἰδέα τοῦ κακοῦ καί τῆς ἐκδίκησης, ἢ μᾶλλον τῆς ἐπιβολῆς μιᾶς τάξεως εἶναι ὁ κινῶν μοχλός. Χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι στό ποιήμα αὐτό, ὅπως στὸν «Einstein» ἢ τὸ «Pot of Earth», παράλληλα μέ τὴν καθ' αὐτὸ ποιητικὴ δράση, τὴν κύρια δράση τοῦ ποιήματος — παραθέτονται, ἢ καλύτερα εἰσχωροῦν, σάν κύματα μουσικά, ἄλλες προ-

τάσεις δεμένες οργανικά με το σώμα του ποιήματος, διατρέχοντάς το απ' αρχής μέχρι τέλους, έρμηνεύοντας, διαφωτίζοντας, συμπεραίνοντας ή προεκτείνοντας τις κύριες ιδέες, δημιουργώντας έτσι μιά συνεχή ροή καταστάσεων και εικόνων, μιά κίνηση «έξ αεί».

Τόν MacLeish πρωτοπαρουσίασε, νομίζω, ό Γ. Σεφέρης στα «Νέα Γράμματα», μεταφράζοντας την «Αμερικανική Έπιστολή» του. Άλλο ποίημά του, τó «De votre bonheur il ne rest que vos rhébos», έχει μεταφραστή από τόν Κ. Κύρου στο τελευταίο τεύχος τής «Ποιητικής Τέχνης» (1951).

Ν. ΣΠΑΝΙΑΣ

ARCHIBALD MACLEISH

Α'Υ' ΠΝΙΑ

Πουλί από συστάδα ύπνου τή νύχτα
 Όδηγημένο στα τυφλά σε άφυλλη πεδιάδα όπου
 Μυστικά
 Άόρατα φτερά μιās νυχτερίδας τερετίζουν
 Δίχως ουρανό
 Μά κόλπος μ' άστρα και
 Ψυχή πάνω στη γή ζαρωμένη ακούγοντας
 Τήν ίδια της καρδιά νά πάλλει ή καρδιά της
 Πάλλοντας σά νάπαιρνε τ' ατί της από μακρυά
 Άπαλά και μουδιασμένα
 Τά πόδια τής νύχτας νά φτάνουν και μήτε χλόη ή φύλλο
 Νά κρυφτεί ώστόσο ή μακρυά νύχτα περάσει.
 Ποϋ θα κοιμηθούμε ω πουλί ξεοργισμένο από τή Νύχτα;

ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΙΣ ΦΩΤΑΨΙΕΣ

Άποφεύγετε έσεις περιπατητές σε δρόμους σκοτεινούς
 Έσϋ πλάι-πλάι άγγίζοντας τόν ωμο και τó γόνατο,
 Έσϋ τραβώντας τó δρόμο σου τούς δρόμους σας μαζί
 Ποιός ξέρει ποϋ, άποφεύγετε αυτούς τούς πίδακες φωτός
 Έκείνα τά έπιμήκη έξω από κατώφλια, τή λεπτή
 Δέσμη στο παράθυρο πίσω από τά παντζούρια,
 Τή φλόγα τού σπέρτου αναβλύζοντας άπ' τó σκοτάδι
 Όπου οί γέροι άνθρωποι καθίζουν—
 Άποφεύγετε τó φως γκαζιού σε κλίμακες στριφτές.
 Όποια σου παραστέκεται δέν βρίσκεται έκεϊ.

ΓΕΝΝΗΜΕΝΟΙ ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ ΑΡΓΑ

Και μείς, και μείς, κατηγορίζοντας άκόμη μιά φορά
 Τους λόφους τής πατρίδας μας άκούσαμε και μείς
 Άπόμακρο —Ah, que ce cor a longue haleine—
 Τó κέρας τού Ρολάνδου στα περάσματα τής Ίσπανίας,
 Πρώτο, δεύτερο σάλπισμα, τó τρίτο παράφωνο
 Και με τó τρίτο στρέφουμε πίσω σκαρφαλώνοντας
 Ξανά τó δρόμο τόν κρημνώδη δυτικά, ακούγοντας
 Φευγαλέο τόν ήχο σπαθιών άλόγων, τόν όλέθριο πόλεμο
 Και διασταυρώνοντας τή στενωπό γεμάτη ίσκιους τέλος,
 Εύρήκαμε στο Roncevaux καθώς λιγότευε τó φως στην πεδιάδα,
 Τους νεκρούς πάνω στους νεκρούς και πάνω στο σιωπηλό χώμα
 Τή σιωπηλή σφαγή.

ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΤΡΟΟΔΙΤΙΣΣΑ

ΟΔΟΠΟΡΙΚΟ

Σὲ κείνες τὶς πλαγιὲς τὶς πευκοφυτεμένες καὶ τὶς ἔρημες ποῦ μοναχὰ ὁ ἀμαξιτὸς θυμίζει, —μακρυνὸς ἀντίπαλος—, τὴν πολιτείαν, εἶναι σκαλωμένο τὸ μοναστήρι. Σὲ ποῖο χιλιόμετρο, δὲν τὸ ρωτήσανε. Ἦσανε τέσσερις ποῦ ξεκινήσανε ἕνα πρωινὸ χαράματα, νὰ πιοῦνε νερὸ ἀπ' τὴν πηγὴ, νὰ ξαποστάσουνε στὸν ἦσκιο τῶν μεγάλων δέντρων. Ὁ Ἕλληνας ἀπ' τὴν Ἀλεξάνδρεια κι' ὁ ψαρομάλλης Ἕλληνας ἀπ' τὸ Μπένι Σουέφ. Ὁ Ἕλληνας ἀπ' τὴ Μανσούρα κι' ὁ καταρομάλλης Ἕλληνας ἀπ' τὴν Ἀντίς Ἀμπέμπα. Τέσσερις Ἕλληνες τῆς διασπορᾶς συναντηθήκανε τυχαῖα στὸ νησί, εἶπανε «γιὰ δὲς» σὰν διαπιστώσανε τὴν Ἀφρικανικὴ τους ιδιότητα, γίνανε γνώριμοι.

Ὁ δρόμος τῆ χαραυγῆ εἶναι παράξενος. Ἀκοῦς τὸ τρίξιμο ἐνὸς φύλλου ποῦ τὸ παίρνει ὁ ἄνεμος στὰ χαλίκια του, νοιώθεις τὸ κρῦο τοῦ βουνοῦ νὰ σοῦ πιρουνιάζει τὰ κόκκαλα. Ἐπειτα στὸ βάθος τοῦ μεγάλο ἀνοιγμα γίνεται βυσινὴ καὶ κοκκινόχρωμα, πιτσιλιὲς αἵμα πασπαλίζον τὸν κάμπο. Ὁ ἥλιος θάχει φανεῖ ἐκεῖ κάτω γιὰ καλά, ἐδῶ ψηλά κάνει ἀκόμη κρῦο. Τὰ πεῦκα στὸ δρόμο ποῦ πάει κατὰ τὸ μοναστήρι, δὲν εἶναι τὰ μεγάλα πεῦκα ποῦ θὰ συναντήσεις στὸ δάσος. Εἶναι μικρά, φαντάζουνε καχεκτικὰ στὴ σύγκριση. Ἐχουνε φυτρώσει σ' ἀπάτητες πλαγιὲς, ὁ σπόρος τους πέφτει κάτω στὸ χάος, ἐκεῖ ποῦ εἶναι ὁ κάμπος ποῦ πάει κατὰ τὴ Λεμεσό. Τὰ πεῦκα δὲ θέλουνε νὰ τὰ κοιτάξεις μὲ νοσταλγία. Ἀντρίκια νὰ τὰ βλέπεις καὶ νὰ τὰ καμωρώνεις, ἔχουνε μέσα τους τὸν παλμὸ τῆς λευτεριάς, φυτρώνουνε σὲ κορφὲς καὶ σὲ παράγγια.

Περαιτέρω τὸ μικρὸ λόφο ὅπου βρέθηκε ἡ εἰκόνα, ἕνα σημάδι δείχνει τὸ δρόμο γι' ἀπάνω. Ὁ δρόμος εἶναι τραχύς, εἶναι ἀπότομος. Ἡ πίστη θέλει δύσκολους τοὺς δρόμους ποῦ πᾶνε κατὰ τὴ σωτηρία. Στὸ βάθος τὸ ἀνοιγμα δυὸ βουνῶν φλέγεται. Αἶμα καὶ ροδοπέταλα ἀνάκατα, ὁ ἥλιος προβάλλει πυρός.

Μιὰ τέτοια ὥρα φτάσανε στὸ μοναστήρι τῆς Παναγίας τῆς Τροοδίτισσας, ἐκεῖ ποῦ εἶναι ὅλα γλυκεῖα σκιά καὶ δροσιὰ κι' εὐλογία.

Τὰ κτίρια τοῦ μοναστηρίου εἶναι ἀπ' τὸ 18ο αἰώνα. Ἡ ἐκκλησία χτίστηκε τὸ 1731, λέει ὁ κολόγερρος, εἶναι ἡ τρίτη πάνω στὴν ἴδια θέση, —ἡ πρώτη χτίστηκε τὸ 13ο αἰώνα. Φωτιά ἐκάψε τὸ μοναστήρι, κείνες οἱ μεγάλες φωτιὲς ποῦ κάνουνε τὰ δάση τῆς Κύπρου πυροτεχνήματα. Φυσάει ἄνεμος, ἡ φωτιά θεριεύει, φλόγες τῆς κόλασης ξεγυμνώνουνε τὶς βουνοπλαγιὲς, κάνουνε στάχτη τὰ πεῦκα καὶ τὰ πρινάρια καὶ τ' ἀγριόδεντρα.... Στὴ μέση τοῦ ναοῦ, ἡ εἰκόνα σκεπασμένη μ' ἀσήμι. Ἡ Παναγία ἡ Τροοδίτισσα, σκέπει τὸ Τρόδος, τὸ μεγάλο βουνό, καρδιά καὶ νεῦρο τῆς Κύπρου.

Ἐκεῖ ἔναι καὶ δυὸ πλεξούδες γυναικεία μαλλιά, νὰ τὰ φορᾶνε οἱ γυναῖκες οἱ στεῖρες, ἡ καλιά τους νὰ καρπίσει. Καὶ σὰν γεννηθῆ ἀνόρι ταῦτο ἀνήκει στὸ μοναστήρι. Στὰ δέκα χρόνια ντύνεται τὸ μαῦσο ράσο. Μιὰ μάννα ἀπ' τὴν Πάφο, δὲ βάσταξε κάποτε τὸ χωρισμὸ γύρισε καὶ τὸ πήρε τὸ παιδί της. Βγήκε τότε ἕνας γέρος κολόγερρος κοὶ τοὺς κунήγησε, κῆλησ' ἕνα βράχο κατὰ τὸ παιδί καὶ τ' ἄφησε ἀνοίσθητο. Φέρανε τὸ καλογοσπαῖδι στὸ μοναστήρι, τοεῖς μέρες ποσειουχότανε ὁ ἠνούμενος γιὰ τὴ σωτηρία του, τὴν τετάρτη σηκώθηκε γερὸ καὶ ἄξιο. Πίσω ἀπ' τὴν εἰκόνα τῆς Τροοδίτισσας, φυλάξανε ἕνα κομμάτι ἀπ' τὸ βράχο, νὰ τὸ δείχνουνε στοὺς περαστικούς.

Οἱ τέσσερις ἄνθρωποι ποῦ ἦρθαν ἀπ' τὴν Ἀφρική, κοιτάζουνε τὰ κλουδιὰ στὸ μεγάλο κενοτάφιο, κοιτάζουνε τὰ πουλερικά στὰ μεγάλα κλουδιὰ τους, κοιτάζουνε ἀκόμη τοὺς καλόνερους, ἀδύνατους μὲ μάτια ζωηρά, μὲ οἶσα τοιμμένα. Στὸ μοναστήρι τῆς Παναγίας τῆς Τροοδίτισσας, κρέας δὲν τρώνε. Μονάχα αὐγά καὶ χορταρικά καὶ φρούτο. Ἐρχονται ἀκόμη ἀπ' τὰ γύρω χωριά καὶ βαφτίζουνε. Οἱ κολόγερροι βγαίνουνε ἀπ' τὰ κελλιά τους περίεργοι, βλέπουνε κόσμο ποῦ δὲν φοράει ράσα, νὰ γελαίει ἀμέριμνα, τρώνε ἀπ' τὰ γλυκίσματα ποῦ τοὺς προσφέρουνε σὰ μικρὰ παιδιά.

Στὸ μεγάλο δωμάτιο τοῦ ἡγουμένου, —ἐκάμε λέει ἐφημέριος στὴν Αἴγυπτο—, οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν Ἀφρική περιεργάζονται τὶς εἰκόνας στοὺς τοίχους, χαλκογραφίες κακότεχνες ποῦ μιλάνε γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ γιὰ τὴν Ἑνωση. Ὁ Ἕλληνας τῆς

Αιθιοπίας αγοράζει εικονίσματα, ή μάννα του του τὰ παρήγγειλε ἀπὸ κεί κάτω. Εἰκονίσματα ἀπ' τὴν Κύπρο γιὰ τὸ εἰκονοστάσι ἑνὸς σπιτιοῦ στὴν Ἄντις Ἀμπέμπια, ποῖο νῆμα μυστικὸ ἐνώνει τὴ ράτσα μας;

Κάτω ἀπ' τὸ πλατάνι τὸ ἡσκιερὸ εἶναι ἡ πηγή, τρέχει τὸ νερὸ ἀπ' τὴ φλέβα ἄφθονο. Τὸ νερὸ εἶναι κρύο, τὸ ποτεῖο γλυκὸ, μιὰ θερυκοκιά γεμάτη κιτρινόχρυσους καρποὺς στέκει σὰν πρόκληση, κάτω ἓνα χωριὸ μακρὰ σὰ νὰ φλέγεται στὴ ζέστη τοῦ καλοκαιριοῦ, πράσινες γραμμὲς κεντάνε τ' ἀμπέλια.

Ὁ Ἕλληνας τοῦ Μπένι Σουέφ θυμάται ξαφνικὰ τὰ μπαμπάκια, θυμάται ἀκόμη τὸ Πῆλιο ἀπ' ὅπου ξεκίνησε, μιλάει γιὰ τὴν Αἴγυπτο, γιὰ τὸ λὸσ της. Ὁ Ἕλληνας τῆς Αἰθιοπίας χαμογελάει, βλέπει κιόλας τὴ γρηά μάννα του νὰ χουφτιάξει τὶς εἰκόνες μὲ χέρια ποῦ τρέμουνε. Ἔνας καλόγερος συζητᾷ μὲ τὸν τρίτο. Ἐρχονται κατὰ δῶ, λένε γιὰ τὰ μοναστήρια.

Τὰ μοναστήρια τῆς Κύπρου, λέει ὁ καλόγερος, κρατᾶνε ἀπ' τὸ Βυζάντιο. Εἶναι σημάδια τῆς Ἑλλάδας. Σὰ γίνει ἡ Ἐνωσι, εἶναι ἄλλο πράμα. Τότε ἄς σημάξουνε. Τώρα νὰ στέκονται πρέπει ἔτσι. Νὰ τὰ βλέπει ὁ Ἑγγλέζος σὲ κάθε δῆμα νὰ φωνάζουσε «Ἐνωσι».

Ὁ καλόγερος εἶναι χιονισμένος. Ἄσπρα μαλλιά, ἄσπρα γένια. Εἶναι γεμάτος ἀπαντοχή, πιστεύει στὸ αὔριο, πιστεύει στὸ τέλος.

—Τὰ χρόνια περνᾶνε καὶ δὲν τὴ βλέπω τὴ λευτεριά, μὰ ξέρω πὼς θάρθει. Ἡ ἀπαντοχή μ' ἄσπρισε, διψᾶω νὰ ξαποστάσω. Ὅμως τὸ ξέσω πὼς θάρθει. Ἡ Τροοδίτισσα μοῦ δίνει τὴ δύναμη νὰ περιμένω.

Σηκώνει τὸ χέρι, δείχνει κατὰ τὸν κάμπο καὶ προσθέτει:

Σφᾶξε μας οὐλους τς' ἄς γενεὶ τὸ γαίμαμ μας ἀλλάττιν.
Κάμε τὸν κόσμου ματζελειὸν τζιὰ τὸυ Ρωμιὸυ τραούλια.
Ἄμμά' ζαιρε πὼς ὑλάντρον ὄντας κοπεὶ καβάττιν.
Τρίγύρω του πετάσσονται τρακόσια παραπούλια....

Στὴν ἡσυχία οἱ στίχοι ἀντηχοῦνε παράξενα. Ἐχουνε δικὴ τους ψυχὴ, σοῦ μιλοῦνε.

Νὰ πιεῖς νερὸ δροσερὸ στὸ μοναστήρι τῆς Παναγίας τῆς Τροοδίτισσος κι' ἔπειτα νὰ πάρεις τὸ ραβδί σου γιὰ τὸ γυρισμό. Στάσου μονάχα καὶ σφίξε τὸ χέρι τοῦ καλόγερου, πὲς του «κοὴ λευτεριά».

Τέσσερις Ἕλληνες ἀπ' τὴν Ἀφρική, δρᾶσκελίζουνε τὸ κατῶφλι τοῦ μοναστηριοῦ, στὸ δρόμο τους γιὰ τὸ γυρισμό.

ΜΑΝ. ΓΙΑΛΟΥΡΑΚΗΣ

ΠΛΑΤΑΝΙΑ

Γιὰ τὴ δροσιὰ καὶ γιὰ τὸν ἴσκιο σας
ψηλὰ πλατάνια,
στὰ κλώνια σας κρεμῶ γι' ἀνάμνηση
χρυσὰ γιορτάνια.

Μαζί καὶ ἡ γαλαζομανηλοῦσα
θλιθὴ Παναγιά...
Τὰ ὑστερνὰ χρώματα τοῦ ἡλιοῦ
πέρα στὴν πλαγιά,
ξέφτυναν καὶ σθῆναν.

Ὅπαλινη, λαφροπατοῦσα,
πίσω ἀπὸ τὸ σῦδεντρο τῶν πλατανιῶν
πεπλοφοροῦσα,
πρόβαλε ἡ νύχτα.

Στὴν ὄψη της ἡ ἴδια θλιψὴ
καὶ δυὸ δάκρυα,
ποῦ προσπάθαγε, βουβά
νὰ πνίξει...

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΚΟΥΜΠΑΡΟΣ (*)

(ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΕΝΟΣ ΓΑΤΟΥ)

Ήρθε τώρα ο χειμώνας. Ή ζωή άλλαξε όψη, όπως άλλαξε όψη ή φύση. Πολλά πράγματα που μας άρεσαν τὰ στερηθήκαμε, μὰ καινούργιες πηγές χαράς κι' εύχαρίστησης ανάβλυσαν.

Έτσι, τὸ δροσερό ἴσκιο τῶν λουλουδιῶν καὶ τῶν δέντρων τὸ χάσαμε, μ' ἀντίθετα ὁ ἥλιος τώρα σκορπούσε—σὰν ξεπρόβαλλε ἀπ' τὰ σύννεφα—μιὰ γλυκεῖα θαλπυρή που τὴν ἀπολαβαίνομε ξαπλωμένοι στὴ γῆ μὲ νωχέλεια, γεμάτοι ἀπορία γιὰ τὴν παράξενη τούτη ἀλλαγὴ, που τὸ γατίσιο μας μυαλό δὲ μπορούσε νὰ συλλάβει. Σὰν ὁμως ὁ ἥλιος κρυβότανε πίσω ἀπ' τὰ μαύρα σύννεφα μὰς περούνιαζε τὸ κρῦο καὶ παρατώντας κῆπο καὶ αὐλὴ τρυπώναμε στὸ παραγῶνι ὅπου ἡ φωτιὰ που ἀνάδανε μὲιὰ κάθε μέρα ἀπ' τὸ πρωὶ ὡς τὴ νύχτα, μὰς ἔκανε νὰ κλείνομε τὰ μάτια μας μαχμουρλίδικα καὶ νὰ παροδονώμαστε σ' ἓνα μισότυπο που μὰς ἔκανε νὰ ξεχνάμε ὡς καὶ τὸ φαί, ὡς καὶ τὸν ἀγαπημένο μας ἀφέντη ἀκόμα, τὸν καλὸ μας Κουμπάρο.

Κι' ἀλήθεια, γιὰ τὸ χατήρι τῆς ζεστασιάς δὲν πολυμέναμε τώρα στὴν κάμαρή του, μὰ μόλις μὰς ἔδινε καὶ τρώγαμε τρέχαμε νὰ κωθώμε στὸ παραγῶνι, ἂν καὶ δὲν μὰς ἀφίαν πάντα ἡσυχους ἐκεῖ, μὰ πολλὲς φορὲς μὰς διώχνανε δέρονοντάς μας μὲ ραβδιὰ ἢ κλωτσώντας μας, δὲν ξέρω γιὰτί. Καὶ σὰν πέφταν νὰ πλαγιάσουν πάντα μὰς ἔβγαζαν ὄξω στὴν αὐλὴ. Μάταια ἐμεῖς κρυβόμαστε κάτω ἀπ' τὰ κρεβάτια, πίσω ἀπ' τὰ ἐπιπλα. Αὐτοὶ μὰς ζετρύπωναν καὶ μὲ ξυλιές μὰς πετάγαν ὄξω. Τότε τρέχαμε ὄξω ἀπ' τὴν κάμαρα τοῦ Κουμπάρου νὰ πηδήξομε μέσα ἀπ' τὸ παραθύρι. Μὰ τώρα τὸχε κατάκλειστο. Ποτές δὲν τὸ βρήκαμε ἀνοιχτὸ κι' ὅσο κι' ἂν νιαουρίζαμε ἀπ' ἔξω ἦταν μάταιο. Ὡς φαίνεται δὲν μὰς ἀκούε. Ἀπελπισμένοι τότε τρέχαμε στ' ἀχοῦρι καὶ γρήγορα στὴ ζεστασιά τοῦ ἀχερου ξεχνούσαμε κι' ἀφεντικὸ καὶ παραγῶνι.

Σὰν μῆκε γιὰ κολὰ ὁ χειμώνας μὲ τίς βροχὲς καὶ τὰ ξεροβόρια, ὁ Κουμπάρος ἔβαλε στὴν κάμαρά του ἓνα ἐργαλεῖο που ἀκούσα νὰ τὸ λένε «σόμπα» καὶ που ἔβγαζε μιὰ ζέστα, ἓνα γύρω σ' ὅλη τὴν κάμαρα που ὅπως καὶ νὰ στεκόσουν ζεσταίνουσουνα. Ἐβαζε μέσα ξύλα, κάρβουνα καὶ ξέρω γὰ τί ἄλλο κι' ἀκούεσ μέσα ἓνα μπουμπουνητὸ που γὰ σκιαζόμουνα καὶ δὲν κοτούσα νὰ πλησιάσω. Μὰ δὲν ἦταν ἀνάγκη νὰ κάθεται κανεὶς σιμὰ ὅπως στὸ παραγῶνι. Γιατί ἡ ζέστα ἦταν παντοῦ ἢ ἴδια σ' ὅλες τίς γωνιὲς τῆς κάμαρας.

Ἄ, ἦταν ὁμορφα τώρα στὴν κάμαρα τοῦ Κουμπάρου! Νὰ ξενύχταγε κανεὶς δῶ μέσα, ξαπλωμένος στὸ μαξιλαράκι τῆς καρέκλας σὰν τίς ἀξέχαστες ἐκείνες νύχτες τοῦ κολοκαριού! Μὰ τί κρίμα! Ὁ Κουμπάρος σὰν ἦταν νὰ πλαγιάσει μὰς ἔβγαζε ἔξω. Μὰ γιὰτί, γιὰτί! Φοβόταν μήπως λερώσουμε, φοβόταν μήπως φωνάζουμε νὰ βγοῦμε ἔξω καὶ τὸν ξυπνήσουμε. Ἄχ, γιὰτί νὰ μὴν ἔχω ἀνθοώπινη λαλιὰ νὰ τοῦ πῶ νὰ μὴ σκιάζεται, νὰ τοῦ πῶ πῶς ὡς τὸ πρωὶ δὲν θὰ βγάξω ἀχνα! Ἄχ, τί κρίμα, τί κρίμα! Καὶ μὰς δεχόταν καὶ πάλι τὸ ἀχοῦρι, φιλοξένο καὶ ζεστό.

Τοῦτο τὸ φέρσιμο τοῦ Κουμπάρου δὲ λιγότεψε ὡστόσο τὴν ἀγάπη που τοῦ εἶχαμε. Κι' οὔτε ξέχναγε ποτές του νὰ μὰς ταίξει κάθε βράδυ μὲ τοῦ κόσμου τίς λιχουδιές. Καὶ κάθε πρωὶ τρέχαμε καὶ τὸν ἀνταμώναμε σὰν ἔβγαίνε στὴν αὐλὴ, καὶ πηγαίνοντάς μας στὸ δωμάτιό του μὰς ἔδινε πάντα τυράκι καὶ ψωμὶ βουτηγμένο στὸν καφέ. Καὶ πάντα μὰς χάριδευε καὶ πάντα μὰς ἔλεγε λόγια ἀγάπης.

Ἦταν ἰδέα τῆς ἀδερφοῦλας μου νὰ τὸν περιμένουμε τὸ βράδυ που γυρίζει σπιτί. Ὡς τότε ζεσταίνωμαστε στὸ παραγῶνι κι' ὄντας ἀκούαμε τὴν κάμορά του ν' ἀνοίγει τρέχαμε νὰ τὸν ἀνταμώσουμε. Μὰ δὲν βρίσκαμε πάντα πόρτα ἀνοιχτή. Καὶ πολλὲς φορὲς περιμέναμε ὡς ν' ἀνοίξει κάποια πόρτα νὰ πεταχτοῦμε ὄξω ἢ καὶ ρχόταν ὁ ἴδιος καὶ μὰς ἔκραζε.

Ἐνα βράδυ ὁμως ἡ Μπούμπα δὲν θέλησε νὰ μείνει μὲς στὴν κάμαρα, μὰ ἂν κι' ἔρριχνε χιονόβερο ζάρωσε σὲ μιὰ κώχη τοῦ τοίχου πρὸς τὸ μέρος τοῦ κήπου καὶ περιμένε τὸν ἐρχομὸ του. Ἐγὼ εὔεινα στὸ παραγῶνι μου καὶ δὲν ἔδλεπα γιὰτί θάχανα τὸ χουζούρι μου. Καὶ τὸ ἄλλο βράδυ τὸ ἴδιο καὶ τὸ ἄλλο τὸ ἴδιο. Ὅτι καιρὸ καὶ νᾶκανε ἡ Μπούμπα θὰ τὸν περιμένε στὸν κῆπο ἢ ὄξω στὸ δρόμο ἀκόμη.

Κάποτες εἶπα, ἂς τὸν περιμένω καὶ γὼ μαζί της. Κι' ὄντας ἀπὸ μακουὰ ἀκούσαμε τὴν προπατησιά του μιὰ γλυκεῖα ἀνατοιχιλά ἐνωίωσα νὰ μοῦ πεινάει τὸ κορμὶ καὶ τρέξαμε νὰ τὸν ἀνταμώσουμε νιαουρίζοντας χαρούμενα. Αὐτὸς ἔσκυψε καὶ μὰς

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

χαίδεψε και τράβηξε πρὸς τὴν κάμαρα καὶ μεῖς χοροπηδούσαμε ἀκολουθώντας τον. Ἐχτοτες μ' ἄρεξε νὰ τὸν περιμένω καὶ γὰρ ἀπ' ἔξω, μὰ ὄντως ἔκανε πολλὴ ψύχρα ἢ βροχὴ προτιμούσα νὰ μαζεύουμαι στὸ παραγῶνι μου.

* * *

Κι' οἱ μέρες περνοῦσαν ἠ μὰ κατόπιν τῆς ἄλλης σ' ἀτέλειωτὴ ἀράδα. Καὶ μεῖς μεγαλώναμε ὀλοένα καὶ δυναμώναμε. Καμιά ἀλλαγὴ δὲ γένηκε στὴ ζωὴ μας, στὴ χειμωνιάτικη ζωὴ μας, ὥσπου ἕνα βράδυ, ἐκεῖ πού πεοιμέναμε τὸν Κουμπάρο ζαρωμένοι στὸ ἔμπα τοῦ κήπου, ἕνας μεγάλος γάτος σταχτοκόκκινος μ' ἀστραφετὰ μάτια στάθηκε καὶ μὰς κύτταξε ἀπὸ μακριὰ, κατὰμματα, ἐπίμονα.

Ἡ ἀδερφοῦλα μου σκιάστηκε, μὰ καὶ γὰρ τὸ ἴδιο. Τράβηξε πρὸς τὰ μέσα καὶ γὰρ τὴν ἀκολούθησα, μὰ ὁ σταχτοκόκκινος γάτος δίνοντας σάλτο δρέθηκε ἀπάνω μας κι' ἔρπαξε τὴ Μπούμπα ἀπ' τὸ σβέρκο. Ἐκεῖνη κυλίστηκε χάρω ξεφονίζοντας. Τρέμοντας σὰν φυλλαράκι καὶ μὴ ξέροντας τί νὰ κάνω, ἀνακατεύτηκα καὶ γὰρ μαζί τους, μὰ ὁ ἀγριόγατος ἀφίνοντας τὴ Μπούμπα ρίχτηκε ἀπάνω μου. Μὲ ποδακίλησε δαγκωνώντας με ἄγρια, ἐνῶ ἡ Μπούμπα ἔφευγε ἀλαλιασμένη. Εὐτυχῶς ἀπ' τὴς ἀγριοφωνάρες μὰς ἔτρεξε ὁ σκύλλας ὁ Χαμίτης κι' ἔδιωξε τὸν ἀγριόγατο.

Μὲ τὸ Χαμίτη εἶχαμε τελευταῖα πολλὰς φιλίες. Ἦταν ἡμεοσ σκύλλος καὶ δὲν μὰς πείραζε ποτέ. Ἦταν ὁμως καὶ γέρος, πολὺ γέρος, κι' ὄλο ξεπλωμένος ἦταν μαχμουρλίδικα στὸν ἥλιο, σὰν ἦταν ἥλιος, στὸ σταῦλο μέσα στὴ ζεστασιά τῆς κοπριάς, σὰν ἦταν κρύο. Καμιά φορὰ κοιμότανε καὶ μαζί μας στ' ἀχούρι.

Πηγοῖναμε καὶ ξεπλώναμε κοντὰ του, παίζαμε μὲ τὰ μεγάλα του ἀφτιά καὶ τὴν κουλουρωτὴ οὐρά του, κι' αὐτὸς δεχόταν μ' ἀπάθεια τὰ παιγνίδια μας ἢ καὶ καμιά φορὰ σὰν ἡ γλυκεῖα ζέστα τῆς χειμωνιάτικης λιακάδας τὸν ἔκανε κεφάτο, ἔπαιζε κι' αὐτὸς μαζί μας, καμωνόμενος πὼς μὰς δαγκάνει ἀπ' τὴν οὐρὰ ἢ ἀπ' τὸ σβέρκο μὲ γρυλλίσματα δῆθεν ἄγρια καὶ φοβεριστικά.

Ἦταν καλὸς ὁ καυμένος ὁ Χαμίτης, καλὸς καὶ γέρος. Ὡς καὶ τὸ ψωμί τοῦ τὸ παίρναμε ἀπ' τὸ στόμα κι' αὐτὸς μὰς ἄφινε νὰ τοῦ τὰ τοῦμε κυττάζοντάς μας μὲ ματιά πὺ φαινόταν σὰν ἀδιάφορη. Ὡς κι' οἱ κότες δὲν τὸν φοβόντουσαν, κι' οἱ πάπιες περνοῦσαν καμαρωτὲς ἀπὸ μπροστά του ἀψηφώντας τον.

Λοιπὸν ὁ καυμένος ὁ Χαμίτης μὰς γλύτωσε κείνο τὸ βράδυ ἀπ' τὰ νύχια τοῦ ἀγριόγατου, μὰ τοῦτος σὲ τρεῖς—τέσσερις μέρες ξαναρθε πάλι. Εἶχαμε πάλι τὰ ἴδια καὶ θὰ μὲ ξεσχιζε σίγουρα ἂν δὲν προλάβαινε ὁ Χαμίτης νὰ μὲ γλυτώσει. Γιὰ μερικὲς μέρες πάψαμε νὰ περιμένουμε ὀξὺ τὸν Κουμπάρο, παραμονεύοντας τὸ γυρισμὸ του. Τρυπῶναμε στὸ παραγῶνι, γλυτώνοντας ἔτσι ἀπὸ τὰ νύχια τοῦ ἔχτροῦ μὰς. Μὰ σὰν περάσανε λίγες μέρες καὶ ξεχάσαμε τὸ διώχτη μὰς, ἀρχίσαμε ξανὰ νὰ περιμένουμε τὸν Κουμπάρο στὸ ἔμπα τοῦ κήπου ἢ καὶ στὸ δρόμο, κάμποσα μέτρα παρέκει.

Ἐνα βράδυ, ὁ Κουμπάρος δὲν φαινόταν νᾶρχεται στὴ συνηθισμένη του ὥρα. Τὸν καρτερούσαμε σουλατσάροντας στὸ δρόμο μέσα, μὰ ἡ ὥρα περνοῦσε καὶ κείνος ἀκόμα νὰ φανεῖ. Ἡ Μπούμπα τράβηξε κάμποσο πιο πέρα γιὰ νὰ δεῖ ἂν ἔρχεται καλῶντος με νὰ τὴν ἀκολουθήσω. Μὰ γὰρ προτίμησα νὰ μὴ ξεμακρύνω ἀπ' τὸ μαντρότοιχό μας. Τέλος, ὥστερ' ἀπὸ κάμποσες ὥρες ἄκουσα ἀπὸ μακοῦς τὴ γνώριμη περπατησιὰ του καὶ σὲ λίγο τὸν ἀγνάντεψα νᾶρχεται μὲ τὴν Μπούμπα νὰ τὸν ἀκολουθεῖ τρεχαλίζοντας. Τὸν ὑποδέχτηκα μὲ χαρούμενο νιαούρισμα κι' ἔτρεξα ξεπίσω του στὴν κάμαρα.

Τοῦτ' ἡ δουλειὰ ξανάγινε σὲ λίγες μέρες, κι' ὥστερα πάλι ἀπὸ μερικὲς μέρες τὰ ἴδια καὶ στὸ τέλος ταχτικὰ πειὰ ὁ Κουμπάρος δὲν ἐρχόταν παρὰ σπάνια στὸ σπίτι πρὶν ἀπ' τὰ μεσάνυχτα. Ἐμεῖς μόλις νύχτωνε τὸν περιμέναμε πάντα ὑπομονητικὰ στὸ δρόμο ἴσαμε νὰ προβάλεῖ ἀπ' τ' ἀντικρινὸ σπίτι, ὅπου ἔστριβε γωνιὰ ὁ δρόμος. Ἡ Μπούμπα πάντα προχωροῦσε πέρα μακριὰ γιὰ νὰ τὸν περιμένει στὸ μεγάλο δρόμο ἐκεῖ π' ἀρχίζει ὁ μικρὸς δρόμος πὺ φέρνει πρὸς τὸ σπίτι μὰς. Ἐγὼ ὥστόσο δὲν ξεμάκρυνα πολὺ ἀπ' τὸ σπίτι μὰ προτιμούσα νὰ τριγυρίζω τὴ μάντρα τοῦ σπιτιοῦ μὰς ὡς ν' ἀκούσω ἀπὸ μακριὰ τὴν περπατησιὰ του.

Τὸν τὸ καρτεῖο πὺ βαστοῦσε ὥρες καὶ ὥρες, ἀντὶς νὰ μὰς κουράζει ἀντίθετα μὰς διασκέδαζε, γιὰτὶ σύγκαιρα κυνηγούσαμε ζουζούνια καὶ τρομόζαμε τὰ βατράχια πὺ πηδοῦσαν ἀλαλιασμένα στὸ πλησίμα μὰς. Τί κρίμα ὁμως νὰ μὴ τρώγονται! Ἐνα βράδυ δοκίμασα νὰ φάω ἕνα μὰ τί ἀηδία πὺ μοῦ φάνηκε! Δὲν ξαναδοκίμασα.

Οἱ μέρες περνοῦσαν. Ὁ Κουμπάρος δὲν ζύγωνε πιά νωρὶς στὸ σπίτι. Γιὰ ποῖο

λόγο αυτή ή αλλαγή δέν πώρεσα ποτές νά καταλάβω. Καί μεις πάντα νά τόν περιμένουμε, καί σάν έβρεχε ακόμα καί σάν ό βορηάς φυσομανούσε ξερριζώνοντας δέντρα καί γκρεμίζοντας σκεπές. Άψηφούσαμε ώς καί τόν αγριόγατο πού πολλές φορές μάς κυνήγησε, μάς ξέγδαρε, μάς μάτωσε.

"Ένα βράδυ, έκει πού πάλεμα μ' ένα βατραχί στή γωνιά τής μάντρας μας, πήρε τό μάτι μου τή Μπούμπα πού γύριζε στό σπίτι άπ' τό καρτέρι της, μονάχη, χωρίς τόν Κουμπάρο. Τό περπάτημά της ήταν άργό κι' είχε τό κεφάλι σκυφτό. Περνώνας από μπροστά μου μούκονε ένα νιαούρισμα πού μου φάνηκε λυπητερό, μαρτζωμένο, καί μπήκε σερνάμενη στόν κήπο. Τήν άκολούθησα. Σύρθηκε μέ κόπο ώς μιá γωνιά του κήπου, ξάπλωσε πλευρό άνάμεσα σέ κάτι λουλούδια, γύρισε καί μέ κύτταξε μέ μάτια πού σάν νά ζητούσαν βοήθεια κι' ύστερα από μιá-δυό σπασμωδικές κινήσεις έμεινε άκίνητη, σάν πράμα άψυχο, σάν πέτρα, σάν ξύλο.

"Έσκυφα από πάνω της, τή μύρισα, τήν έγλυφα, τρίφτηκα άπάνω της, τής νιαούρισα, του κάκου. Δέν σάλευε καθόλου, δέν άνάσαινε. Δέν μπορούσα νά καταλάβω αυτό τó μυστήριο. Άόριστες άνησυχίες περνούσαν άπ' τó μυλό μου, μά καμιά ξεδιαλιμένη σκέψη. Καί ξαφνικά θυμήθηκα τή μητερούλα μου. Ήταν καί κείνη έτσι άκίνητη ξαπλωμένη χάμω, χωρίς πνοή, κι' από τότες δέν τήν ξαναείδα. "Έτσι τώρα κι' ή Μπούμπα, ήταν πού δε θα τήν ξανάβλεπα άραγες; Μά γιατί, γιατί νά χάσω τήν άδερφούλα μου; Περνούσαμε τόσο όμορφα μαζί!

"Άκουσα τήν περπατησιά του Κουμπάρου. "Έτρεξα σιμά του. Τόν συνάδεψα στήν κάμαρα. Του νιαούριζα θέλοντας νά του δώσω νά καταλάβει τί έτρεξε, μά του κάκου! Έκείνος ώστόσο μη βλέποντας τή Μπούμπα βγήκε έξω καί τήν έφώνασε καί γιά μιá στιγμή συλλαγίστηκα πώς εκείνη θα ξεπρόβαλλε άπ' τόν κρυφώνα της καί θάτρεχε νά τριφτεί στό πόδια του. Μά στάθηκε μάταιη ή προσμονή μου.

Κι' ό Κουμπάρος μέ ρωτούσε πού είναι ή Μπούμπα καί γώ δε μπορούσα νά του πώ πώς ήταν δυό δήματα παρέκει, ξαπλωμένη άκίνητη, άμίλητη, άπνη άνάμεσα σέ μιá τούρφα λουλούδια. Καί κείνος σάν βαρέθηκε νά φωνάζει, μέ τάισε καί μ' έβγαλε έξω, κλείοντας πίσω μου τήν πόρτα.

"Έτρεξα πάλι κοντά στή Μπούμπα. Ήταν πάντα ξαπλωμένη στό ίδιο μέρος, στήν ίδια στάση. "Έμοιαζε νά κοιμόταν, μόνο πού ή άκίνησία του κορμιού της μου προξενούσε μιάν άδιόροτη άνατριχίλα. Τή σάλεψα μέ τó ποδάρι μου, τής νιαούρισα, τίποτε πάλι. "Έκατα κοντά της καί τή φύλαγα ώρα πολλή. Κι' ή ψυχή μου ήταν θλιμμένη. Καί σάν βαρέθηκα νά κάθωμαι έτσι έκει στήν παγωνιά τής χειμωνιάτικης νύχτας, τής έρριξα μιá στερνή ματιά κι' έτρεξα στ' άχούρι νά χωθώ στή ζεστασιά.

Τήν άλλη μέρα τó πρωί έτρεξα πάλι νά ιδώ άν έξακολουθούσε νά κοιτάει καί άσάλευτη. Μά είχε χαθεί. Καί τó τί άπόγινε δέν μπορούσα νά καταλάβω. "Ίσως νά ζύπνησε άπ' τó βαρύ της ύπνο κι' όπου καί νάσαι θα τήν έβλεπα νά ξεπρόβαλλε από κάπου.

Σάν ζύπνησε ό Κουμπάρος καί βγήκε στήν αλλη νά πλυθεί τόν είδα πού κύτταζε ζερβά-δεξιά φωνάζοντας τή Μπούμπα. Τόν άκολούθησα από μακρυά νά δω τί θάκανε. Θα τήν εύρισκε; Θα ξεπρόβαλλε στό κάλεσμά του; Γύρισε άνήσυχος στήν κάμαρα. Καί γώ ζωπίσω του. Μου πέταξε ένα κομάτι ξερό ψωμί, χωρίς ένα λόγο, χωρίς ένα χάδι. Μόνο σουλάτσαίρνε νευρικά, άπάνω — κάτω στό δωμάτιο. "Ύστερα μούδωσε μιá κλωτσιά καί μ' έβγαλε έξω.

Είχε άρχίσει νά βρέχει. Πεοπάταγα μέσ τή βροχή χωρίς νά τή νοιώθω. Τό μυλό μου, οι αισθήσεις μου δέν λειτουργούσαν. Πήγαινα σάν αυτόματο. Καί σάν αυτόματο πήγα κι' έψαχνα ένα γύρω κοντά στόν τόπο πού κοίτουσαν χτές τó βράδυ τ' άψυχο κορμί τής άδερφής μου. Τήν καλούσα μέ τόν πιό τρυφερό τόνο τής φωνής μου, καμιά άπάντηση, καμιά γνώριμη φωνή, κανένα γνώριμο ροινοητό, τίποτε. Κι' ή βροχή μέ κατάβρεχε άκατάπουστα καί γώ δέν τήν ένοιώθα.

Γιά δυό-τρεις μέρες ό Κουμπάρος μ' άπόπαιρνε έτσι χωρίς αίτια, χωρίς νά του φταίξω σέ τίποτε. Ούτε μεζέδες μούφερνε τó βράδυ, μόνο μούρριχνε ένα ξεροκόμματο καί σάν έκανα πώς δέν τ'ότρωγα μούδινε μιá κλωτσιά καί μέ πέταγε έξω. Καί γώ στεκόμουνα κει καί διαλογιζόμουν σάν τί τάχα νάφταιξα γιά νά μου φέρνεται έτσι ό άγαπημένος μου Κουμπάρος πού τόσο τόν άγαπούσα, πού τόσο μ' άγαπούσε κι' αυτός ως τά τότε. Κι' όμως, πάντα τόν περιμένα τó βράδυ, μόνος μου τώρα, ως έξω μακρυά, ως έκει πού πήγαινε πριν ή Μπούμπα.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ ΚΥΠΡΟΛΕΩΝ

(Ή συνέχεια στό έπόμενο).

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

ΤΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ ΚΙ' ΕΜΕΙΣ

«Τ' άκοϋς, Κυρούλα τών Κυρών;
(Τ' άκοϋς, μητέρα Έλλάδα μας;
Έλα και πάλι, θρθώσου
και βάλε τὸ λαμπριάτικο τὸ φόρεμα,
(για νά δεχτής
τὴ Δωδεκάνησό σου...»

Οἱ στίχοι τοῦ Ποιητῆ, προφητικοὶ καὶ γιὰ τίς τύχες μας, ἔχονται κάθε χρόνο, τέτιες μέρες, νά σταλάξουν ἀπαλά στις γιομάτες ἀπὸ ἀγωνία κι' ἀπαντοχὴ συνειδήσεις τῶν Κυπρίων τὸ χᾶδι τῆς ἐλπίδας καὶ τὴν προσδοκία τῆς Ἀνάστασης. Σὰν αἰθέρια μηνύματα καὶ σὰν θριαμβευτικὰ προαναζωοῦσματα τῆς μεγάλης χαρᾶς ποῦ—δὲν μπορεῖ—θαοῦθῆ κι' ἐδῶ, ἀφοῦ αἰῶνες τώρα τὴ σφρηματοῦμε καὶ τὴν προσμένουμε καὶ μεῖς.

Τὴν ἐπέτειο τῆς ἀπελευθέρωσης τῆς Δωδεκανήσου τὴ ζεῖ πάντα συγκλονιστικὰ ἡ Κύπρος. Μ' ἓνα αἶσθημα παράξενης χαρᾶς ἀνάμικτης μὲ πόνο. Μὲ πανηγῶρια ψυχῶν, μὰ καὶ μ' ἀγανάκτηση καὶ πείσμα. Ἀγανάκτηση γιὰ τὴν ἀδικία ποῦ μᾶς σέρνει σκλάβους ἀκόμα καὶ πείσμα στὴ διεξαγωγὴ τοῦ ἀγῶνα μας ποῦ πρέπει νά τελεσφορήσῃ. Τὸ προβάδισμα τῶν σμαραγδένιων νησιῶν τοῦ Αἰγαίου στὸ δρόμο τῆς Ἑλλάδας τὸ χαϊρόμαστε καὶ σὰν δικό μας. Μέσα στὰ βάθη τῆς καρδιᾶς μας βαρὺς καὶ λυτρωτικὸς ἀνηχεῖ χωρὶς ἀνάπαυλά τῆς ἀγαλλιασῆς τους ὁ παλῦς.

Στάθηκαν κοινὲς οἱ τύχες μας ἐκατοντάδες χρόνια. Κι' οἱ καημοί, καὶ τὰ δάκρυα, καὶ τὰ δρόματα κι' οἱ μόχθοι. Τ' ἀδέφια μας ἔφτασαν μπροστά. Ἀφῆντα πλῆθος τῶν ἓνα παραδειγμα ποῦ μᾶς καλεῖ νά τὸ νιώσουμε βαθειὰ γιὰ νά κάνουμε τὸ νόημα τῶν πράξει: Ἡ Λευτεριά θέλει πίστη κι' αὐταπάθεια, θυσίες πολλῆς κι' ἀγῶνα ἀκατάπαντο. Θέλει ἐλληνικότητα ἀδυσώπητη σὲ κάθε σκέψη καὶ σὲ κάθε ἐκδήλωση. Θέλει τιμιότητα σκοπῶν κι' ὀργάνωση ὡς καὶ τὸν πιὸ ταπεινὸν κι' ἀσημαντῶν δυνάμεων.

Εἶναι καιρὸς νά καταλάβουμε ὅλοι ἐδῶ στὴν Κύπρο πὸς ὅσο βολικά κι' εὐνοϊκά κι' ἂν ἔρθουν ἀπὸ τὴν ἔξωτερικὴ τους πλευρὰ τὰ τράγματα δὲ θὰ μπορέσουμε νά ἐπιτύχουμε τὴ Νίκη ἂν μὲσα ὁ εἰσατὸς μας δὲν καθαίρει ἀπὸ κάθε ἀλλότρια ἔγνοια. Ἄν τὸ αἶτημα τῆς

λευτεριάς δὲ μᾶς γίνεῃ συνείδηση καὶ χρέος. Ἄν δὲ φτάσουμε στὸ σημεῖο νά νιώσουμε τὴ ζωὴ μας χωρὶς καμιά ἀπολύτως ἀξία δίχως Ἑλλάδα. Ἄν δὲ ζήσουμε ὀλοκληρωτικὰ τὸ αἶσθημα τῆς ντροπῆς γιὰ τὴ σκλαβιά μας. Ἄν δὲν ὀπλιστοῦμε μὲ ἔξαση καὶ πάθος.

Ὁ λαὸς πιστεῖται κι' ἀγωνίζεται. Ὁμοῦς χροιάεται καλλιέργεια καὶ φωτισμὸ ἀκόμη. Γιὰ νά μπορεῖ ἂν ὄχι ἄλλο, νά ἐπισημᾶνε καὶ νά ἀπομονῶνε τοὺς ἔχθρους του. Καὶ νά συνειδητοποιήσῃ σ' ὅλο τους τὸ πλάτος τῆς εὐθύνῃς του. Οἱ πνευματικοὶ μας ἄνθρωποι — εἶναι οἱ μόνοι ποῦ μποροῦν νά δουλέψουν στὴν κατευθῆνη αὐτῆ— ὀφείλουν νά ζωοθοῦν τὴ φλόγα τοῦ ἀποστολικοῦ ζήλου καὶ ν' ἀγαλιάσουν τὴ ψυχὴ τοῦ λαοῦ μὲ στοργὴ καὶ μ' ἐνθουσιασμό. Μὰ κι' οἱ ἀδελφοὶ μας τῆς ἐλευθέρης πατρίδας, προχωρώντας πέρα ἀπὸ τὴν παθητικὴ συμπαράσταση, νά πολεμήσουν σὲ κάθε τομέα διαφώτισης στὸ ἐσωτερικὸ ἢ τὸ ἔξωτερικὸ γιὰ νά κερφήσῃ ἡ ἀντίδραση τῆς Ἀδικίας. Ἐτοί θὰ σκορπίσει κάποια ἀνακούφιση κι' ἐδῶ.

Τὸ ἔθνος θὰ ἔπρεπε νάχει ἀντιληφθῆ ἀπὸ καιρὸ πὸς μὲ τίς μισὲς δυνάμεις του δὲ θὰ μπορέσει ποτὲ νά ὀρθοδοθήσει. Κι' ὅτιδήποτε σήμερα προφασίζεται ἀπὸ ἀτομία τὸ ἐπίσημο κράτος γιὰ τὴν ἀποφασιστικὴν προώθηση τοῦ Κυπριακοῦ βρίζεται ἔξω ἀπὸ τὴν πραγματικὴν καὶ προβάλλει ἀντίθετα πρὸς τὰ μαθήματα τῆς ἱστορίας. Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι ἀσυνχώρητη κάθε παρέλκυση.

Τὸ λόγο ἔχει ἡ πνευματικὴ ἡγεσία τῆς χώρας. Νά ἀρθῆ πάνω ἀπὸ τὰ μαλλῶματα καὶ τίς διελίες, τίς θλιβερῆς δηλώσεις καὶ τὰ προσχήματα καὶ ν' ἀξιώσει σεβασμὸ στὰ αἰτήματα καὶ τίς ἐπιταγῆς τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς, στὸ ὄνομα τῆς ἐνότητος τῆς ἐλληνικῆς ιδέας, στὸ ὄνομα τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ, στὸ ὄνομα τῆς ἡθικῆς τάξεως καὶ τῆς ἐθνικῆς μας ἀξιοπροσεψίας.

Ἀρκετὰ περιμέναμε. Εἶναι πιά καιρὸς γι' ἀποφάσεις κάπως ἐλληνικῆς ἀπ' ὄλους. Γιὰ νά φορέσει ἡ Πατρίδα ξανά τὰ λαμπριάτικὰ της...

ΦΡ. Π. ΒΡΑΧΑΣ

ΚΥΠΡΙΑΚΟΙ ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ

'Ανεκαλύφθη φάρμακον.

Κάθε κατάκτηση της επιστήμης έχει σάν συνέπεια κάποια άλλαγή τόν ὄρων τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ κόπος τῆς δουλειᾶς ἔχει ἀπλουστευθῆ, γιά νά μὴ πεί κανεῖς πῶς ἔχει λείψει, κ' ὁ πόνος τῆς ἀρρώστειας ἔχει μετριοσθῆ, σέ σημείο πού νά κόβει ὁ χειροῦργος κομμάτια ἀπό τόν ἀρρωστο κί' αὐτός νά κουβεντιάζει μαζί του. Πολλές ἀρρώστειες ἔχουν κτυπηθῆ ὀριστικά τόν τελευταῖο καιρό, σέ σημείο πού ἡ ἀνθρωπότητα ν' ἀνασάνει σημαντικά. Μά ἡ ἀνακάλυψη τοῦ φαρμάκου, πού θεραπεύει τῆ φυματίωση, προκαλεῖ δόξ. Ἰσοδυναμεῖ μέ νίκη ἐναντία ἐνός βέβαιου θανάτου. Ἐκατομμύρια ἀνθρώπων, πού ἔλυνον κάθε χρόνο ἀργά-ἀργά, μά σίγουρα, ἀπό τόν πυρετό στό κρεβάτι τοῦ σανατόριου, ἔχουν ἀρπυαχθῆ ἀπό τὰ χέρια τοῦ θανάτου. Τό πελώριο τέρας τοῦ σανατόριου, πού πρόβαλλε αἰνιγματικό, τραγικό, πένθιμο, μέσα στή νύχτα, ὅπως ἐτραγουδοῦσε κάποιος νεότερος ποιητής, ἔχει χάσει τήν τραγική τὸν ἀνατοχήλα. Τό μαγικό χέρι τῆς επιστήμης ἔχει κατεβάσει τήν ἀόρατη Δαιτική ἐπιγραφή, πού κρέμονταν στήν εἰσοδο τοῦ σανατόριου. «Σεῖς πού μπαίνετε, ἀφήστε πιά κάθε ἐλπίδα». Κάποια ἄλλη πρόκειται σέ λίγο νά ὑψώσουν οἱ εὐγνώμονες καρδιές τῶν θεραπευμένων. «Ἰδοὺ ἡμῖν ἀσπίθ ἐπέλαμψεν».

Μέ τή νέα ἀνακάλυψη νέος ρυθμός, νέο περ.εχόμενο, θά μπῆ στήν κοινωνική, τήν οἰκογενειακή, τήν οἰκονομική κί' αὐτήν ἀκόμη τήν ἠθική ζωῆ τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ στρατιές τῶν ὄχρων κατάδικων τῆς καταραμένης ἀρρώστειας θά γυροῦσιν στήν κοινωνία, καί τὰ χέρια πού ἦταν στανωμένα ἀπό τήν ἀπελπισία, θά λυθούσιν ἀπό τήν ἀμετρη χαρὰ τῆς ἀναπάντεχης ζωῆς. Ἐκατομμύρια οἰκογενειῶν θά πάρουν πίσω τόν προστάτη τους, τὸ καμάρι τοῦ σπιτιοῦ τους ἢ τήν ἐλπίδα τῶν γηραιῶν τους, τὸ ἐργοστάσιο καί τὸ γραφεῖο θά ἔξαναδοῦν τὸς πηλοῦς γνωσθίμους, πού ἀποχαιρέτησαν ὀριστικά ἴστερ' ἀπὸ τήν φοικτὴ διάγνωση, κί' ἑκατομμύρια σπιτιῶν, πού σκίαζε ἡ ὀδὴν τῆς θλίψης καί τοῦ πένθους, θά ἔξαναφοτισθοῦν ἀπὸ τὴν χαρὰ τῆς εὐτυχίας καί τῆς ἐλπίδας.

— Ἴσως νά ναι κοινικό, ὄχι ὅμως καί παράξενο, ἔλεγα σ' ἓνα συνάδελφο, νά

σοῦ παρουσιασθῆ ἄλλο κάποιος τεμπέλης μαθητῆς μέ τὸ δικαιολογητικό «Ὁ ὑποφαινόμενος, πατήρ τοῦ μαθητοῦ... δηλὸ, ὅτι ὁ υἱός μου ἀπουσίασεν ἐκ τοῦ σχολείου ἐπὶ 5 ἡμέρας, διότι ἔπασεν ἐκ φυματίωσης». Τί θά τοῦ πείς, ῥήτσοα τὸ συνάδελφο;

—Θά τόν μαλλώσω, εἶπε. Ἦταν ἀνάγκη νά χάσεις τόσων ἡμερῶν μαθήματα γιά μ' ἃ μικρὴ φυματίωση, πού μποροῦσες νά τῆ βγάλεις στό πόδι;

—Ἐνας πόλεμος ἔχει ἐξοντωθῆ, μέ τή νέα ἀνακάλυψη, ἀπὸ τήν ἐπιστήμη ὁ πόλεμος τῆς φυματίωσης ἐναντία στὸν ἀνθρωπο. Σπίτια, πολλά σπῆτια θ' ἀνοίξουν τίς πόρτες καί θά ἠλιοφοτισθοῦν ἀπὸ τὴν χαρὰ τῆς σωτηρίας. Πότε ἡ πολιτικὴ θά συμμαχήσει μέ τήν ἠθική, γιά νά καταργήσουν τὸ ἄλλο εἶδος τοῦ πολέμου, πού κηρύττον οἱ ἀνθρωποι ἐνάντια στοὺς ἀνθρώπους;

ΧΡ. ΠΑΠΑΧΡΥΣΟΣ ΣΤΟΜΟΥ

"Ανοιξη

Κοιτοῦσα τὰ πάντα ἀσυναίσθητα! Μά ἡ ψυχὴ μου μίλησε! Ἡ μυρωδιὰ τῆς φρέξιας καί τῆς φλόγας καί τῆς παρηχμασμένης βιολέττας, μίλησε κί' αὐτή! Γιατί μιλούν καί τὰ λουλούδια καί μιλοῦν στὴ ψυχὴ μας τόσο βαθειὰ κί' αἰσθαντικά! Λες κί' ὄλη ἡ πλάση ἔχει στόμα καί λαλιά, ἓνα φῶς πού θερμαίνει κάθε παλμό μας!

Ἐρχεται ἡ "Ανοιξη, μοῦ εἶπαν. Καί τὸ πιστέψα, γιατί πιστεύω στὸ οξίτημα τῆς ψυχῆς καί τῆς καρδιάς τόν παλμό! Κί' ἡ καρδιά μου χτύπησε, οξίτησε ἡ ψυχὴ μου καί μέσα μου κάτι καινούργιο ἐνοιώσα, πάντα τὸ ἴδιο μὰ πάντα νέο γιά μένα: Ἐνα ὄνειρο μακρογόν, μὰ φευγάλεα ὀπτασία γιά τὸ ἀνύπαρξο καί τὸ ἀδύνατο, μὰ ἰλουζιόν καί μιά ἀγάπη, ἀγάπη καί νοσταλγία γιά ὄλους καί γιά ὄλα.

Ἐρχεται ἡ "Ανοιξη! Ἡ ἐποχὴ τοῦ ἔρωτα καί τῆς χαρᾶς! Ὁ γέρος θ' ἀναπολήσει ἀκούσια τὰ παλιὰ καί θ' ἀναστενάξει μέ μικρὰ, γιατί ἡ "Ανοιξη ἐκεῖνη ἡ παλιά δὲ ἔξαναγυρνάει. Τὰ μαλλιά ἀσπρίσαν, οἱ ῥιτίδες χαράχτηκαν βαθειὰ στό μέτωπο, ἡ ζωὴ σιγά-σιγά σβῆνει! Μωγάχα μὰ καλὴ θεὰ μένει ἀγέροστη καί πάντα νέα: ἡ ἀνάμνηση πού λατρεύομε ὄλοι. Καί τῆ βόι-σχομε τήν ἀνάμνηση τούτη, μέσα στὴ μυρωδιὰ τοῦ λουλουδιοῦ πού μάρανε, μέσα στὴ νεροθὴ ὀμορφιά μιάς ἀνεμῶνας πού μαραμένη καί ξεροθὴ μέσ' στὴ σελί-

δα κάποιου βιβλίου, μᾶς θυμίζει κάτι πού κάποτε ἀγαπήσαμε καὶ νοσταλγήσαμε! Τὴ βρίζομε ἀκόμα μέσα στὸ τραγοῦδι ἔχεινο τὸ παλιὸ πού κάποιο βράδυ ἀκούσαμε, τονισμένο γιὰ μᾶς. Κεῖνος πού τὸ τραγοῦδισε τὸ ξέχασε! Κεῖνος πού τὸ ἀκούσε τὸ θυμᾶται πάντα!

Ἡ Ἄνοιξη ἔφτασε! Κενὸ στὴ ψυχὴ δὲν ὑπάρχει. Γεμάτη φῶς κι' ἀγάπη δὲν πονᾷ, δὲν πλήττει, δὲν ἀδμονεῖ. Γεμάτη ἐλπίδα ἀγάλλεται καὶ σκορπáει θησαυροὺς ἀγάτης σ' ὅλη τὴν πλάση. Ρίγος ἠδονῆς παρθενικῆς διατρέχει τὰ μέλη τὸ πρῶτο ἄγγιγμα τῆς ἀνοιξιᾶτικης προωίνης δροσιάς καὶ τὸ βλέμμα πλανᾶται λαίμαργο κι' ἀχόρταγο καὶ κλει μέσα στὸ βάθος του μιὰ ὁμορφιὰ ἀνείπωτη, μιὰ ἁρμονία χρωμάτων κι' ἓνα ἀτέλειωτο κι' εὐλογημένο πέταγμα στὸ ἄπειρο!

Χελιδόνια, σπίνιοι καὶ κορυδαλοὶ, καρδερίνες κι' ἀηδόνια, ξυπνοῦν ὅλα στὸ ἔαρινο σάλπισμα καὶ δίνουν κάτι ἀπ' τὴ ζωὴ τῶν ἐρώτων τους παντοῦ σ' ὅλα τὰ πράγματα καὶ τὰ πλάσματα. Ἐνα ξεχειλίμοιο πόθου αὐθόρμητο, μιὰ μαγικὴ ἐπίδραση στὴ ψυχικὴ μᾶς διάθεση, μιὰ ἀτέλειωτη γοητεία πού μᾶς ἐμπνέει τὴν εὐγνωμοσύνη γιὰ Κεῖνον πού τὰ δημοιοῦργησε. Εὐλογημένα καὶ τρισυλογημένα νάναι καὶ τὰ πουλιὰ καὶ τὰ λουλούδια κι' οἱ κάμποι, αὐτὰ πού μᾶς χαρίζουν ἀφιλόκερδα μιὰ ἄδολη εὐτυχία, τὴν εὐτυχία πού δὲ μπορούμε νὰ βροῦμε στοὺς συνανθρώπους μᾶς, ὄχι, ποτὲ δὲ μπορούμε νὰ τὴ βροῦμε σ' αὐτοὺς γιατί, ἀπλούστατα, δὲν ἔχουν τὴ δύναμη νὰ μᾶς τὴ χαρίσουν.

Ἡ Ἄνοιξη ἦλθε! «Ὅλα τὸ μαρτυροῦν! Ἀκόμα κι' ἡ πασχάλια κι' ἡ μυροφόρα, τὰ λουλούδια πού φυτῶνουν γύρω ἀπ' τὸ Σταυρὸ τοῦ Μαρτυρίου καὶ παίρνουν τὸ χρώμα καὶ τὸ μῦρο τους ἀπ' τὴ μεγάλη θυσία. Ὁ ἀνοιχτὸς τάφος τὰ δροσιζει μὲ τὴ μεγάλη του ἀλθθεια καὶ γέρνουν τὰ πέταλα ταπεινά γιὰ νὰ προσκινήσουν, νὰ δοξάσουν καὶ νὰ πιστέψουν!

Ὀθρανοὶ γαλάζιοι καὶ χαρούμενοι, ἀσημένια καὶ χρυσαὶ σύννεφα, σταγόνες βροχῆς γεμάτες ποίηση καὶ ἔμπνευση, μυρωδιὰ νάρκισσου καὶ γιασεμιού!

Θεέ μου! Ἀκόμα δυὸ μάτια δῶσε μου! Ἀκόμα δυὸ αὐτιά καὶ μιὰ καρδιά ἀκόμα, πού νὰ χωρέσει κι' ἄλλη ἀγάπη, νὰ χωρέσει κι' ἄλλο πάλμῳ, νὰ χωρέσει τὴ φύση ὅλη μέσα της!

ΕΛΕΝΑ ΒΑΡΛΑΑΜ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ν. Π. Ἀνδριώτη: Ἑτυμολογικὸ λεξικὸ τῆς κοινῆς Νεοελληνικῆς. Ἀθήνα 1951. 809 1ς +309. Collection de l'Institut Français d'Athènes, 24.

Τὸ λεξικὸ αὐτὸ πού ἀναμφισβήτητα γεμίζει ἓνα κενὸ προσρίζεται ἀπὸ τὸν συγγραφέα του γιὰ τὸ μεγάλο μορφωμένο ἑλληνικὸ κοινὸ «πού ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴ πληρέστερη σπουδὴ τῆς νέας μᾶς γλώσσας», τοὺς ξένους νεοελληνιστὲς καὶ τὶς ἀνάγκες τῶν φοιτητῶν τῶν Φιλοσοφικῶν Σχολῶν πού ὡς ἐκπαιδευτικοὶ πρέπει νὰ ἔχουν καὶ κάποια στοιχειώδη ἐξοικεῖωση γιὰ τὰ ἑτυμολογικὰ προβλήματα τῆς νέας Ἑλληνικῆς καὶ νὰ γνωρίζουν τὴν ἱστορία τῶν κοινῶν τουλάχιστο νεοελληνικῶν λέξεων». Πραγματικὰ τὸ λεξικὸ εἶναι γραμμένο κατὰ τέτοιο τρόπο πού νὰ εἶναι προσιτὸ στοὺς ἀναγνώστες γιὰ τοὺς ὁποίους προσρίζεται.

Ἐργο τοῦ λεξικοῦ αὐτοῦ δὲν εἶναι νὰ ἑτυμολογήσῃ ὅλες τὶς νεοελληνικὲς λέξεις γιατί τοῦτο εἶναι ἀκατόρθωτο. Πολλὲς νεοελληνικὲς λέξεις δὲν ἔχουν ἀκόμα ἑτυμολογηθῆ, ἄλλες «δὲν ἑτυμολογήθηκαν ἀκόμα κατὰ τρόπο πειστικὸ» καὶ γιὰ μερικὲς ἔχουν προταθῆ περὶσσότερες ἀπὸ μιὰ ἐρμηνείες. Τὸ ἔργο του ὁ συγγραφέας τὸ καταλαβαίνει πὺ πολλὰ σὰ «μιὰν ἄλλη κωδικοποίηση τῶν ἑτυμολογικῶν συμβολῶν τῶν ἐρευνητῶν» κι' ἀκολουθεῖ τὴν ἀρχὴ τοῦ Γερμανοῦ γλωσσολόγου Thumb πὸς «ἔργο ἐνὸς ἑτυμολογικοῦ λεξικοῦ εἶναι νὰ συγκεντρώσῃ σὲ βιβλίον ὅτι ἔδωκε ὡς τώρα ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ νὰ χωρίσῃ τὰ σκόβαλα ἀπ' τὸν καρπὸ».

Μερικὲς ἀπὸ τὶς ἀνετυμολόγητες λέξεις πού εἶναι σὲ πολλὴ χρῆση μῆχαν στὸ λεξικὸ μὲ τὴ παρατήρηση «ἀγνώστου ἐτύμου». Οἱ ἑτυμολογημένες κατὰ πειστικὸ τρόπο μῆχαν σάν βέβαιες ἢ μὲ παραπομπὴ σ' ἐκείνους πού τὶς ἐρμήνευσαν. Γιὰ τὶς λιγώτερο πιθανὲς ἑτυμολογίες μῆχε πρώτη ἡ πιθανώτερη ἑτυμολογία κι' ἀκολούθησαν οἱ ἄλλες μὲ παραπομπὴ στοὺς ἐρμηνευτὲς των.

«Ποιὲς εἶναι οἱ λέξεις πού συναποτελοῦν τὴ κοινή, δηλ. πού δὲν εἶναι ἰδιαωματικὲς;» Τὸ ἐρώτημα ἀπασχόλησε τὸν συγγραφέα πού πείστηκε πὸς «δὲν χρειάζεται νὰ ξέρουν ὅλοι μιὰ λέξη γιὰ νὰ εἶναι αὐτὴ κοινή. Ἐπιβάλλεται ἐλαστικότερη ἐρμηνεία τοῦ ὅρου «κοινὸς» πού σαλεύει ἐπάνω σὲ μιὰ ὑψηλὴ κλίμακα, γιὰ νὰ μὴ συμβῆ τὸ ἄποιο νὰ ἀποκλείωνται ἀπὸ ἓνα λεξικὸ τῆς κοινῆς

λέξεις πού τις μεταχειρίζεται και τις θεωρεί κοινές τὸ ἕνα τρίτο ἢ τὸ μισό ἢ τὰ δύο τρίτα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας ἀπὸ γεωγραφικὴ ἢ κοινωνικὴ ἀποψη.

Ἀπὸ τεχνικὴ ἀποψη ἡ μέθοδος πού ἀκολουθεῖ ὁ συγγραφέας, ὡπως ἄλλοτε τὸ γράφει κ' ὁ ἴδιος, εἶναι ἐκείνη τοῦ ἱστορικοῦ λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν· δηλ. ἀνάγεται ἡ ἐτυμολογούμενὴ λέξη σὲ τύπο ἀρχαῖο, μεταγενέστερο ἢ μεσαιωνικὸ μὲ δῆλωση στὴ δεύτερη καὶ τρίτη περίπτωση καὶ τοῦ εἰδικοῦ τύπου ἀπὸ τὸν ὁποῖο προήλθε ἡ ἐτυμολογούμενὴ λέξη. Σημασία τῶν λέξεων ὑπάρχει μόνον σὲ μερικὲς σπάνιες λέξεις καὶ στὶς ξένες λέξεις πού πήραμε στὰ νεώτερα χρόνια ἀπὸ ξένες γλώσσες. Οἱ ξένες λέξεις μῆχαν στὸ σῶμα τοῦ λεξικοῦ ἂν προσαρμόστηκαν στὴν ἑλληνικὴ φθογγολογία κ' ἂν πῆραν ἑλληνικὴ κατάληξη. Διαφορετικὰ ἀποκλειστικῶς ἐκτός ἐκείνων «πὺ ἔγιναν πάγκοινες».

Στὸ λεξικὸ ὁ συγγραφέας περιέλαβε κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ ἱστορικοῦ λεξικοῦ «καὶ στοιχεῖα ἱστορικῆς γραμματικῆς δηλ. τῆς ἔμφωνείας τοῦ πῶς σχηματίστηκαν νεοελληνικοὶ φθόγγοι καὶ γραμματικὲς καταλήξεις πού δὲν τὰ εἶχε ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ», ἀφοῦ μὰ ἱστορικὴ γραμματικὴ, πὺ ἔργο τῆς θάταν νὰ διδάξῃ τὴ προέλευση τῶν γλωσσικῶν αὐτῶν στοιχείων, οὔτε κυκλοφορεῖ σήμερον, οὔτε ὑπάρχει ἐπιτομή νὰ γράφῃ σύντομα.

Τὰ σύνθετα δὲν ἐμφωνεῖνται παρὰ μόνον ὅταν τὸ ἕνα ἢ καὶ τὰ δύο συνθετικὰ δὲν χρησιμοποιοῦνται πιά μόνον τους.

Ὅσοι εἶναι συνηθισμένοι στὴ χρῆση τοῦ ἐτυμολογικοῦ λεξικοῦ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς τοῦ Boisacq, θὰ ἐκπλαγοῦν ὅταν ἀνοίξουν τὸ λεξικὸ τοῦ κ. Ἀνδριώτη. Εἶναι ἀλλὰ γραμμῶν, χωρὶς περὶ τὸ φιλολογικὸ φόρτο καὶ σὺ ἔξιδιανεὶ πολὺ πῶς καθαρά τὰ πράγματα ἀπὸ τὸ λεξικὸ πὺ ἀνάφερα. Νοιώθει κανεὶς μὰ εὐχάριστη ἐκπληξὴ καὶ τὸ τρόπο πὺ ὁ συγγραφέας ἀπλοποίησε πολλὰ διδάγματα τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης σχετικὰ μὲ τὴ νεοελληνικὴ, πὺ διαφοροετικά θὰ ἦταν ἀπρόσιτα καὶ γιὰ τὰ ἔργα στὰ ὁποῖα δημοσιεύτηκαν πὺ ἐκτείνονται σὲ χρονικὸ διάστημα περισσόετερο τοῦ αἰῶνα καὶ γιὰ τὴ διεξοδικότητα μιᾶς ἐπιστημονικῆς ἀποδεικτικῆς μελέτης πὺ δὲν τὴν ἀνέχεται ἕνας ἀπλῶς μορφωμένος ἄνθρωπος.

Τὸ ἔργον ἔχει τὸ προσόν ὅτι φέρνει μπροστά στὰ μάτια μας ἀνάγλυφους τρόπον τινὰ καὶ συνταιριασμένους τὸν ἀρχαῖο, τὸν μεσαιωνικὸ καὶ τὸν νεώεεεο ἑλληνισμὸ. Ἡ ἐτυμολογία μιᾶς λέξης τῆς νεοελληνικῆς ἀπὸ ἕνα μεσαιωνικὸ τύπο πὺ παράγεται κ' αὐτὸς ἀπὸ μιᾶ ἀρχαία λέξη μᾶς μεταφέρει ἀπ' τὴ σύγχρονη γλώσσα στὴ μεσαιωνικὴ κ' ἀπὸ κεῖ ἴσα στὴν ἀρχαία.

Ὅσο ἀξίεταιιν κ' ἂν εἶναι ἡ προσπάθεια τοῦ συγγραφέα δὲν εἶναι ἀεαλλαγμένη ἐντελῶς ἀπὸ μερικά μειονεκτήματα καὶ ἀβλεψίες. Στὴν ὀρθογραφία φυσικὰ τὸ μὲν εἶναι τυπογραφικὴ ἀβλεψία ἀντὶ μῆνῶ. Σὲ πολλὰς λέξεις ἀκολουθεῖ ὁ συγγραφέας τὴν ὀρθογραφία τῆς Γραμματικῆς τῆς δημοτικῆς γλώσσας στὴ συγγραφή τῆς ὁποίας συνειργάσθη καὶ πὺ δὲν εἶναι ἀκόμα παραδεκτὴ ἀπὸ πολλούς. Μερικῶν πάλι λέξεων ἡ ὀρθογραφία ἀποκαθίσταται σύμφωνα μὲ τὴν ἐτυμολογία τους π.χ. ζαφίρι ἀπὸ τὸ ἰταλ. *saffiro*, κλόετος, κλοετό, κλοεσιὰ ἀπὸ τὸ ἰταλ. *calegio*, βρόμος, βρομὸ ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο βρομῶ (= κροτῶ) κλπ.

Ἐπάρχουν μερικὲς ἀσφαεῖς ἐτυμολογίες Π. χ. ἄθος ὁ = στάχη κρεσκ. ἄθος κῶχ. ἄνθος, κ' ὅμως καὶ οἱ φιλόλογοι ἀκόμη δυσκολεύονται νὰ κατανοήσουν τὴν ἐτυμολογία αὐτὴ, ἀφοῦ δὲν γίνεται καμμιά παραπομπὴ σ' ἐπιστημονικὴ μελέτη, ἐπειδὴ προφανῶς δὲν ὑπάρχει. Τὸ ἴδιο γιὰ τὸ γκαρίζω ὄσγκαρίζω (ὄγκωμαι). Πῶς ὅμως δὲν ἐξηγεῖται. Τὸ ἴδιο γιὰ τὰ ἀμόνον, ἀνάβος κλπ. Μερικὲς ἐτυμολογίες δὲν πείθουν, ἄλλες δὲν ἔχουν ἀπόλυτη συνέπεια π.χ. στὴ σελ. 263 τὸ τσαγκῶρης ἀναγράφεται ὅτι παράγεται ἀπὸ τὸ σαγγῶρης στὴν ἐπόμενη ὅμως σελ. ἀπὸ τὸν τύπο τσαγγῶρης, ὁ ὁποῖος πάλι ἀπὸ τὸ τσαγγίν.

Σὲ μερικὲς λέξεις δὲν ἀναγράφονται κ' ἄλλες ἐξ ἴσου πιθανές μὲ τις ἀναγοσόμενες ἐτυμολογίες, π.χ. ξεφτέο ἀπὸ τὸ δξυπτερον, τοῖτοι (Κυπρ. τιτοῖν) ἀπὸ τὸ τιθιον καὶ ὄχι ἀπὸ τὸ ἀνύπαρκτον (;) τυτθιον. Στὴ λέξη παχνί, ἴσως θὰ ἔπρεπε ν' ἀναφέρουμε τὸ Ἴων. πάθη (6λ. Μ. Τριανταφυλλίδη, Ἴστ. Εἰσαγ. σ. 8). Τὸ τοῦμα μᾶλλον ἀπὸ τὸ ἀρχ. τύμβη ἢ τουλάχιστο ν' ἀναγραφῇ ὅτι τὸ λατ. *tumba* ἐκ τοῦ ἀρχ. τύμβη. Στὴ λέξη ζαφίρι, ὄψιμο μεσαιωνικὸ ζαφίριον (ἰτ. *saffiro* ἔπρεπε νὰ προστεθῇ ὅτι τοῦτο ἐκ τοῦ ἀρχ. σάφειρος. Στὴ λέξη κόλλυβα ἀμφιβάλλω ἂν

ή σημερινή σημασία «ἀπὸ τὴν παλαιὰ συνήθεια νὰ μοιράζονα σὲ μνημόσυνα μικρὰ νομίσματα, πὸν ἀργότερα ἀντικαταστάθηκαν μὲ βρασιμένον αἰτάρ» γιατί ἦδη σὲ σχολιαστὴ τοῦ Ἄριστοφάνη Πλ. 768 φέρεται «κόλλυφα—τὰ μικρὰ στρογγύλα πλακοῦντια».

Πραγματικὰ παρὰ τὶς δυσκολίες πὸν εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσῃ ὁ συγγραφέας ἐργάστηκε μὲ μεγάλη ἐπιμέλεια καὶ προσοχὴ ὥστε τὸ λεξικὸ του νὰ εἶναι μιά μεγάλη συμβολὴ στὴ «σοσηματικὴ διδασκαλία τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ λεξιλογίου» γιὰ τὴν ὁποία ξέρομε πὸς δὲν ὑπάρχουν τὰ κατάλληλα βοηθήματα. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη μας στὸν συγγραφέα γίνεται ἀκόμα μεγαλύτερη. Γιὰ τοὺς μελετητὲς τῆς κυπριακῆς διαλέκτου τὸ λεξικὸ αὐτὸ θὰ εἶναι ἀπαραίτητο καὶ γιατί θὰ τοὺς γνωρίσῃ τὴν ἔτυμολογία πολλῶν λέξεων πὸν νόμιζαν πὸς εἶναι χαρακτηριστικὲς τοῦ κυπριακοῦ ἰδιωματός καὶ γιατί θὰ τοὺς βοηθήσῃ νὰ ἔτυμολογήσουν ἴσως μερικὲς πραγματικὰ ἰδιωματικὲς κυπριακὲς λέξεις.

N. X. ΚΟΝΟΜΗΣ

Αὐγῆς Σακαλλῆ: Ἐξομολόγηση. Ἀθήνα 1949. σ. 88.

Αὐγῆς Σακαλλῆ: Ὁ Διαβάτης μὲ τὸν Ἥλιο. Ἀθήνα 1950. σ. 70.

Οἱ δύο νέες συλλογὲς ποιημάτων τῆς κ. Αὐγῆς Σακαλλῆ συνεχίζουν τὸ προηγούμενο ἔργο της, ἀλλὰ μὲ πολὺ ἀνώτερον μέσο καὶ ἀποτελέσματα. Εἶναι καὶ τὰ νέα αὐτὰ ποιήματα ψυχικὴ βίωσις τῆς, ἔσωτερικοὶ μονόλογοι, ἀπαντήσεις σ' ἔσωτερικοὺς ἐρεθισμοὺς καὶ σ' ἔσωτερικὲς αἰτίες, ἀλλὰ μὲ βάθύτερη δόνηση τώρα, μὲ πλατύτερη προοπτικὴ καὶ μὲ πὸ δουλεμένο λόγο. Ὁ πόνος τῆς ψυχῆς δέεται μὲ τὸ μυστήριον τῆς Φύσης, καὶ τὸ πάθος γίνεται μουσικὸσ οπαοαγμὸς, φωνὴ ἐλπίδας καὶ ἀπελπισίας μαζί. Πολλὲς φορὲς συγκεντρώνεται σὲ μιά στιγμή, σ' ἓνα δεδομένο, ἀλλὰ γρήγορα ἀπλώνεται στυὸς εἰδυτέρους δοξίζοντες τῆς ζωῆς καὶ τῆς Φύσης, συχνὰ ὅμως τὰ σκοτάδια τῆς ψυχῆς καὶ τὰ φτερά τοῦ θανάτου σκεπάζουν καταθλιπτικὰ τὸ φῶς πὸν πάει ν' ἀπλωθεῖ σ' ἓνα χαμόγελο. Ἐπάρχει ἓνας ἀγῶνας ἐδῶ γιὰ ἄνοδο, μὰ ἀγῶνιά γιὰ νὰ κατανηθῶν οἱ ἔσωτερικὲς ἀντιφάσεις, καὶ τὸ περίβλημα τῆς ἐξωτερικῆς ὁμορφίας ν' ἀντιλάμψει καὶ μέσα στὴν ψυχὴ καὶ νὰ τὴ γαληνέψει, ἀλλὰ ὑπάρχει καὶ μὰ ἀντίμαχη φωτιά πὸν καταστρέφει καὶ αὐτοκαταστρέφεται, ὅσο πὸν νὰ σκε-

πᾶσει μὲ τὴν τέφρα τῆς κάθε λυτρωτικό κίνημα. Ἡ εἰλικρίνεια στὴν παρουσίαση τοῦ ἀγῶνα αὐτοῦ, ἡ ἀλήθεια τῆς φοβερῆς αὐτῆς ἀγῶνίας εἶναι τὰ πὸ ἰσχυρὰ χαρακτηριστικὰ τῶν δύο αὐτῶν συλλογῶν. Μπορεῖ τὸ ἰσοῦζισμοσ οὐσίας καὶ μορφῆς νὰ μὴ γίνεται πάντοτε, καὶ ἡ ἐνορχήστρωση νὰ πέφτει παρακάτω ἀπὸ τὴν πρόθεση, ὅμως ἡ ποιητικὴ φωνὴ καὶ ἡ μουσικὴ σέση ἀκούονται καθαρά. Κάποτε σὰ νὰ διασπᾶται ἡ συνοχή, καὶ τὸ νῆμα τῆς ξαναδέεται μὲ τὶς συνεχῆς ἐπαναλήψεις, πὸν, ὅσο καὶ ἂν φαίνονται σὰ μουσικὰ μοτιβά πὸν θέλουν νὰ τονώσουν τὴν ἐνότητα τῆς ἐντύπωσης, ὅμως μοιάζουν περισσότερο μὲ ρητορικὰ τεχνάσματα, ἐνοχλητικὰ γιὰ τὴν ὀργανικὴ ὀλοκλήρωση τῆς ποιητικῆς εἰκόνας, π' ἀδυνατεῖσὺν τὸ νόημα καὶ νοθεύουν τὸ αἶσθημα. Ἀλλὰ οἱ ἀδυναμίες αὐτὲς εὐκόλως μποροῦν νὰ λείψουν.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

Arthur Koestler: The Age of Longing. New York, 1950.

Ὅταν ὁ Ἀρθουρ Κοίστλερ ἐδημοσίευσε τὸ «Darkness at Noon» (Γαλλικὸς τίτλος: Zéro et l'Infini) τὸ βιβλίου του αὐτὸ ἐπροξένησε μεγάλο ἐνδιαφέρον στυς Ἕνωμένες Πολιτείες καὶ, ἀπὸ χρόνια τώρα, ἐξακολοθεῖ νὰ ἔχει μεγάλη ἐπιτυχία.

Τὴν ἴδια ἐπιτυχία γνώρισε καὶ τὸ τελευταῖο του βιβλίου «The Age of Longing» πὸν μεταφράστηκε στὰ γαλλικὰ μὲ τὸν τίτλο «Les hommes ont soif» (Οἱ ἄνθρωποι διψοῦν), καὶ πὸν ἔχει ἐπισύρει τὴ μεγάλη εὐνοία τῶν κριτικῶν καὶ τοῦ ἀμερικανικοῦ κοινοῦ. Ἡ Βιβλιογραφικὴ Ἐπιθεώρησις τῶν Νιου Ἦορκ Τάιμς παρατηρεῖ ὅτι τὸ βιβλίου αὐτὸ κατέχει τὴ πέμπτη σειρὰ στὸν κατάλογο τῶν «Μπῆστ σέλλερς» (Best sellers).

Ἡ ὑπόθεση τοῦ μυθιστορήματος ἐκτυλίσσεται στὸ Παρίσι, ἀνάμεσα στὰ χρόνια 1950 καὶ 1960. Οἱ κομμουνισταὶ κυριαρχοῦν στὸ μεγαλύτερο τμήμα τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, καὶ τὸ ἐνδιαφέρον συγκεντρώνεται σ' ἓνα ὄμιλο διανοουμένων πὸν περιμένουν τὴν ἐπίθεση ἐναντία στὸ Παρίσι ἀπὸ τὴν «Κοινοπολιτεία τῶν Λαῶν πὸν Ποθοῦν τὴ Λευτεριά», καινοῦργια ὀνομασία μὲ τὴν ὁποία θὰ εἶναι γνωστὴ ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωση.

Οἱ διανοούμενοι αὐτοὶ διακρίνονται ἀπ' τὴν ἀπελπισία, τὴν ἐγκατάλειψη στὴ τύχη τους καὶ τὴν ὀλιχὴ ἀπόλεια

της πίστης. Κύρια πρόσωπα τοῦ μυθιστορήματος εἶναι μιὰ Ἀμερικανίδα ποῦ ἔχει ἀρκετά διαζύγιο, ἡ Χάιντη Ἀντερσον, καὶ ὁ Φέντνα Νικίτιν, ὑπάλληλος τῆς Προεδρείας τῆς «Κοινοπολιτείας» μὲ τὸν ὁποῖο συνδέεται. Ἀποῦ ὅμως ὑποστή τὴν ἐπίδραση καὶ τὴ φυσικὴ γοητεία αὐτοῦ τοῦ ἀνδρός, ἡ Χάιντη ἀντιλαμβάνεται πὼς ὁ Νικίτιν προετοιμάζει, μ' ὅλη του τὴν ἀπάθεια, τὴ σφαγὴ τῶν «μὴ ὁμοφρονοῦντων». Τότε, τὸν ἀποθνήθαια καὶ ζητᾷ νὰ τὸν σκοτώσει. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ κριτικὸς Νόρμαν Σμίθ, ὁ Φέντνα εἶναι ὁ κλασσικὸς τύπος τοῦ σταλινικοῦ Κομμουνιστοῦ, δηλαδή ἓνα ἄτομον ποῦ ἐνεργεῖ φαινομενικὰ ὡς ἄνθρωπος, μὰ ποῦ δὲν ἔχει ψυχὴ ἢ ποῦ ἡ ψυχὴ του δὲν εἶναι παρὰ ἓνα στοιχεῖο τῆς κολλεκτιβικῆς ψυχῆς τοῦ κόμματος. Ὁ ἴδιος κριτικὸς παρατηρεῖ ἀκόμα πὼς ἓνας ἀπ' τοὺς ὡραιότερους τύπους τοῦ μυθιστορήματος εἶναι ὁ Λεοντίφ, συγγραφεὺς ποῦ ἀπεχώρησε ἀπ' τὸ κόμμα, ὅπως ὄνειρευόταν νὰ πράξει ἀπὸ καιροῦ, ποῦ, ὅμως, ἐξ αἰτίας τῆς μαροχρονίου διασητικῆς ὑποταγῆς ποῦ ἀναγκάστηκε νὰ ἀνεχθεῖ, πάσχει ἀπὸ ὀλοκληρωτικὴ παραλίση τοῦ πνεύματος καὶ τῆς θέλησης. Ὁ τραγικὸς αὐτὸς τύπος εἶναι μιὰ ἀπ' τὶς ὡραιότερες δημιουργίες τοῦ Καϊστλερ καὶ θὰ μορφοῦσε νὰ γίνετὶ θέμα ὀλοκληροῦ μυθιστορήματος ποῦ νὰ συγκρίνεται μὲ τὸ «Μηδὲν καὶ τὸ Ἄπειρον».

Παρ' ὅλη τὴν ἐπιτυχία ὅμως τοῦ νέου αὐτοῦ ἔργου τοῦ Καϊστλερ, ἡ γνώμη τῶν κριτικῶν διχάζεται, ὡς πρὸς τὶς ἀξίες του. Ἡ ἐπιθεώρηση «Τάιμς» κρίνει πὼς τὸ βιβλίον αὐτὸ δὲν εἶναι ἐπιτυχημένο, ὡς πρὸς τὴν τεχνικὴ τῆς φαντασίας, μὰ πὼς ἀπὸ ἄποψη ρεπορτάζ ἢ μελέτης, εἶναι γενικὰ ἐνδιαφέρον καὶ κάποτε ἀξιοπαρατηρητό.

Γενικά, ὁ Καϊστλερ κατώρθωσε νὰ δώσει μιὰ δραματικὴ καὶ πολὺ τρομακτικὴ ἀπεικόνιση γιὰ ὅ,τι τὸ μέλλον ἐπιφυλάσσει στὸ δυτικὸ κόσμον ἂν χάσει κάθε πίστη.

Ἡ Μαίρη ΜάκΓκορην, στὴν «Washington Evening Star» παρατηρεῖ μὲ λύπη πὼς ὁ συγγραφεὺς φαίνεται νὰ ἔχει χάσει κάθε ἐλπίδα γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Τοῦναντίον, ὁ Χάρρισον Σμίθ, στὴ «Saturday Review of Literature» κρίνει πὼς ἂν ὁ συγγραφεὺς θέλησε μ' αὐτὸ τὸ ἔργο του νὰ ἀνακινήσει τὴ θέληση γιὰ τὴν ἀντίσταση ἐναντίον τῆς σκλαβιάς, τὸ πέτυχε.

ΝΙΚΟΣ ΚΑΣΙΟΣ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Παντελὴ Χόρν: Τὸ Φιντανάκι. «Κυπριακὸ Θέατρο». «Ὀντεον».

Δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποῦ τὸ «Φιντανάκι» ἀνεβάζεται στὸ Κυπρ. θέατρο.

Τὸ συμπληθητικὸ αὐτὸ ἔργο τοῦ Χόρν, μὲ τὴ ζωερὴ δράση, τὴν τεχνικὴ πλοκή, τὸ γοργὸ διάλογο καὶ τὸ ξεπερασμένο μὰ ἀλλὰ χαρακτηριστικὸ μιᾶς ἐποχῆς κοινωνικὸ περιεχόμενό του, ἐξασχολοῦναι νὰ συγκρίνει, νὰ γεννᾷ αἰσθηματά καὶ νὰ ἐγείρει κοινωνικὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα, συνδυασμένα μὲ τὸ γνήσιο Ἑλληνικὸ χροῦμα καὶ τὴ στερεὴ ὑπόσταση τῶν τύπων του, διατηροῦν ἀδιάπλοτο τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ θεατῆ σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς παράστασης.

Εἶναι εὐτύχημα, γιατί, ὅσοι ἀπὸ μερικὰς ὄχι ἐπιτυχεῖς ἀναζητήσεις τὸ νεοπαγὲς συγκρότημα τοῦ «Κυπριακοῦ Θεάτρου» διάλεξε τὸ ἔργο τοῦ Χόρν, καὶ ἐγκατάλειψε ὀριστικά-ἐλλιπίουσα — τὴν ἰδέαν τοῦ ἐλαφροῦ θεάτρου ἢ ὁποιοῦδήποτε ἄλλου θεατρικοῦ συμβιβασμοῦ. Ὁ ὁρθὸς δρόμος ποῦ ἀνοίγεται μπροστά στὸ νέο θέατρο, καὶ ποῦ ὀφείλει μ' ὁποιοῦδήποτε θυσίας νὰ τὸν ἀκολουθήσει, εἶναι αὐτὸς ποῦ ὀδηγεῖ στὸ σοβαρὸ θέατρο πρόξας. Ἐξω ἀπ' αὐτὸν ἡ προσπάθεια εἶναι ἀνωφελὴς καὶ πολὺ ὀλίγον ἐξυπηρετικὴ τοῦ τόπου μας. Ἄλλωστε μόνον μὲ τὸ σοβαρὸ θέατρο θὰ μορφοῦσει τελικὰ τὸ νέο μας θεατρικὸ συγκρότημα νὰ ἐπιβληθῆ καὶ νὰ ἐπιζήσει. Τὸ Κυπριακὸν κοινὸ ἔχει καθήκον νὰ υποστηρίξει τὴ νέαν αὐτῆ σοβαρῆ θεατρικῆν προσπάθειαν, ποῦ ἀναμφίβολα ἀξίζει πολὺ περισσότερο ἀπὸ μερικὰ ἐλαφρὰ θεάματα, ποῦ μὰς παρουσίασαν ἄλλοι θίασοι.

Τὸ συγκρότημα τοῦ «Κυπριακοῦ Θεάτρου» σημείωσε μὲ τὸ «Φιντανάκι» μιὰ ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία. Ἡ παράσταση γενικὰ ἦταν πολὺ φροντισμένη καὶ ἡ ἐρμηνεία τοῦ ἔργου πολὺ καλὴ. Ὅλοι οἱ ἠθοποιοὶ ἐπίαξαν μὲ εὐσυνειδησία. Ἰδιαίτερα ἡ Φλωρεντία, μὲ τὸ ἐξαιρετικὰ δροσερὸ τῆς παίξιμο, ἡ Κυρσοῦλα, μὲ τὴ δυναμικὴ ἠθοποιία τῆς, ὁ Νίκος Παντελίδης, μὲ τὴν πλούσια θεατρικὴ πείρα του, τὸ ζεύγος Μετζίτη καὶ ἡ Ἑλλη Παναγιώτου μὲ τὴν ἄφορη ἐμφάνισή τους (ὁ Μετζίτης εἶχε μιὰ πρώτην τάξεως δημοσιογία στὸ ὄλο τοῦ πατέρα) ἀζομῆ καὶ ὁ Κανακίδης μὲ τὸ ἀκαλλιέργητο ἀλλὰ γνήσιο ταλέντο του.

Ν. Κ.

ΟΙ ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Ἡ Ἐκθεση τοῦ Βαλεντίνου Χαραλάμπους καὶ τῆς Ἡλέκτρας Μεγκώ.

Εἰς τὸ σπίτι τοῦ Ἀντιπροσώπου τοῦ Βρετανικοῦ Συμβουλίου, ἔγινε ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Συμβουλίου ἡ διπλὴ αὐτὴ ἔκθεση, ἀπὸ τῆς 10-23 τοῦ Φλεβάρη.

Ὁ Βαλεντίνος Χαραλάμπους ἐξέθεσε 34 νεομοτιγίες καὶ 19 ἐκθέματα ἀγγειοπλαστικῆς. Ὁ Χαραλάμπους εἶναι μόλις 23 ἐτῶν καὶ γεννήθηκε στὸ Βαρώσι

Βαλεντίνου Χαραλάμπους: Βάζο.

ἀπὸ πατέρα, παπποῦ καὶ πρόπαππο ἀγγειοπλάστες. Τέλειωσε τὸ Γυμνάσιο καὶ σπούδασε ἀγγειοπλαστικὴ καὶ ζωγραφικὴ στὸ εἰδικὸ σχολεῖο Central School of Arts and Crafts στὸ Λονδίνο, καὶ πῆρε τὸ δίπλωμά του τὸ 1951 μὲ διάκριση. Στὴν Ἐκθεση Arts & Crafts exhibition Society ἐξέθεσε δύο βάζα. Τὸ Γαλλικὸ περιοδικὸ "La Revue Modern des Arts at de La Vie" δημοσίευσε μικρὸ ἄρθρο καὶ φωτογραφία ἐνὸς βάζου του. Στὴν Ἐκθεση Τέχνης ποῦ ὀργάνωσε τὸ 1951 τὸ Βρετανικὸ Συμβούλιο, μεταξὺ τῶν μαθητῶν του,

ἔληρε πρῶτο βραβεῖο. Ἐξέθεσεν ἐπίσης στὴν ἔκθεση ποῦ ὀργανώθηκε στὸ Φεστιβάλ τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἄλλων τρεῖς πίνακές του σὲ ὁμαδικὴ ἔκθεση τοῦ Λονδίνου. Ἡ Γαλλικὴ ἔφημερὶς "Reforme" σὲ ἄρθρο τῆς γιὰ τὴν ἀγγειοπλαστικὴ στὴν Ἀγγλία ἀναφέρεται ἐπίσης στὴ δουλειὰ τοῦ Χαραλάμπους καὶ δημοσιεῖει εἰκόνες ἔργων του.

Ὅλα αὐτὰ δίνουν μὴν ἰδέα τῆς γαργδαίας ἐξελίξεως καὶ ἐπιτυχίας τοῦ νεοαοῦ Κυπρίου καλλιτέχνη.

Στὴ ζωγραφικὴ του διετήρησε μιὰ ὁμοιομορφία τεχνικὴ, μελάνι σινικό καὶ νεομοτιγία. Οἱ εἰκόνες του εἶναι συνήθως τοπία ἀπὸ τὴν Ἀγγλία καὶ τὴν Κύπρο. Τὸ σχέδιό του εἶναι ἀδρὸ καὶ ἀπλοποιημένο καὶ οἱ εἰκόνες του καλὰ συνθετιμένες. Τὸ χρῶμα δίνει τὴν ἐντύπωση δευτερευόντος στοιχείου καὶ τὰ τοπία του γενικὰ ἔχουν παντοῦ τὸν προσωπικὸ του χαρακτήρα, ἀσχετα πρὸς τὸν τόπο ποῦ ἐξογραφῆθησαν. Στὶς μελέτες τῶν ἀρχαίων βάζων καὶ εἰδικὰ στὶς δημιουργικὰς του συνθέσεις εἶναι περισσότερο στὸ στοιχεῖο του. Ἀδρὸς, τολμηρὸς, ἔντονος, ρωμαλέος στὴν ἐμπνευση καὶ στὴν ἐκτέλεση, ἔχει καλὰ τί θέλει καὶ τί φοιενᾶ. Τὸ κάθε τι ποῦ ἐξτελεῖ γίνεται μὲ πεποίθηση καὶ σαφήνεια χωρὶς δισταγμούς.

Ἡ ἀγγειοπλαστικὴ του εἶναι χαρακτηριστικὴ τῶν διαφορῶν τεχνοτροπιῶν ποῦ ἐμελέτησε καὶ ἐξετέλεσε στὴν Ἀγγλία, καὶ ποῦ φαίνεται πὼς τὶς κατέχει (Sgraffito, Mazolica, Slip-haline stoneware). Παντοῦ, καὶ στὴ ζωγραφικὴ καὶ στὴν ἀγγειοπλαστικὴ, ὑπάρχει ὁ προσωπικὸς του χαρακτήρας, στὰ ἀγγεῖα του ὅμως μὲ πῶ ἐντονο τὸ χρωματικὸ στοιχεῖο καὶ μὲ πλούσιες καὶ τολμηρὲς μορφὲς καὶ χρώματα.

Ὁ Βαλεντίνος Χαραλάμπους ἔχει σοβαρὴ σκέψη καὶ σωστὴ γράμμα. Στὴν ἡλικία τῶν ἀγνῶν προθέσεων καὶ τῶν μεγάλων ιδανικῶν, ἀρχίζει ἓνα σοβαρὸ ἔργο, βάζοντας σκοπὸ νὰ ἀκολουθησῇ τὴν οἰκογενειακὴ καὶ πῶ πλατεῖα τὴν Κυπριακὴ παράδοση, ἀντλῶντας ἐμπνεύσεις ἀπὸ τὴν λαϊκὴ Τέχνη.

Ἡ δουλειὰ τοῦ Βαλεντίνου Χαραλάμπους εἶναι γεμάτη ἐλπίδες. Ἡ γραμμὴ ποῦ χάραξε εἶναι σωστὴ. Ὁ ἴδιος ἔχει στὴ διάθεσή του μιὰ μακρὰ παράδοση, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐκαιρία καὶ τὴ θέληση νὰ ἐργασθῇ καὶ νὰ ἐκφρασθῇ. Τοῦ εὐχόμεθα κάθε ἐπιτυχία στὸ λαμπρὸ σκοπὸ ποῦ ἔταξε.

Ἡ Κα Ἥλέτρα Μεγκώ ἐκθέτει σὲ χωριστὴ αἴθουσα μιά θαυμαστὴ σειρά ζωγραφισμένων σχεδίων ἀγρίων λουλουδιῶν τῆς Κύπρου, πού καὶ ἄλλοτε εἶχαμε τὴν εὐκαιρία νὰ ἐκτιμήσουμε. Τὸ σοβαρὸ στυλ καὶ τὸ ἀκριβολόγο καὶ σαφές σχέδιο ὅπως καὶ ἡ λεπτὴ χρωματικὴ ἀντίληψη τῆς δίνουν ὅλα τὰ προσόντα γιὰ τὴ σπουδαία δουλειά πού ἀνέλαβε. Πολὺ λίγοι προσέχουν τὰ ἀγρία καὶ καταφρονημένα λουλουδία τῆς Κύπρου. Κι' αὐτὸ εἶναι ἕνας ἐπιπλέον λόγος νὰ ἐκτιμηθῇ τὸ ἔργο τῆς κ. Μεγκώ καὶ νὰ καταβληθῇ προσοχία ἀπὸ τοὺς ἀρμοδίους ὅπως οἱ μελέτες αὐτὲς ἐκτυπωθῶν κάποτε.

Πλάι στὰ λουλουδία ἡ Κα Μεγκώ ἐκθέτει καὶ τέσσερα ἔργα τῆς, νεορομπιγίς, γκονιάς, καὶ τέμπρα. Εἶναι ὅλα εὐτυχημένα, ἔργα, μὲ πολλὴ λεπτότητα καὶ τάξη καμωμένα, καὶ τέλεια ὀργανωμένα χωρὶς τίποτε τὸ τυχαῖο καὶ τὸ ἀχρηστο. Ἰδιαίτερα, ἐκτιμήσαμε τὴ «Νεκρά Φύση» ἀρ. 31 μὲ τὸ λαϊκὸ μοτίβο καὶ τὴ νέα τεχντροπία.

Α. ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

ΓΥΝΑΙΚΕΣ

ΔΙΗΓΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΙ

Ἔνα γράμμα

τοῦ κ. Στρατῆ Μυριβήλη

Τὸ διήγημα τῆς κ. Γιούλιας Ρίτσου, πού δημοσιεύεται στὸ πρῶτο μέρος τοῦ περιοδικοῦ, εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μᾶς τὸ ἐμπιστευθῇ μαζί μ' ἕνα ἄλλο διήγημα τῆς κ. Λιῆς Ζωγράφου, πού θὰ δάλουμε στὸ ἐπόμενο τεύχος μας, ὁ κ. Στρατῆς Μυριβήλης, ὅταν ἀκόμη ἐρισκόταν στὴν Κύπρο. Ὁ κ. Μυριβήλης συνάδευσε τὰ διηγήματα αὐτὰ μὲ τὴν πιὸ κάτω ἐπιστολή:

Ἄγαθιτέ μου κ. Κρανιδιώτη,

Σὰν ἀντίδωρο καὶ σὰν θύμηση σὰς προσφέρω γιὰ τὰ ἀγαθιὰ τῶν «Κυπριακῶν Γραμμάτων» δύο διηγήματα γραμμένα ἀπὸ δύο νέες Ἀθηναῖες διηγηματογράφους.

Εἶναι ἐνδιαφέρον, ὅσο καὶ εὐχάριστο νὰ σὰς πῶ πὼς ἡ νεώτατη πεζογραφία τῆς Ἀθήνας βοίσκεται κατὰ μέγα μέρος στὰ χεῖρα τῆς γυναίκας. Θὰ εἶταν μακροῦς ὁ κατάλογος τῶν νέων Ἀθίδων πεζογράφων, πού φτάνουν σήμερα σὲ θαυμάσιες ἐπιδόσεις. Ἡ Καίτη Τσιτσέλλη, πού ἕνας τόμος διηγημάτων τῆς κυκλοφόρησε κιόλας στὰ Ἐγγλέζικα καὶ ὁ Λοντρέξος ἐκδότης του τῆς ἐτοιξε καὶ δεῦτερο τόμο, εἶναι μόλις 25 χρονῶν κορίτσι. Νεώτατη ἐπίσης εἶναι ἡ Μαργαρίτα Καραπάνου, ὅπως καὶ οἱ δύο κνρίες πού σὰς δίνω αὐτὰ τὰ δύο

ἀνέκδοτά τους διηγήματα, γραμμένα μὲ πρωτότυπη γυναικεία εὐαισθησία.

Μὲ αὐτὴ τὴν εὐκαιρία σὰς παρακαλῶ νὰ δεχθῆτε τὶς εὐχαριστίες μου γιὰ τὴ θεομὴ ὑποδοχὴ πού μου κάμε ὁ πνευματικὸς κόσμος καὶ ὅλη ἡ κοινωνία τῆς ἀγαπημένης μου Κύπρου. Ποτές δὲ θὰ βγῆ ἀπὸ τὴν καρδιά μου ἐτοῦτο τὸ νησι καὶ οἱ ἄνθρωποί του.

Μὲ ἀγάπη

ΣΤΡΑΤΗΣ ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

Γύρω ἀπὸ μιὰ Συλλογὴ
Κυπριακῶν παραμυθιῶν

Ἄγαθιτέ μου κ. Κρανιδιώτη,

Στὸ περασιμένο τεύχος τῶν «Κυπριακῶν Γραμμάτων» ὁ κ. Προσηὸς μιλώντας (σ. 93) γιὰ τὴ βιβλιογραφία καὶ τὶς παραπομπές, πού κάνει ὁ καθηγ. Dawkins στὸ βιβλίον του "Fortyfive Stories from the Dodekanese", λέγει ὅτι ὁ καθηγ. Dawkins ἀναφέρεται καὶ σὲ Κυπριακὰ παραμύθια—ἀπὸ τὰ Κυπριακὰ τοῦ Σακελλαρίου καὶ ἀπὸ τὰ Κυπριακὰ Χρονικά, καὶ σ' ἄλλα ἀπὸ ἀνέκδοτη δική του συλλογὴ πού τοῦ τὴν προμήθεψε ὁ κ. Χατζηγιάννου.

Ἔτσι ὅπως τὸ διατυπώνει ὁ κ. Προσηὸς—δὲν ξέρω ἀκριβῶς τί γράφει ὁ καθηγ. Dawkins—ἀφήνει νὰ νοηθῆ πὼς ἡ συλλογὴ αὐτὴ εἶναι τοῦ καθηγ. Dawkins ἢ ὅτι ἐγὼ ἀπλῶς τοῦ τὴν προμήθεψα, ἐνῶ τὸ πράγμα εἶναι διαφορετικὸ. Ὅταν ἦμουν στὴν Ὁξφόρδη καὶ ἐβλεπα τακτικὰ τὸ σεβαστὸ μου καθηγητὴ, ἔθεσα γιὰ ἕνα χρονικὸ διάστημα στὴ διάθεσί του τὴ συλλογὴ μου ἀπὸ 75 κυπριακὰ παραμύθια, γιὰ τὴ ἕξερσ πὼς ἀπὸ καιρὸ καταγινόταν μὲ τὴν ἔκδοσιν τῶν Δωδεκανησιακῶν παραμυθιῶν.

Τὴ συλλογὴ μου αὐτὴ μορῶν νὰ τὴ θέσω στὴ διάθεσί καὶ ἄλλον ἐπιστημόνων ἐρευνητῶν—ὄχι ἐρασιτεχνῶν— γιὰ τὴ ἐγὼ δὲ σκέπτομαι νὰ τὴν ἐκδώσω.

Μὲ φιλικὸν χαιρετισμὸς

Κ. Π. ΧΑΤΖΗΓΙΑΝΝΟΥ

Διδασκαλικὸν Κολλέγιον
Μόρφου 4.2.52.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΔΙΗΓΗΜΑΤΟΣ Ε.Π.Ο.Κ.

Στὴν ἐσωτερικὴ συγκέντρωση τῶν μελῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου τῆς 13ης Μαρτίου ἀνακοινώθηκαν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ δευ-

τέρον διαγωνισμού διηγήματος του ΕΠΟΚ, τὰ ὅποια ἔχουν ὡς ἑξῆς: Τὸ βραβεῖον ἀπονέμεται στὴ δεσποινίδα "Ἡδὴν Χατζηδημητρίου γιὰ τὸ διήγημά της «Τὸ Φουρνάδιο». Ὁ ἔπαινος ἀπονέμεται ἐξ ἴσου στοὺς κ.κ. Φῶτον Χατζησωτηρίου, Ἰάκωβον Μ. Κυθρεώτην καὶ Ἀντώνη Κονστ. Ἡλιάζην γιὰ τὰ διηγήματά τους «Λαμπή», «Ὁ Ἀρχάγγελος ἀντιφώνησε» καὶ «Μίλτος Ἀναγλωτός», ἀντιστοίχως.

Μέλη τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς ἦσαν ὁ κ. Χρ. Παλαγουσόπουλος (εἰσηγητῆς) καὶ οἱ κ.κ. Ἀθ. Μερμετής καὶ Ν. Κραυδίωτης.

Τὴν ἔκθεσιν τοῦ εἰσηγητῆ, τὸ βραβευθὲν καὶ τὰ ἐπαινεθέντα διηγήματα θὰ δημοσιεύσουμε στὸ προσεχές τεύχος μας.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Οἱ Ἐκθέσεις.

Ὁ Γιάννης Τσαρούχης, ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἐπίδειξιν τῶν ἔργων του, ποῦ ἔκανε στὸ Παρίσι καὶ στὸ Λονδίνο, τὸ φθινόπωρον καὶ ποῦ ἐπροκάλεσε, ἰδίως στὸ Λονδίνο, ἐξαιρετικὴν ἐντύπωσιν, ἐξέβησε εἰδὼς στὶς αἰθούσας τοῦ Βρετανικοῦ Συμβουλίου πολλὰ τὸ ἔργα.

Ἡ τέχνη τοῦ Τσαρούχη ἔχει τὶς πηγῆς της στὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ ἀγιογραφία, στὴ Βυζαντινὴ ἀγιογραφία καὶ στὴ λαϊκὴ ζωγραφικὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἀπὸ κεῖ πῆρε τὶς βάσεις. Ἰσὰς ὁ Θεόφιλος νὰ ἦταν τὸ πρότυπό του. Ὅμως ἐδημιούργησε μιὰ ἐντελῶς ἰδιότυπον καὶ προσωπικὴ ζωγραφικὴ ποῦ τὸν κατατάσσει ἀνάμεσα στοὺς καλύτερον Ἑλληνας καλλιτέχνες.

Ὁ Τσαρούχης δὲν ζωγραφίζει τοπία. Κάνει μόνον ὁλόσωμες συνθετικὰς προσωπογραφίας ποῦ παριστάνουν λαϊκοῦς τύπους, ναῖτες, στρατιώτες καὶ ἀερόπορους ἢ χωρικοὺς μὲ τὶς τοπικὰς τοὺς ἐνδυσμασίας, παισιωνόντας τοὺς μὲ λαϊκὰ ἐθωγικά ἔπιπλα, κρεββάτια καὶ τραπέζακια, ποῦ ἔπάνω τους εἶναι τοποθετημένα βάζα μὲ χάρτινα λουλούδια καὶ κεντημένα πετατάκια. Τὰ περισσότερα ἔργα του εἶναι ζωγραφισμένα σὲ κόλλα ἄπάνω σὲ ἔξυλινες πρῆτες καὶ σανίδια.

Οἱ ὁλόσωμες αὐτὰς προσωπογραφίας καὶ συνθέσεις (πολλὰς ἐς φυσικὸ μέγεθος) δὲν ἔχουν πλαστικὴ φόρμα, δηλαδὴ φωτοσκιάσεις καὶ διαφορὰ τόνων· οὔτε τρίτη διάστασιν. Τὰ γυναικὰ μέρη τῶν σώματος εἶναι βαμμένα μ' ἓνα σκούρον κεραμιδί χρώμα· στοὺς ἀντρες καὶ ἀνοιχτότερον στίγ γυναικῆς κί· ἓνα μαῦρον χονδρὸν πηγύρισμα ὑποδηλώνει τὰ μέρη τοῦ προσώπου ἢ τοῦ σώματος.

Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἐπιτυχάνει ἀπόλυτα αὐτὸ ποῦ ἐπιδιώκει, γὰρ μὰς δώσει δηλαδὴ ἓνα χαρακτηριστικὸ ζωντανὸ λαϊκὸ τύπον ρομιότο, καμμένον σάν ἀπὸ τὸ χέρι ἐνὸς λαϊκοῦ τέχνητι. Πολλὰς φορὰς ἔχομε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὁ Τσαρούχης κάνει σάτιρα καὶ σκώμμα.

—Ὁ Ἄγγλος Geoffrey Graham-Bell, ποῦ

ἐξέβησε στὸν Ἀγγλο-Ἑλληνικὸ Σύνδεσμον 55 ἔργα ζωγραφικῆς (λαδία, τέμπερες, ἀκουαρέλλες καὶ μελάνια) εἶναι ἓνας ἐρασιτέχνης, ποῦ ἦρθε πρὶν δύομισὶ χρόνια στὴν Ἑλλάδα, ἐγοητεύτηκε ἀπὸ τὶς ὁμορφίαις τῆς φύσεως, τὶς καθαρὰς γραμμὰς καὶ τὸ ἐκτυφλωτικὸ φῶς καὶ ἀρχισε νὰ ζωγραφίζει. Ἐταξίβετο στὶς Κυκλάδες, τὴν Κρήτην, τὸν Πέλοπον καὶ τὴν Ἰβῆρα μελετώντας τὶς φόρμες καὶ τὰ χρώματα τῶν βουνῶν καὶ τῶν δένδρων. Ἐταί ἔφτασε σὲ μιὰ καλὴ τεχνικὴ κατάρτιση — ἀν καὶ λίγο δελεῖ ἀκόμα ἡ πινελιά του — ἀκολουθώντας μιὰ τῆσιν μᾶλλον μετακομβιστικὴν. Πάντως εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς λίγους ξένους ποῦ μπόρεσαν νὰ μὴ τυφλωθοῦν ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ φῶς καὶ νὰ δοῦν τὸ χρῶμα ὅπως πραγματικὰ εἶναι.

—Ἡ κ. Ἀθηνὰ Ταρσοῦλη σὲ μιὰ ἀναδρομικὴ τῆς ἐκθέσει, μὰς εἰδείε στὸ «Κεντρικὸ» μιὰ πλοῦσιαν συγκομιδὴ (140 λαδία, τέμπερες καὶ μελάνια) ἀπὸ συμπληθικὰ τοπία, νεκρὰς φύσεις, λουλούδια καὶ σχέδια Ἑλληνικῶν φορεσιῶν. Ἡ κ. Ταρσοῦλη ἀγαπᾷ τὴν γραφικότητα καὶ αὐτὴν ζωγραφίζει πιστὰ κ' ἱμπεριονιστικὰ. Στὰ παλαιότερα τῆς ἔργα ἦταν διακοσμητικώτερη καὶ μὲ κάπως πλεῖ ἐλευθερὴ ἀντίληψιν τῆς τεχνικῆς τῆς στο λᾶδι («Τὸ Κάστρο τῆς Κορώνης») καὶ ὁ μεγάλος τῆς πίνακας ἀπὸ τὰ παλαιότερα ἔργα τῆς — «Σούρουπο στὸ μοναστήρι Προδρόμου Γορτυνίας» — ἔχει σαφαιότερες ἀξιώσεις. Προσωπικώτερον χαρακτῆρα ἔχουν τὰ σχέδια τῆς μὲ σινικὴ μελάνη, δεσμένα μονογραμμικὰ καὶ ἐπιπλά καὶ ποῦ μὰς εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὴν πλοῦσιαν εἰκονογράφησιν τῶν βιβλίων τῆς.

T. M. Φ.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Μὲ πολλὴν λαμπρότητα ὁργανώθηκε στὶς 24 π. Φεβρουαρίου στὸ Κτήμα ἡ ἐφετηνὴ Παλαικὴ γιορτὴ τοῦ Δήμου Πάφου. Ἡ γιορτὴ περιλάμβανε εἰσηγήσιν τοῦ Δημάρχου Πάφου ποιητῆ κ. Χρ. Γαλατοπούλου, ὁμιλίαν τοῦ καθηγητῆ κ. Α. Ζορμπὰ μὲ θέμα «Ὁ Παλαιὰς πνευματικὸς φάρος τοῦ Ἔθνους», ἀπαγγελίας καὶ τραγουδία.

—Στὶς 25 Φεβρουαρίου μίλησε στὴ σειρά τῶν διαλέξεων τῆς «Πνευματικῆς Ἀδελφότητος» ἡ κ. Καλλιόπη Καραγιωργίου μὲ θέμα «Ἑλληνίδες ποιήτριες». Χαρακτηριστικὰ ποιήματα Ἑλληνίδων ποιητριῶν ἀπαγγέλλαν ἡ κ. Μαρία Καφιέρου καὶ ἡ ὁμιλήτρια.

—Τὸν περασμένον μῆνα ἐξετέθηκαν στὸ μεγάλο διάδρομον τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου τὰ ὑποβληθέντα στὸ Διαγωνισμό γιὰ τὴν ἀνάγεσιν Ἀρχιεπισκοπικοῦ Μεγάρου ἀρχιτεκτονικὰ σχέδια ὀκτὼ Κυπρίων ἀρχιτεκτόνων. Τὰ σχέδια ὑπαγορεύθησαν ἀπὸ οἰαφορετικὰς ἀντιλήψεις ὡς πρὸς τὴ σημασία καὶ τὸ χαρακτῆρα τοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ Μεγάρου, καὶ τὴ μορφή καὶ τὴ θέση του μέσα στὸ χωρὸν, κ' ἔδωσαν διάφορας ἀρχιτεκτονικὰς λύσεις. Μερικὰ θύισαν ὑπέρξαν ἰδιαίτερας ἀξιοπρόσεκτα καὶ συνεκέντρωσαν ζωπρὸν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐπισκεπτῶν.

—Στὶς 13 Μαρτίου ὁ κ. Ἀθ. Μερμετής εἰσηγήθηκε —στὴν πρώτη ἐφετηνὴ ἐσωτερικῆς συγκέντρωσιν τῶν μελῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὀμίλου Κύπρου— ἐπὶ τοῦ θέματος «Ἡ νοσηρία εἰς τὴν ποιησιν καὶ ὁ αἰσθητικισμὸς εἰς τὴν ἐπιστήμην».

—Στὶς 23 Μαρτίου ὁργανώθηκε στὴ

μεγάλη αθήουσα του Παγκυπρίου Γυμνασίου υπό την αιγίδα του Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου ρεσιτάλ νεοελληνικῆς μουσικῆς. Τὸ πρόγραμμα περιλάμβανε ὁμιλίαν τοῦ μουσουργοῦ κ. Σόλωνος Μιχαηλίδη καὶ ἐκτέλεση νεοελληνικῶν συνθέσεων ὑπὸ τῶν κυρίων Λουλῶς Συμεωνίδου—Στελλάκη (πίانو) καὶ Λουιμάχης Ἀναστασιάδου (τραγοῦδι).

—Ἡ Γλωσσικὴ Ἐταιρεία Ἀθηνῶν ἀπένευε πρῶτο βραβεῖο καὶ χρηματικὸ ἐπαθλο στὸν κ. Ἰάκωβο Κυθρεώτη, γιὰ τὴν ἐργασία του, ποῦ ὑπέβαλε στὸν Λαογραφικὸ καὶ Γλωσσικὸ Διαγωνισμὸ, ποῦ προκήρυξε τὸ 1951 τὸ ἐν λόγω Ἴδρυμα.

—Στὸ συνεργάτη μας κ. Ν. Σπάνια ἀνετέθη ἡ μετάφραση νεοελληνικῶν ποιημάτων γιὰ τὸν καρνατισμὸ Ἀνθολογίας νέων Ἑλλήνων ποιητῶν στὴν Ἀγγλικὴ γλῶσσα. Στὴν Ἀνθολογία θὰ περιληφθοῦν κυρίως ποιητὰ τῆς δεκαετίας 1940-1950. Ὅσοι Κύπριοι ποιητὲς ἐνδιαφέρονται μποροῦν νὰ ἐπικοινωνήσουν ἀπ' εὐθείας μὲ τὸν ἀνθολόγο στὴ διεύθυνση: Ν. Σπάνιαν, Ἀχιλλεύας 43, Ἀθήναι.

—Στὸ Ἀγγλόγλωσσο περιοδικὸν τοῦ Σικάγου ATHENE (Vol. XII, No. 3) δημοσιεύεται, ὑπὸ τὸν τίτλο Gentle Poetry, εὐμενῆς ἐπιθεώρησις τοῦ διεθλίου τοῦ κ. Ν. Κρανιδιώτη «Σπούδες» καὶ ἄλλα διεθλιολογραφικὰ σημεῖωματα τοῦ συνεργάτη μας κ. Κ. Προυση. Στὸ ἴδιο τεύχος ἄρθρο τοῦ καθηγητῆ Arthur H. Whall «Greece: Anchor of the West», μελέτῃ τῆς Helen Pope «The Prometheus of Aeschylus» κλπ.

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Γιώργου Γεραλῆ: Λυρικά τοπία. Ποιήματα. Ἀθήνα.

Θ. Α. Σοφοκλέους: Ὁ Πεσαλότσι καὶ τὸ ἔργον του. Λευκωσία—Κύπρου, 1952.

Νίκου Παντ. Μποχλόγουρου: Εἰσαγωγή στὴν ποίησιν τοῦ Κρυστάλλη. Α'. Ὁ Κοσμογονικὸς μῦθος. Ἀθήνα, 1952.

Ἡὼς Λαμπίρη: Ὁ ἄνθρωπος τοῦ μέλλοντος. Κοινωνικὸ μυθιστόρημα. Σταμπούλ, 1950.

Στέφανου Κατσαμπῆ: Πρωτότυπα καὶ μεταφράσεις. Ποιήματα. Ἀθήνα, 1952.

Σολ. Μιχαηλίδη: Τὸ Φεστιβάλ Μουσικῆς στὴν Οὐαλλία καὶ Γιουγκοσλαβία. Λευκωσία—Κύπρου. Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν ΙΖ τόμ. τῶν «Κυπριακῶν Γραμμάτων».

Κώστα Προυση: Ἡ Ἀθηναϊκὴ Ἰλιάδα τοῦ Πεισιστράτου. Ἀνάτυπο ἀπὸ τὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» (Ις', σ. 265-269).

Ἀναστ. Γ. Μούσκου: Ἡ τραγωδία τῆς Κρήτης. Δράμα πατριωτικόν, εἰς πράξεις τέσσαρες. Ἐκδόσεις πρώτῃ. Κύπρου, 1951.

Γιώργου Βιρτούτα: Ὠδὴ τῆς Κύπρου. Ποιήματα. Ἀθήναι, 1951.

Ἄλ. Ι. Παπᾶ, καθηγητῆ τοῦ Ε. Μ. Πολυτεχνείου: Μιά Διάλεξη.

Γιώργη Κ. Μουτᾶφη: Γυμνὰς Ὀπτασις. Ποιήματα. Χανιά, Κρήτης, 1952.

Ὀλγας Βότση: Ἐρμηκὰ. Ποιήματα. Ἀθήνα, 1951.

Ἄρ. Α. Ἀσιώτη, ψυχίατρος: Τὰ αἰσθήματα μειονεκτικότητας. Ἀπὸ τὰ ψυχολογικὰ προβλήματα τοῦ ἐφήβου. Ἐκδόσεις «Ἰνστιτούτου Ἱατρικῆς Ψυχολογίας καὶ Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς». Ἀθήναι, 1952.

Παγκυπρίου Γυμνασίου: Ἐπετηρὶς σχολικοῦ ἔτους 1950-51. Ἐν Λευκωσία Κύπρου, 1951.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Ἐλένη ν. Γ. Χατζηπέτρου, Βαρῶσι: Ὁ ἀνημοειθεὶς σ' ἕνα ἀπὸ τὰ προσεχῆ τεύχη μας.— Γ. Γκιώνη ν. Λευκωσία: Τὸ τραγοῦδι σας εἶναι ἀκόμη πρωτόλειο, μὲ ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς μεγαλορρημοσύνης τῆς παλῆς ποιητικῆς σχολῆς. (Ἀπχεῖ ἀσθενῆς Βαλακική). Χρειάζεστε ἀκόμα ἀσκήσιν καὶ μελέτη.— Α. Σ. Παπαθασσίλη, Φασούλα: Πολλὴ ἀπαισιοδοξία χαρακτηρίζει τὰ νέα σας ποιήματα. Ἄλλα κ' ἡ στιχογραφία τους εἶναι ἀνίστη κ' ὄχι πάντα ἐπιτυχῆ.— Δ. Θεοδοσίου, Περυστέρωνα: Τὸ «Στὸ θουόν» εἶναι ἀναφομοιωτὴ ἀπήχησις τῆς Ἰθάκης τοῦ Καβάφη.— Δ. Σβώλω, Λευκωσία: Ὑπάρχει στὰ καινούργια σας ποιήματα πολλὴ ἐξωτερικὴ περιγραφή κ' ἀνάλυσι, ποῦ τὰ ζημιώνει. Ἡ ποιησὴ θέλει πύκνωσιν κ' ὄχι ἀραίωσιν κ' ἀνάπτυξιν. Παρακαλοῦμε ἄλλοτε στίς ἐπιστολὰς σας νὰ βάζετε τὸ κανονικὸν γραμματόσημο.— Τ. Γεωργιάδην, Λευκωσία: Τὸ ποίημα σας θὰ δημοσιευθῆ μὲ τὴ σειρά του. Μόνον τῆς ἀδυναμίας ἀναλύομε. Ὅταν εἶναι καλὸ τὸ δημοσιεύομε μολὲς ἐπιτρέψῃ ὁ χῶρος, ὁ ὅποιος εἶναι δυστυχῶς τόσοσ στενός.— Π. Ἀλοπούλη ν. Μόρφου: Τὸ ρεπορτάζ σας, μολοντὶ καλὸ, εἶναι μᾶλλον δημοσιογραφικὸ κ' ἔξω ἀπὸ τὸν κύκλον τῶν θεμάτων τοῦ περιοδικοῦ.— Κ. Δάφνη ν. Ἀθήνα: Τὰ τραγοῦδια σας εἶναι εὐκόλοι προσωπικοὶ ἐρωτικοὶ στίχοι. Προσπαθήστε νὰ γράψετε κἀτι καθολικώτερον καὶ οὐσιωδέστερον.— Π. Χρυσίδην, Λευκωσία: Ἐχετε εὐκόλη ἀφηγηματικὴ στιχογραφία: λείπει ὅμως ἀκόμη ἀπὸ τὰ τραγοῦδια σας ὁ καθολικώτερος παλμός.— Ρ. Χριστοφίδην, Λεμεσό: Τὸ περιεχόμενον τοῦ διηγηματός σας εἶναι στενὰ ὑποκειμενικὸ, χωρὶς νὰ ἀντανακλᾷ γενικώτερες ἀνημοσύνης καὶ καταστάσεις.— Δ. Θεοδοσίου, Λευκωσία: Τὸ «Μαγεμένος χυμός» εἶναι καλὸ σὰν πρωτόλειο. Σὲ πολλὰ ὅμως σημεῖα ἡ ἐμπνευσὴ καὶ ὁ λόγος ἐξασθενεῖ καὶ τὸ ὕφος γίνεται σχεδὸν «ποιητικόν».— Α. Λαμπρούση ν. Λευκωσία: Τὸ ποίημα σας ἔχει ἐνα κάποιο θερμπαλισμὸ κ' ἑλαττωματικὴν τεχνικὴν.— Φ. Λαμπρίνη ν. Λεμεσό: Τὰ νέα σας ποιήματα χωλαίνουσι στιχογραφικὰ κ' ἔχουσι πολλὰ περιττὰ στοιχεῖα. Οἱ πρόξες σας δὲν ξεφεύγουσι ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς νεανικῆς αἰσθηματολογίας.